

Muqeddes Kitab

Injil 2-qisim

«Markus»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Injil 2-qisim

«Markus»

(«Markus bayan qilgan xush xewer»)

Kirish söz

Oqurmenler «Markus bayan qilgan xush xewer» toghruluq alahide tonushturushni «Injildiki «töt bayan»» toghruluq omumiy kirish sözdin tapalaydu. Biz mushu yerde peqet töt nuqta üstide toxtalmaqchimiz: —

(1) Markus rosul Pétrus bilen alahide yéqin munasiwette idi. Shunga uning bayanida Pétrusning közliri arqiliq körgen hemde uning chüshinishliri arqiliq melum bolghan nurghun tepsilatlar bardur. Nahayiti qiziq bir yéri shuki, «Markus»ta on ikki rosul we bashqa muxlislarning Mesihge baghligghan étiqadi jehetide köp yétersizlikler we nuqsanlar tolimu roshen körünidu. Mesilen, «Markus»ning axirqi bablirida Eysagha egeshkenlarning «rosul» yaki «muxlis» dégen atiqi pütünley dégüdek körünmeydu.

Bizning héch gumanimiz yoqki, ularning étiqadidiki téyilip kétishlirining mahiyitini rosul Pétrus kéyin chongqur chüshinip yetken, shunga Markus bu bayanini yazghanda Pétrus uninggha «meslihetchi» bolush süpiti bilen bu nuqta éniq namayan qilinsun dep qattiq jékiligen. Shuningdek Markusning bayanida Pétrusning sewenlikliri we imansizlikliri éniq körünidu (16:7ni körüng). Hetta «Matta»da Mesihning Pétrusning étiqadini teripligen sözliri xatirilengen bolsimu, «Markus»ta xatirilenmigen («Mat.» 16:17-19). Buning sewebi bekmu roshendur. Markus Pétrus, bashqa rosullar we muxlislar (we hazirqi bizler)ning ishenchlik we étiqadliq ademlerge aylandurulushning mumkinchiligi bardur — lékin Markus bu ish peqet Mesih Öz ölümü arqiliq barliqqa keltürgen «yéngi ehde» bilen bolidu dep körsitidu («Mar.» 14:24). «Mar.» 7:14-23de Mesihning insanning qelbidiki aldanchilik we chongqur gunahkar tebiitige shunche éniq diagnozi körsitilidu; bu jahil tebiitimiz biz peqet Mesihning ehdisige kirip, Muqeddes Rohtin muyesser bolghandila axirlishop, andin «yéngi roh, yéngi qelb» bilen qaytidin bir bashlinish bolidu, dep körsitilidu.

(2) Markus Mesihning zor küch-quдрitini oqurmenlerge ispatlimaqchi. Shunga «töt bayan» ichide Markusning bayanida Mesihning yaratqan möjiziliri köprek xatirilinidu. Yene kélip bu nuqta éniq körünüshi üçün u köp karametlerni türkümler boyiche xatirileydu. Shunga, u bayanini pütünley «waqit tertipi» boyiche yazghan emes.

(3) 14:51-52de, Eysaning bashqa barliq muxlisligha oxshash, «Eysani tashlap qachqan» bir «namelum yash yigit» körsitilidu. Bu yash yigitni Markusning özi, dep ishinimiz.

(4) Markus «bayan»ini intayin addiy we roshen uslub bilen yazidu.

Mezmun: —

1. Yehya peyghemberning Eysa Mesihning kélishini jakarlishi (1:1-8)
2. Eysa Mesihning chömlüdürülüshi we sinilishi (1:9-13-ayetler)
3. Eysa Mesihning Galiliyediki xizmiti (1:14-9:50)
4. Eysa Mesihning Yérusalémgha sepiri (10-bab)
5. Eysa Mesihning bu dunyadiki xizmitining axirqi heptisi (11-15-bablar)
6. Eysa Mesihning tirilishi we muxlisirigha körünüshi (16-bab)

Markus

«Markus bayan qilgan xush xewer» Chömlüdürgüchi Yehyaning telim bérishi

Mat. 3:1-12; Luqa 3:1-9, 15-17; Yuh. 1:19-28

1¹ Xudaning oghli Eysa Mesihning xush xewirining bashlinishi: ² Yeshaya peyghemberning yazmisida xatirilengendek: —

«Mana, aldingda elchimni ewetimen.

U séning yolungni aldin’ala teyyarlaydu..

³ Anglanglar, dalada birsining towlihan awazini!

U: «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar,

Uning üçhün chighir yollirini tüptüz qilinglar!» — deydu..

⁴ Kishilarni chömlüdüriş élip baridighan Yehya peyghember chöl-bayawanda peyda bolup, gunahlargha kechürüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan sugha «chömlüdüriş»ni jakarlashqa bashlidi..

⁵ Pütün Yehudiye ölkisidikiler we pütkül Yérusalém shehiridikiler uning aldigha chiqip, gunahlarini iqrar qilishi bilen uning teripidin Iordan deryasida chömlüdüriş.⁶ Yehya bolsa töge yungidin qilinghan kiyim kiygen, bélige kön tasma baghlighanidi; yémeklik chéketke bilen yawa here hesili idi. ⁷ U mundaq dep jakarlaytti:

— Mendin qudretlik bolghan biri mendin kéyin kélidu. Men hetta éngiship keshlirining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen! ⁸ Men silerni sughila chömlüdürimen, lékin u silerni Muqeddes Rohqa chömlüdüridu.

Mesihning chömlüdürişini we sinilishi

Mat. 3:13-17; Luqa 3:21-22

⁹ Shu künlerde shundaq boldiki, Eysa Galiliye ölkisining Nasaret shehiridin kélip, Yehya teripidin Iordan deryasida chömlüdüriş.¹⁰ U sudin chiqqandila, asmanlarning yérilip, Rohning

1:1 «Eysa Mesihning xush xewiri» — özi élip kelgen, özi toghruluq xush xewerdur. «xush xewirining bashlinishi» — Markus Eysa Mesih toghruluq bu xush xewerning özi Xuda alemni yaratqinidek yéngi bir bashlinish keldi, dep körsetmekchi bolushi mumkin («Yar.» 1:1).

1:2 «Mana, aldingda elchimni ewetimen. U séning yolungni aldin’ala teyyarlaydu» — sözlüğüchi Xuda Özi, elwette. Mushu sözler awwal «Mis.» 23:20 hem «Mal.» 3:1de körünüdu.

1:2 Mis. 23:20; Mal. 3:1; Mat. 11:10; Luqa 7:27.

1:3 «Anglanglar, dalada birsining towlihan awazini! U: «Perwerdigarning yolini teyyarlanglar, Uning üçhün chighir yollirini tüptüz qilinglar!» — «Yesh.» 40:3.

1:3 Yesh. 40:3; Mat. 3:3; Luqa 3:4; Yuh. 1:23.

1:4 «Yehya chöl-bayawanda peyda bolup...» — erebche «Yehya» dégen isim ibraniy tilida we grék tilida uchraydighan «Yuhanna» dégen isimdur; menisi, «Perwerdigarning méhir-shepqi»dur. «gunahlargha kecherüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan «chömlüdüriş»» — «chömlüdüriş» bolsa, sugha chömlüdürişni körsitidu. Bashqiche éytqanda, «yaman yollirlarning yéni, towa qilinglar! Towa qilghanliqlarni bildürüsh üçhün sugha chömlüdürişni qobul qilinglar. Shundaq qilghanda, Xuda silerni kechürüm qilidu!» — Dégendek.

1:4 Mat. 3:1; Luqa 3:3; Yuh. 3:23.

1:5 Mat. 3:5; Luqa 3:7.

1:6 2Pad. 1:8; Law. 11:22; Mat. 3:4.

1:7 Mat. 3:11; Luqa 3:16; Yuh. 1:27.

1:8 Yesh. 44:3; Yo. 2:28,29; Mat. 3:11; Ros. 1:5; 2:4; 11:15,16; 19:4.

kepter qiyapitide chüshüp, öz üstige qonuwatqanliqini kördi.¹¹ Shuning bilen asmanlardin: «Sen Méning söyümlük Oghlum, Men sendin toluq xursenmen!» dégen bir awaz anglandi.

¹² We Roh derhal uni chöl-bayawangha süylep chiqardi.¹³ U chölde qiriq kün turup, Sheytan teripidin sinilip turatti. U shu yerde yawayi haywanlar bilen bille idi; shu künlerde perishtiler uning xizmitini qildi.

Eysaning töt béliqchini chaqirishi

Mat. 4:12-22; Luqa 4:14-15; 5:1-11

¹⁴⁻¹⁵ Emdi Yehya solanghandin kéyin, Eysa Galiliye ölkisige béríp: «Waqit-saiti toshti, Xudaning padishahliqi yéqinlashti! Towa qilinglar, xush xewerge ishininglar!» dep Xudaning padishahliqining xush xewirini jakarlashqa bashlidi.

¹⁶ Shu künlerde u Galiliye dengizi boyida kétiwétip, Simon bilen inisi Andriyasni kördi. Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti.¹⁷ Eysa ulargha:

— Méning keynimdin ménginglar, men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen! — dédi.¹⁸ Ular shuan torlirini tashlap, uninggha egiship mangdi.¹⁹ U shu yerdin bir'az ötüp Zebediyning oghli Yaqupni inisi Yuhanna bilen kördi. Bu ikkisi kémide turup torlirini ongshawatatti.²⁰ U shuan ularnimu chaqirdi. Ular atisi Zebediyi medikarlar bilen bille kémide qaldurup, özliri uning bilen mangdi.

Eysaning jin chaplashqan ademni azad qilishi

Luqa 4:31-37

²¹ Ular KeperNahum shehirige kirdi. Shabat küni u udul sinagogqa kirip, telim bérishke bashlidi.²² Xalayıq uning telimige heyranuhes bolushti. Chünki uning telimliri Tewrat ustazlirining-kige oxshimaytti, belki tolimu nopuzluq idi.

²³ Sinagogta napak roh chaplashqan bir adem bar idi. U:

²⁴ — I Nasaretlik Eysa, biz bilen karing bolmisun! Sen bizni yoqatqili keldingmu? Men séning kimlikingni bilimen, sen Xudaning Muqeddes bolghuchisisen! — dep towlaytti.

1:10 «Rohning kepter qiyapitide chüshüp, öz üstige qonuwatqanliqini kördi» — «Roh» Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. «kepter qiyapitide» — yaki «paxtek qiyapitide». Grék tilida bu qush «péristéra» dep atilidu. «péristéra» grék tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu.

1:10 Mat. 3:16; Luqa 3:21; Yuh. 1:32.

1:11 Zeb. 2:7; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

1:12 «We Roh derhal uni chöl-bayawangha süylep chiqardi» — «Roh» — Xudaning Rohi, Muqeddes Rohni körsitidu. «... Roh derhal uni chöl-bayawangha süylep chiqardi» — grék tilida «...Roh derhal uni chöl-bayawangha ittirip chiqardi» déyilidu.

1:12 Mat. 4:1; Luqa 4:1.

1:13 «U chölde qiriq kün turup, Sheytan teripidin sinilip turatti» — bu ayetke qarighanda, u chöl-bayawanda qiriq kün turghanda, Sheytanning sinaqliri toxtimay dawamlashturulghanidi. «Matta» we «Luqa»da xatirlengen sinaqlar bu qiriq künning axirida kelgen bolup, sinaqlar ewjiqe chiqqanidi.

1:14-15 «Xudaning padishahliqining xush xewiri» — yaki «Xudaning xush xewiri».

1:14-15 Mat. 4:12; Luqa 4:14; Yuh. 4:43.

1:16 «Ular béliqchi bolup, déngizgha tor tashlawatatti» — mushu xil tor adette kémining keynidin tartilatti.

1:16 Mat. 4:18.

1:17 «men silerni adem tutquchi béliqchi qilimen!» — «ademni tutquchi» mushu yerde «tutush» ziyani yetküzüsh yaki ularidin paydilinish üçün emes, belki ularni Sheytanning ilkidin élip qutquzushni körsitidu.

1:17 Yer. 16:16; Ez. 47:10.

1:18 Mat. 19:27; Mar. 10:28; Luqa 5:11; 18:28.

1:19 Mat. 4:21.

1:21 «U udul sinagogqa kirip, telim bérishke bashlidi» — «sinagog»lar — Yehudiylarning ibabet qilishqa yigilidighan joyliri. «Tebirler»ni köring.

1:21 Mat. 4:13; Luqa 4:31.

1:22 Mat. 7:28; Luqa 4:32.

1:23 «napak roh» — jinni körsitidu, elwette. Emma bundaq ibare jinlarning eyni napakliqini tekitleydu.

1:23 Luqa 4:33.

«Markus»

²⁵ Lékin Eysa jingha tenbih béríp: — Aghzingni yum, bu ademdin chiq! — dédi.

²⁶ Napak roh héliqi ademning ténini tartishturup, qattiq warqirighiniche uningdin chiqip ketti.

²⁷ Xalayıq hemmisi buningdin intayin heyran bolup, özara ghułghula qiliship:

— Bu qandaq ish? Yéngi bir telimghu! Chünki u hoquq bilen hetta napak rohlarghimu buyruq qilalaydiken, ularmu uning sózige boysunidiken, — déyishti. ²⁸ Buningdin uning shöhriti shu haman pütün Galiliye ölkisining etrapigha pur ketti.

Eysaning Simonning öyide bimarlarni saqaytishi

Mat. 8:14-17; Luqa 4:38-41

²⁹ Ular sinagogdin chiqipla, Yaqup we Yuhanna bilen Simon we Andriyasning öyige bardı.

³⁰ Emma Simonning qéynanisi qizitma ichide yétip qalghanıdı. Ular derhal uning ehwalını Eysagha éytti. ³¹ U ayalning qéshigha bérıp, qolidin tutup, yölep öre turghuzdı. Uning qizitmisı derhal yandı we u ularni kütüşke kirishti.

³² Kechqurun kün patqanda, kishiler barlıq aghriqlarnı we jin chaplashqanlarnı uning aldigha élip kélishti. ³³ Pütün sheherdikiler ishiq aldigha toplashqanıdı. ³⁴ Shuning bilen u her túrlük késellerge girihtar bolghan nurghun kishilerni saqaytti we nurghun jinlarnı kishilerdin heydi-wetti. Lékin u jinlarning gep qilishqa yol qoymıdı, chünki ular uning kim ikenlikini bilishetti.

Dua qilish, telim bérish

Luqa 4:42-44

³⁵ Etisi etigen tang téxi atmastinla, u ornidin turup, sheherdin chiqip, xilwet bir jaygha bérıp dua-tilawet qıldı. ³⁶ Simon bilen uning hemrahliri uni izdep chiqti. ³⁷ Uni tapqanda:

— Hemme adem séni izdishiwatıdı! — déyishti. ³⁸ U ulargha:

— Bashqa yerlerge, etrapniki yézılarghimu söz-kalamni jakarlshim üçün baraylı. Chünki men del mushu ish üçün kélisim, — dédi. ³⁹ Shundaq qılıp, u pütkül Galiliye ölkisini aylinip, sinagoglirida söz-kalamni jakarlaytti hemde jinlarnı kishilerdin heydiwétetti.

Eysaning maxaw késelni saqaytishi

Mat. 8:1-4; Luqa 5:12-16

⁴⁰ Maxaw késilı bar bir kishi uning aldigha kélip yélinip, tizlinip turup:

— Eger xalisingiz, méni késilimdin pak qilalaysız! — dep ötündı.

⁴¹ Eysa ichi aghrighach qolini sozup uninggha tegküzüp turup:

— Xalaymen, pak qilinghin! — déwıdı, ⁴² shu söz bilenla maxaw késilı derhal bimardin kétip, u pak qilındı. ⁴³ U uninggha:

— Hazir bu ishni héchkimge éytma, belki udul bérıp mes’ul kahingha özüngni körsitip, kahinlarda guwahlıq bolush üçün, Musa bu késeldin paklanganlargha emr qilghan qurbanlıqlarnı

1:29 Mat. 8:14; Luqa 4:38.

1:32 «Qechqurun kün patqanda, kishiler barlıq aghriqlarnı we jin chaplashqanlarnı uning aldigha élip kélishti» — shu küni «shabat küni» (dem élish küni) bolup, xelq bimarlarnı Eysaning aldigha kötürüp apirish üçün kechqurungliche kütkenıdı. İbraniylargha nisbeten «yéngi bir kün» kechqurunda bashlinıdı.

1:32 Mat. 8:16; Luqa 4:40.

1:35 Mat. 14:23; Luqa 4:42.

1:38 «Chünki men del mushu ish üçün kélisim» — grék tilida «chünki men del mushu ish üçün chiqishim».

1:38 Yesh. 61:1; Luqa 4:18;43.

1:40 «maxaw késilı bar bir kishi» — «maxaw késilı» bir xil qorqunchluq tere késilı bolup, Yehudiylar bu xil késelge girihtar bolghanlarnı napak dep qarap ulargha qet’iy yéqinlashmaytti.

1:40 Mat. 8:2; Luqa 5:12.

sunghin, — dep uni qattiq agahlandurup yolgha saldi..

⁴⁵ Biraq u adem chiqip, bu ishni köp yerlerde jar sélip, keng yéyiwetti. Shuning bilen Eysa héchqandaq sheherge ochuq-ashkara kirelmey, belki sheherler sirtidiki xilwet jaylarda turushqa mejbur boldi; xalayıq her tereptin uning yénigha toplishatti.

Eysaning palech ademni saqaytishi

Mat. 9:1-8; Luqa 5:17-26

2¹ Birnechche künden kéyin u qaytidin Kepernahumgha kirdi. U öydiken, dégen xewer tarqiliwidi, ² shunche köp adem u yerge yighildiki, hetta ishiq aldidimu put dessigüdek yer qalmighanidi. U ulargha söz-kalam yetküzüwatatti.³ Mana shu esnada, birnechche adem uning aldigha bir palechni élip keldi; uni ulardin töti kötürüp ekelgenidi.⁴ Ademning köplükidin uninggha yéqinlashmay, ular uning üstidin ögzini téship, töshük achqandin kéyin palechni zembil bilen Eysaning aldigha chüshürdi..⁵ Emdi Eysa ularning ishenchini körüp palechke: — Balam, gunahliring kechürüm qilindi, — dédi.

⁶ Lékin u yerde olturghan bezi Tewrat ustazliri könglide gumaniy soallarni qoyup:⁷ «Bu adem néme üçün mundaq deydu? U kupurluq qiliwatidighu! Xudadin bashqa kimmu gunahlarni kechürüm qilalisun?» déyishti.

⁸ Eysa shuan rohida ularning köngülliride shundaq gumaniy soallarni qoyuwatqanliqini bilip yétip, ulargha mundaq dédi:

— Siler köngülde némishqa shundaq soallarni qoyisiler?⁹ Mushu palechke: «Gunahliring kechürüm qilindi!» déyish asanmu, yaki «Ornungdin tur, zembil-körpengni yighishturup mang!» déyish asanmu? ¹⁰ Emma hazir silerning Insan'oghlining yer yüzide gunahlarni kechürüm qilish hoquqigha ige ikenlikini bilishinglar üçün, — U palech késelge:

¹¹ — Sanga éytayki, ornungdin tur, zembil-körpengni yighishturup öyüngge qayt! — dédi. ¹² U derhal ornidin des turup, zembil-körpisini yighishturdi we hemmeylenning köz aldida öydin chiqip ketti. Hemmeylen qattiq heyran qélip Xudani ulughliship:

— Mushundaq ishni ezeldin körüp baqmighaniduq, — déyishti.

Eysaning Lawiyni muxlisliqqa chaqirishi — «gunahkarlar» bilen hemdastixan olturushi

Mat. 9:9-13; Luqa 5:27-32

¹³ U yene déngiz boyigha qarap mangdi. Kishiler topi uning etrapigha olishiwaldi. U ulargha telim berdi.

¹⁴ U yoldin ötüp kétiwatqanda, baj alidighan orunda olturghan Alfayning oghli Lawiyni körüp, uninggha:

— Manga egeshkin, — dédi. U ornidin turup, uninggha egeshsti..

¹⁵ We shundaq boldiki, u Lawiyning öyide dastixanda olturghanda, nurghun bajgirlar we gu-

1:43 «Musa bu késeldin paklanghanlarga emr qilghan qurbanliqlarni sunghin» — Musa peyghember Tewrat qanunida shundaq emrni körsetken: — Bir maxaw késili saqaytilghan bolsa, u muqeddes ibadetxanigha bérıp, özining saqaytilghanliqini kahingha körsitip, andin maxaw késilidin saqayghanlar qilishqa téghishlik qurbanliqlarni sunushi kérek idi. Shühbisizki, Musa peyghemberdin bashlap Mesih Eysa kelgüche, bu murasim héch ötküzülüp baqqan emes idi. «Law.» 14-babni körüng.

1:43 Law. 13:2; 14:1.

2:1 Mat. 9:1; Luqa 5:17.

2:3 Mat. 9:1; Luqa 5:18.

2:4 «uning üstidin ögzini téship, töshük achqandin kéyin...» — awwal ögzining kahishlirini élishi kérek idi.

2:7 Zeb. 32:5; 51:2-4; Yesh. 43:25.

2:13 Mat. 9:9; Luqa 5:27.

2:14 «baj alidighan orunda olturghan Alfayning oghli Lawiy...» — «Lawiy»ning bashqa ismi «Matta» idi.

nahkarlar Eysa we uning muxlisliri bilen hemdastixan boldi. Bundaq kishiler xéli köp idi, ularmu uninggha egeshkenidi.¹⁶ Emdi Tewrat ustazliri we Perisiyler uning gunahkarlar we bajgirlar bilen bir dastixanda olturghanliqini körüp, muxlisirigha:

— U némishqa bajgir we gunahkarlar bilen bir dastixanda yep-ichip olturidu?! — déyishti..

¹⁷ Buni anglihan Eysa ulargha:

— Saghlam adem emes, belki bimarlar téwipqa mohtajdur. Men heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim, — dédi..

Yéngi konidin ewzeldur

Mat. 9:14-17; Luqa 5:33-39

¹⁸ Emdi Yehyaning muxlisliri bilen Perisiyler roza tutuwatatti. Beziler uning aldigha kélip:

— Némishqa Yehyaning muxlisliri we Perisiylerning muxlisliri roza tutidu, lékin séning muxlisliring tutmaydu? — dep sorashti..

¹⁹ Eysa jawaben mundaq dédi:

— Toyi boluwatqan yigit téxi toyda hemdastixan olturghan chaghda, méhmanliri roza tutup oltursa qandaq bolidu? Toyi boluwatqan yigit toyda bolsila, ular héchqandaq roza tutalmaydu..

²⁰ Emma shu künler kéliduki, yigit ulardin élip kétididu, ular shu künde roza tutidu..

²¹ Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu. Undaq qilsa, yéngi yamaq kiriship, kona kiyimni tartishturup yirtiwétidu. Netijide, yirtiq téximu yoghinap kétidu..²² Héchkim yéngi sharabni kona tulumlarga qachilimaydu. Eger undaq qilsa, sharabning échishi bilen tulumlar yérilip kétidu-de, sharabmu tökülüp kétidu hem tulumlarmu kardin chiqidu. Shuning üçün yéngi sharab yéngi tulumlarga qachilinishi kérek..

Insan'oghli «Shabat künining Igisi»dur 23-ayettiki izahatni körüng

Mat. 12:1-8; Luqa 6:1-5

²³ Bir shabat küni shundaq boldiki, u bughdayliqlardin ötüp kétéwatatti. Uning muxlisliri yolda méngiwatqanda bashaqlarni üzüşke bashlidi..²⁴ Perisiyler uninggha:

2:15 «dastixanda olturghanda» — grék tilida «dastixanda yatqanda» bilen ipadiliniidu. Shu chaghlarda kishiler dastixan sélinghan shire etrapida yanpashlap yatqan halda ghizalinishatti. **«nurghun bajgirlar we gunahkarlar Eysa we uning muxlisliri bilen hemdastixan boldi»** — «bajgirlar» Israilning zéminini ishghal qilghan rimliqlar üçün öz xelqidin baj yighip bérédighan we shu sewebtin nepretke uchrihan Yehudiylar. **«gunahkarlar»** — Tewrat-injil boyiche herbir adem gunahkar, elwette. Lékin mushu ayettiki «gunahkarlar» dégen söz, hali chong Perisiyler we Tewrat ustazliri teripidin alahide «gunahkarlar» dep atalghan bajgirlar, pahishe ayallar, hetta sawatsiz kishiler qatarliqlarni közde tutidu.

2:16 «Tewrat ustazliri we Perisiyler...» — «Perisiyler» qattiq teleplik bir diniy mezheptikiler idi. Ular toghruluq «Tebirler»ni körüng.

2:17 «heqqaniylarni emes, belki gunahkarlarni chaqirghili keldim» — mushu muhim sözide «gunahkarlar» dégin, özlirining gunahkar ikenlikini tonup yetkenlerni közde tutidu, elwette. Chünki hemme adem gunahkardur. «Heqqaniylar» Perisiylerdeki özi heqqaniy dep hésablihanlarni körsitidu. Shunga Mesih shundaq kishilerni chaqiralmaytti.

2:17 Mat. 9:13; 21:31; Luqa 5:32; 19:10; 1Tim. 1:15.

2:18 Mat. 9:14; Luqa 5:33.

2:19 «toy méhmanliri» — grék tilida «merike zalining perzentliri» dégen ibare bilen ipadiliniidu.

2:19 Yesh. 62:5; 2Kor. 11:2.

2:20 «yigit méhmanlardin élip kétididu» — bu sözler Eysaning ölümi özige egeshkenlerge qayghu-hesret élip kélidighanliqini körsitidighan bésaret.

2:21 «Héchkim kona könglekke yéngi rexttin yamaq salmaydu» — yéngi rext kiriship kétidu, elwette.

2:22 Mat. 9:17.

2:23 «Bir shabat küni shundaq boldiki, ...» — «shabat küni» (dem élish küni) toghruluq «Tebirler»ni körüng. Bu shenbe küni, Tewrat kaléndari boyiche heptining yettinchi küni bolup, Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche Israildiki herbir insan we mal-charwilar mu shu küni herqandaq ish-xizmet qilmay, dem élishi kérek idi.

2:23 Qan. 23:24; Mat. 12:1; Luqa 6:1.

— Qara, ular némishqa shabat küni Tewratta cheklengen ishni qilidu? — déyishti..

²⁵ U ulargha:

— Padishah Dawutning özi we hemrahliri hajetmen bolghanda, yeni ach qalghanda néme qilganliqini muqeddes yazmilardin oqumighanmusiler? ²⁶ — Démek, Abiyatar bash kahin bolghan waqtida, u Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, Tewratta peqet kahinlarning yéyishigila bolidighan nanlarni sorap yégen, shundaqla hemrahlirighimu bergen? — dédi..

²⁷ U ulargha yene:

— Insan shabat küni üçhün emes, shabat küni insan üçhün yaritildi. ²⁸ Shuning üçhün, Insan'oghli shabat küningimu Igisidur, — dédi..

Qoli qurup ketken bimarning saqaytilishi

Mat. 12:9-14; Luqa 6:6-11

3 ¹ U yene sinagogqa kirdi. Shu yerde bir qoli yigilep ketken bir adem bar idi. ² Perisiyler Eysaning üstidin erz qilayli dep shabat künide késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yüretti. ³ Eysa qoli yigilep ketken ademge:

— Ornungdin turup, otturigha chiqqin! — dédi.

⁴ Andin, sinagodikilerdin:

— Tewrat qanunigha uyghun bolghini shabat küni yaxshiliq qilishmu, yaki yamanliq qilishmu? Janni qutquzushmu yaki halak qilishmu? — dep soridi. Lékin ular zuwan sürüşmidei.

⁵ U ghezep bilen etrapigha nezer sélip ulargha köz yügürtüp, ularning tash yüreklikidin qayghurdi. Andin u késelge:

— Qolungni uzat, — dédi. U qolini uzitiwidi, qoli eslige keltürüldi..

⁶ Emdi Perisiyler derhal sirtqa chiqip, uni qandaq yoqitish toghrisida Hérod padishahning terepdarliri bilen meslihet qilishqa bashlidi..

2:24 «Tewratta cheklengen ish» — Tewrat qanunida cheklengen, démekchi. Tewrat qanuni boyiche dem élish küni «xaman tépish» «xizmet» dep qarilip, qanungha xilapliq ish dep hésablinishi kérek idi, elwette. Perisiyler muxlislarning danlarni yéyish üçhün aqlishini «xaman tepkenlik» dep qarighan. Emdi bashaqlarni üzüp yéyish ziraetlerge orghaq sélish bilen oxshashmu yaki oxshash emesmu, buninggha oqurmenler Mesihning jawabini oqup özi birnéme désun! «Matta»diki «qoshumche söz»imizde mushu ish toghruluq izahatlimizni körüng.

2:24 Mis. 20:10.

2:25 «Dawutning... ach qalghanda néme qilganliqini muqeddes yazmilardin oqumighanmusiler?» — «oqumighanmusiler?» dégen söz Perisiylarning daim reqliridin soraydighan soal shekli idi.

2:25 1Sam. 21:6.

2:26 «Abiyatar bash kahin bolghan waqtida» — «1Sam.» 21:1-7 boyiche, Abiyatar resmiy bash kahin bolmighan. Lékin Injil dewridiki ehwalgha oxshash, ikki adem bashqa-bashqa yerde bolsa ikkisi shu rolda bolushi mumkin (Mesih yer yüzide xizmet qilghan mezgilde Qayafa isimlik hem Annas isimlik ikki adem oxshash bir waqitta «bash kahin» idi). «Dawut Xudaning öyige kirip, Xudagha atalghan, Tewratta peqet kahinlarning yéyishigila bolidighan nanlarni sorap yégen, shundaqla hemrahlirighimu bergen?» — bu weqe «1Sam.» 21:1-7de xatirlengen.

2:26 Law. 24:9.

2:28 «Insan'oghli» — Mesihning özini körsitidu. Bu ibare toghruluq «Tebirler»ni körüng.

2:28 Mat. 12:8; Luqa 6:5.

3:1 Mat. 12:9; Luqa 6:6.

3:2 «Perisiyler Eysaning üstidin erz qilayli dep shabat künide késel saqaytidighan-saqaytmaydighanliqini paylap yüretti» — ularning qilmaqchi bolghan erzi bolsa «U shabat künide késelni saqaytsa, «ishligen» yaki «xizmet qilghan»gha barawer bolidu, shunga (ularning chüshinishiche) «Tewrat qanunigha xilapliq qilghan» bolidu.

3:5 «qoli eslige keltürüldi» — keltürüldi» dégen péilning «mejhul shekli» bizge bu ishni Xuda Özi qilghan, dégenni uqturidu. Emdi ular bu möjizini «shabat künide yaratqanliq» üçhün zadi kimni eyiblimekchi?

3:5 1Pad. 13:6.

3:6 «Hérod padishahning terepdarliri» — Hérod padishah we uning terepdarliri toghruluq «Tebirler»ni körüng. Lékin bizge eng heyran qalarliq belkim shuki, Rebbimiz telim bérishke bashlighanda, bir-birige küshende bolghan «Hérod terepdarliri» we Perisiyler hemkarliship, Eysani yoqitishqa meslihetlishidu («Mat.» 22:16nimu körüng). Mana qaranghuluqqa tewe bolghan kishiler haman birinchi bolup nur bilen dushmanlishidu («Yuh.» 1:5, 3:19).

3:6 Mat. 12:14; Yuh. 10:39; 11:53.

Déngiz boyidiki top-top ademler

⁷⁻⁸ Andin Eysa muxlisiri bilen bille u yerdin ayrilip déngiz boyigha ketti; Galiliye ölkisidin chong bir top ademler uninggha egiship bard; shundaqla uning qilghan emellirini anglighan haman, pütün Yehudiye ölkisidin, Yérusalém shehiridin, Idumiya ölkisidin, Iordan deryasining qarshi teripidin, Tur we Zidon sheherlirining etrapidiki jaylardin zor bir top ademlermu uning yénigha kélishti. ⁹ U ademlerning köplikidin özini qistap qoymisun dep muxlisirigha kichik bir kémining uninggha yéqin turushini tapilidi. ¹⁰ Chünki u nurghun bimarlarini saqaytqini tüpeylidin herqandaq waba-késelliklerge giriptar bolghanlarning hemmisi uninggha qolumni bir tegküzüwalsam dep qistiship kéliskenidi. ¹¹ Napak rohlar chaplishiwalghanlar qachanla uni körse, uning aldigha yiqilip: «Sen Xudaning Oghlisen!» dep warqirishatti. ¹² Lékin u napak rohlargha özining kim ikenlikini ashkarilimasliqqa qattiq tenbih bérıp agahlanduratti.

Eysaning on ikki rosulni tallishi

Mat. 10:1-4; Luqa 6:12-16

¹³ U taghqa chiqip, özi xalighan kishilerni yénigha chaqirdi; ular uning yénigha kélishti. ¹⁴ U ulardin on ikkisini özi bilen bille bolushqa, söz-kalamni jakarlashqa, ¹⁵ késellerni saqaytish we jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti. ¹⁶ U békitten on ikki kishi: Simon (u uninggha Pétrus dep isim qoyghan), ¹⁷ Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi Yuhanna, (u ularni «Binni-Regaz», yeni «Güldürmama oghulliri» depmu atighan), ¹⁸ Andriyas, Filip, Bartolomay, Matta, Tomas, Alfayning oghli Yaqup, Taday, milletperwer dep atalghan Simon. ¹⁹ we uninggha satqunluq qilghan Yehuda Ishqariyotlardin ibaret.

Eysa Sheytandin küchlüktur

Mat. 12:22-32; Luqa 11:14-23; 12:10

²⁰ U öyge qaytip kelgendin kéyin, u yerge yene shunche nurghun ademler toplandiki, ularning hetta ghizalangudekmu waqti chiqmıdı. ²¹ Eysaning ailsidikiler buni anglap, uni tutup kélisheke bérishiti. Chünki ular uni «Eqlini yoqitiptu» dégenidi.

²² Yérusalémdin chüshken Tewrat ustazliri bolsa: «Uningda Beelzibub bar», we «U peqet jinlarning emirige tayinip jinlarni qoghliwétidiken», déyishetti.

²³ Shuning üçün u Tewrat ustazlirini yénigha chaqirip, ulargha temsillerni ishlitip mundaq dédi: — Sheytan Sheytanni qandaqmu qoghlisun? ²⁴ Eger padishahliq öz ichidin bölünüp ozara soqushqan bolsa shu padishahliq put tirep turalmaydu; ²⁵ shuningdek eger bir aile öz ichidin bölünüp özara soqushsa shu aile put tirep turalmaydu. ²⁶ Eger Sheytan öz-özige qarshi chiqip

3:7-8 «Idumiya ölkisi» — «Idumiya» Tewratqa «Édom» déyilidu.

3:7-8 Mat. 4:25; Luqa 6:17.

3:13 Mat. 10:1; Mar. 6:7; Luqa 6:13; 9:1.

3:14 Yuh. 17:24

3:15 «U ulardin on ikkisini özi bilen bille bolushqa... jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti» — (14-15-ayet) bezi kona köchürmilerde 14-15-ayette «U ulardin on ikkisini «rosullar» dep atap, özi bilen bille bolushqa, söz-kalamni jakarlashqa we jinlarni heydesh hoquqigha ige bolushqa tallap békitti» déyilidu.

3:17 «Zebediyning oghli Yaqup we uning inisi...» — yaki «Zebediyning oghli Yaqup we uning akisi...». «U ularni «Binni-Regaz», yeni «Güldürmama oghulliri» depmu atighan» — mushu yerde biz bu isimni ibraniy tilidiki ahangi boyiche alduq. «Regaz» ibraniy tilida adette «ghezep, qehr»ni bildüridu. Qarighanda ular ikkilisi eslide intayin térikkek idi! Grék tilida teleppuz «Boanerges» dep oqulidu.

3:18 «milletperwer dep atalghan Simon» — yaki «Qanaanliq Simon». Yehudiy «milletperwerliri» yaki «milletchiliri» wetinini Rim impériyesidin azad qilish üçün zorawanliq yoli bilen küresh qilghuchilar idi.

3:20 Mar. 6:31.

3:22 «uningda beelzibub bar» — «beelzibub» yaki «beelzibul» bolsa jinlarning emiri bolghan Sheytanning bashqa bir ismidur.

3:22 Mat. 9:34; 12:24; Luqa 11:15; Yuh. 8:48.

3:23 Mat. 12:25.

bölinse, u put tirep turalmay, yoqalmay qalmaydu.

²⁷ Héchkim küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini bulap kételmeydu — peqet u shu küchtünggürni awwal baghliyalisa andin öyini bulang-talang qilalaydu.

²⁸ Shuni silerge berheq éytip qoyayki, insan baliliri ötküzgen türlük gunahlrining hemmisini, shundaqla ular qilghan kupurluqlirining hemmisini kechürüshke bolidu. ²⁹ Biraq kimdikim Muqeddes Rohqa kupurluq qilsa, ebedil'ebedgiche héch kechürülmeydu, belki menggülik bir gunahning hökümi astida turidu.

³⁰ Eysaning bu sözi ularning «uninggha napak roh chaplishiptu» dégini üçün éytilghanidi.

Eysaning anisi we iniliri

Mat. 12:46-50; Luqa 8:19-21

³¹ Shu waqitta uning anisi bilen iniliri keldi. Ular sirtida turup, uni chaqirishqa adem kirgüzdi.

³² Bir top xalayıq uning etrapida olturatti. Ular:

— Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdep sirtta turidu, — déyishti.

³³ Eysa ulargha jawaben:

— Kim méning anam, kim méning inilirim? — dédi. ³⁴ Andin, u öpchüriside olturghanlarga qarap mundaq dédi:

Mana bular méning anam we inilirim! ³⁵ Chünki kimki Xudaning iradisini ada qilsa, shu méning aka-inim, acha-singlim we anamdur.

Uruq chachquchi toghrisidiki temsil

Mat. 13:1-9; Luqa 8:4-8

4 ¹ U yene déngiz boyida xelqpe telim bérishke bashlidi. Uning etrapigha zor bir top ademler olishiwalghachqa, u bir kémige chiqip déngizda olturdi; pütkül xalayıq bolsa déngiz qirghiqida turushatti. ² U ulargha temsil bilen nurghun ishlarni ögetti. U telim bérıp mundaq dédi:

³ — Qulaq sélinglar! Uruq chachquchi uruq chachqili étizgha chiqiptu. ⁴ Uruq chachqanda uruqlardin beziliri chighir yol boyigha chüshüptu, qushlar kélip ularni yep kétiptu. ⁵ Beziliri tupriqi az tashliq yerge chüshüptu. Topisi chongqur bolmighanliqtin, tézla ünüp chiqiptu, ⁶ lékin kün chiqish bilenla aptapta köyüp, yiltizi bolmighachqa qurup kétiptu. ⁷ Beziliri tikenlerning arisigha chüshüptu, tikenler ösüp maysilarni boghuwélip, ular héch hosul bermeptu. ⁸ Beziliri bolsa, yaxshi tupraqqa chüshüptu. Ular ösüp awup chong bolghanda hosul bériptu. Ularning beziliri ottuz hesse, beziliri atmish hesse, yene beziliri yüz hesse hosul bériptu.

⁹ — Anglihudex qulıqi barlar buni anglısun! — dédi u.

3:27 «Héchkim küchtünggür birsining öyige kirip, uning mal-mülkini bulap kételmeydu — peqet u shu küchtünggürni awwal baghliyalisa andin öyini bulang-talang qilalaydu» — bu temsildiki «küchtünggür adem» Sheytanni körsitidu, elwette. Uning öyini bulang-talang qilghuchi Eysadin bashqa héchkim bolmaydu.

3:27 Mat. 12:29; Kol. 2:15.

3:28 «ular qilghan kupurluqlirining hemmisi...» — grék tilida «ular kupurluq bilen qilghan kupurluqlirining hemmisi» dégen söz bilen ipadiliniidu. Bu ibare ularning kupurluqliri belkim intayin éghir bolushi mumkin dégenni bildüridu.

3:28 1Sam. 2:25; Mat. 12:31; Luqa 12:10; 1Yuha. 5:16.

3:29 «Muqeddes Rohqa qarshi kupurluq qilish» — yaki «Muqeddes Rohqa qarshi gep qilish» dégen gunah toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

3:29 1Yuha. 5:16.

3:31 Mat. 12:46; Luqa 8:19.

3:32 «Mana, aningiz, iniliringiz sizni izdep sirtta turidu» — bezi kona köchürmilerde «we singilliringiz» dep qoshup oqulıdu. Héchbolmighanda grék tilida «aka-iniler» dégen söz bir qérindash «acha-singillar»ni öz ichige alatti.

3:35 Yuh. 15:14; 2Kor. 5:16,17.

4:1 Mat. 13:1; Luqa 8:4.

«Markus»

Temsillarning maqsiti

Mat. 13:10-17; Luqa 8:9-10

¹⁰ U uning etrapidikiler hem on ikkiylen bilen yalghuz qalghanda, ular uningdin temsiller toghruluq sorashti..¹¹ U ulargha mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqining sirini bilishke siler nésip boldunglar. Lékin sirttikilerge hemme ish temsiller bilen uqturulidu;¹² buning bilen: «Ular qarashni qaraydu, biraq körmeydu; Anglashni anglaydu, biraq chüshenmeydu; Shundaq bolmisidi, ular yolidin yandurulushi bilen, Kechürüm qilinatti» dégen söz emelge ashurulidu..

Uruq chachquchi toghrisidiki temsilning chüshendürülüshi

Mat. 13:18-23; Luqa 8:11-15

¹³ Andin u ulargha:

— Siler mushu temsilnimu chüshenmidinglarmu? Undaqta, qandaqmu bashqa herxil temsil-lerni chüshineleysiler? — dédi. ¹⁴ Uruq chachquchi söz-kalam chachidu..¹⁵ Üstige söz-kalam chéchilghan chighir yol boyi shundaq ademlerni körsetkenki, ular söz-kalamni anglighan ha-man Sheytan derhal kélip ularning qelbige chéchilghan söz-kalamni élip kétidu. ¹⁶ Buninggha oxshash, tashliq yerlerge chéchilghan uruqlar bolsa, söz-kalamni anglighan haman xushalliq bilen qobul qilghanlarni körsitidu. ¹⁷ Halbuki, qelbide héch yiltiz bolmighachqa, peqet waqitliq turidu; söz-kalamning wejidin qiyinchiliq yaki ziyankeshlikke uchrighanda, ular shuan yoldin chetnep kétidu. ¹⁸ Tikenlarning arisigha chéchilghini shundaq bezi ademlerni körsetkenki, bu ademler söz-kalamni anglighini bilen, ¹⁹ lékin könglige bu dunyaning endishiliri, bayliqlarning éziqturushi we bashqa nersilerge bolghan hewesler kiriwélip, söz-kalamni boghuwétidu-de, u héch hosul chiqarmaydu..²⁰ Lékin yaxshi tupraqqa chéchilghan uruqlar bolsa — söz-kalamni anglishi bilen uni qobul qilghan ademlerni körsitidu. Bundaq ademler hosul béridu, birsi ottuz hesse, birsi atmish hesse, yene birsi yüz hesse hosul béridu.

Séwet astidiki chiragh

Luqa 8:16-18

²¹ U ulargha yene mundaq dédi:

— Chiragh séwet yaki kariwat astigha qoyulush üçün keltürülemdu? U chiraghdanning üstige qoyulush üçün keltürülmemdu?..²² Chünki yoshurulghan héchqandaq ish ashkarilanmay qal-maydu, shuningdek herqandaq mexpiy ish yüz bergendin kéyin ayan bolmay qalmaydu..

²³ Anglighudek quliqu barlar buni anglisun!

²⁴ Anglighanliringlarga köngül bölünglar! Chünki siler bashqilargha qandaq ölchem bilen öl-

4:10 «u uning etrapidikiler hem on ikkiylen bilen yalghuz qalghanda, ular uningdin temsiller toghruluq sorashti» — mushu yerde «uning etrapidikiler» uninggha egeshenker (on ikkiylendin sirt)ni körsetse kérek.

4:10 Mat. 13:10; Luqa 8:9.

4:11 «Lékin sirttikilerge hemme ish temsiller bilen uqturulidu» — «sirttikilerge» Xudaning padishahliqidin yaki uning nijatidin sirtta turghanlar, démek.

4:11 Mat. 11:25; 2Kor. 2:14; 3:14.

4:12 «ular qarashni qaraydu, biraq körmeydu; anglashni anglaydu, biraq chüshenmeydu; shundaq bolmisidi, ular yolidin yandurulushi bilen, kechürüm qilinatti» — bu sözler «Yesh.» 6:9-10din élinghan.

4:12 Yesh. 6:9-10; Mat. 13:14; Luqa 8:10; Yuh. 12:40; Ros. 28:26; Rim. 11:8.

4:14 Mat. 13:19; Luqa 8:11.

4:19 Mat. 19:23; Mar. 10:23; Luqa 18:24; 1Tim. 6:9.

4:21 «Chiragh séwet yaki kariwat astigha qoyulush üçün keltürülemdu?» — «séwet» grék tilida «ölchigüchi séwet» déyilidu.

4:21 Mat. 5:15; Luqa 8:16; 11:33.

4:22 Ayup 12:22; Mat. 10:26; Luqa 8:17; 12:2.

chisenglar, silergimu shundaq ölchem bilen ölchep bérilidu, hetta uningdinmu köp qoshup bérilidu.²⁵ Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu.

Üngen uruq toghrisidiki temsil

²⁶ U yene mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqi yene birsining tupraqqa uruq chachqinigha oxshaydu: ²⁷ u uxlaydu, orundin turidu, kéche-kündüzler ötüwérp, uruq bix urup ösиду. Lékin chachquchi qandaq yol bilen ösидighanliqini bilmeydu. ²⁸ Tupraq özlükidin hosul béridu; uruq awwal bix uridu, kéyin bash chiqiridu, axirda bashaqlar toluq dan tutidu. ²⁹ Dan pishqanda, chachquchi derhal orghaq salidu, chünki hosul waqti kelgen bolidu.

Qicha uruqi toghrisidiki temsil

Mat. 13:31-32, 34-35; Luqa 13:18-19

³⁰ U yene mundaq dédi:

— Xudaning padishahliqini némige oxshitimiz? Yaki qandaq bir temsil bilen süretlep béreleymiz? ³¹ U goya bir tal qicha uruqigha oxshaydu. U yerge térilghanda, gerche yer yüzi-diki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu, ³² térilghandin kéyin, herqandaq ziraettin égiz ösüp shundaq chong shaxlayduki, asmandiki qushlarmu uning sayisige qonidu.

³³ U shuninggha oxshash xalayıq anglap chüshineligüdek nurghun temsiller bilen söz-kalamni yetküzdi. ³⁴ Lékin temsil keltürmey turup ulargha héchqandaq söz qilmaytti. Lékin öz muxlis-liri bilen yalghuz qalghinida, ulargha hemmini chüshendürüp bér etti.

Eysaning boranni tinchitishi

Mat. 8:23-27; Luqa 8:22-25

³⁵ Shu küni kech kirgende, u ulargha:

— Déngizning u qétigha öteyli, — dédi. ³⁶ Ular xalayiqni yolgha séliwetkendin kéyin, uni ké-mide olturghan péti élip yürüp kétishti. Ular bilen bille mangghan bashqa kémilermu bar idi.

³⁷ We mana, esheddiy qara qyun chiqip ketti; shuning bilen dolqunlar kémini urup, su halqip kirip, kémige toshay dep qalghanidi. ³⁸ Lékin u kémining ayagh teripide yastuqqa bash qoyup

4:24 «Siler bashqilargha qandaq ölchem bilen ölchisenglar» — bu söz köp tereplimilik bolushi kérek; mesilen: (1) adem Xudaning sözige qanchilik köngül bölüp étibar berse, uninggha shunchilik eqil béridu; (2) biz bashqilargha rehim-shep-qet körsetsek, Xudamu bizge rehim-shep-qet körsitidu; (3) ((2)-teripige yéqin) biz bashqilarni qaysi ölchem bilen bahalisaq, Xuda bizni bahalighanda del shu ölchemni ishlitidu; (4) bashqilargha qanchilik xeyr-saxawet körsetsek, Xudamu kéyin bizge shunchilik iltipatni körsitidu.

4:24 Mat. 7:2; Luqa 6:38.

4:25 «Chünki kimde bar bolsa, uninggha téximu köp bérilidu; emma kimde yoq bolsa, hetta uningda bar bolghanlirimu uningdin mehrum qilinidu» — «kimde bar bolsa...» — bu «bar bolsa» némini körsitidu? Shübhisizki, ebediy ehmiyetlik birer nerse bolsa kérek, bu iman-ishenchni öz ichige choqum alidu. Biz özimizge «ebediy ehmiyetlik» hernéme bolushi üçün uni peqet Mesihdinla tapalaymiz.

4:25 Mat. 13:12; 25:29; Luqa 8:18; 19:26.

4:29 «chachquchi derhal orghaq salidu» — grék tilida «chachquchi derhal orghaq ewetidu».

4:30 Mat. 13:31; Luqa 13:18.

4:31 «gerche yer yüzidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu,...» — yaki «gerche tupraq ichidiki barliq uruqlarning ichide eng kichiki bolsimu,...».

4:32 «...asmandiki qushlarmu uning sayisige qonidu» — yaki «...asmandiki qushlarmu uning sayisige uwulaydu». Bu yerde tilgha élinghan qicha ottura sherqte ösидighan, yaxshi öskende hetta üç métrdin éship kétidighan, ösümlükni körsitidu.

4:33 Mat. 13:34.

4:35 Mat. 8:23; Luqa 8:22.

4:36 «...uni kémide olturghan péti élip yürüp kétishti» — Mesih alliqachan kémide olturghanidi (1-ayette).

— Bashqa bixil terjimisi: «...uni shu péti kémisige chüshürüp, élip yürüp kétishti» — bu terjimide «shu péti» belkim Mesih «héchqandaq teyyarliqsiz (déngiz sepirige layiq kiyim yaki yémek-ichmek almighan) halda» dégendek bolushi mumkin.

uyqugha ketkenidi. Ular uni oyghitip:

— I ustaz, halak boluwatqinimizgha karing yoqmu? — dédi.

³⁹ U ornidin turup, borangha tenbih béríp, déngizgha: «Tinchlan! Jim bol!» déwidi, boran toxtap, chongqur bir jimjitliq höküm sürdi..

⁴⁰ — Némishqa shunche qorqisiler? Silerde qandaqsige téxiche ishench bolmaydu? — dédi u ulargha.

⁴¹ Ularni intayin zor bir qorqunch basti, ular bir-birige:

— Bu adem zadi kimdu? Hetta shamal we déngizmu uninggha itaet qilidiken-he! — dep kétishti.

Köp jinlar chaplashqan «Qoshun» isimlik ademning saqaytilishi

Mat. 8:28-34; Luqa 8:26-39

5¹ Ular déngizning u qétigha, Gadaraliqlarning yurtigha yétip bardi...² U kémidin chüshüshi bilenla, napak roh chaplashqan bir adem gör öngkürliridin chiqip, uning aldigha keldi.³ U adem öngkürlerni makan qilghan bolup, uni héchkim hetta zenjirler bilenmu baghliyalmaytti. ⁴ Chünki köp qétim put-qolliri kishen-zenjirler bilen baghlanghan bolsimu, u zenjirlerni üzüwétip, kishenlerni chéqiwetkenidi; héchkim uni boysunduralmighanidi. ⁵ U kéche-kündüz mazarliqta we taghlar arisida toxtawsiz warqirap-jarqirap yüretti, öz-özini tashlar bilen késip yarilanduratti.

⁶ Lékin u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp béríp, sejde qildi. ⁷ we qattiq awazda warqirap:

— Hemmidin aliy Xudaning Oghli Eysa, séning méning bilen néme karing! Xuda heqqi, sendin ötünüp qalay, méni qiynima! — dédi. ⁸ (chünki Eysa uninggha: «Hey napak roh, uningdin chiq!» dégenidi)..

⁹ U uningdin:

— Isming néme? — dep soridi.

— Ismim «qoshun» — chünki sanimiz köp, — dep jawab berdi u..

¹⁰ We u Eysadin ularni bu yurttin heydiwetmigeysen, dep köp ötünüp yalwurdi.

¹¹ Tagh baghrida chong bir top tongguz padisi otlap yüretti. ¹² Jinlar uninggha:

— Bizni mushu tongguzlarga ewetkin, ularning ichige kirip kétishke yol qoyghaysen, — dep yalwurushti.

¹³ Eysa derhal yol qoydi. Shuning bilen napak rohlar chiqip, tongguzlarning ténige kirishi bilenla, tongguzlar tik yardin étilip chüshüp, déngizgha gherq boldi. Ular ikki minggha yéqin idi. ¹⁴ Tongguz baqquchilar bolsa u yerdin qéchip, sheher-yézilarda bu ishlarni pur qildi. Shu yerdikiler néme ish yüz bergenlikini körgili chiqishti.

¹⁵ Ular Eysaning yénigha keldi we ilgiri jinlar chaplishiwalghan héliqi ademning kiyimlerni kiyip, es-hoshi jayida olturghinini — yeni «qoshun jinlar» chaplashqan shu ademni körüp, qorqup kétishti. ¹⁶ Bu weqeni körgenler jinlar chaplashqan ademde néme yüz bergenlikini we

4:39 Ayup 26:12; Zeb. 107:29; Yesh. 51:10.

5:1 «Gadara» — bezi köchürmilerde «Gérasa» yaki «Gergese» dep atilidu.

5:1 Mat. 8:28; Luqa 8:26.

5:6 «u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp béríp, sejde qildi» — yaki «u Eysani yiraqtin körüp, uning aldigha yügürüp béríp, yerge bash qoydi».

5:7 «sendin ötünüp qalay, méni qiynima!» — «méni qiynima!» dégen söz «bash jin»ning sözi bolsa kérek. Bu ademge nurghun jinlar chaplashqanidi.

5:8 «Eysa uninggha: «... uningdin chiq!» dégenidi» — grék tilida «Eysa uninggha: «... uningdin chiq!» buyruwatatti» déyilidu.

5:9 «Ismim «qoshun»» — «qoshun» latin tilida «légion» déyilidu, adette az dégendimu alte ming kishilik armiyini körsitidu. «chünki sanimiz köp» — oqurmenler mushu yerde ikki awazning barliqini bayqaydu — birinchisi («Ismim «qoshun»»), bu bichare ademning öziningki, ikkinchisi, («chünki sanimiz köp») minglihan jinlarningki idi.

tongguzlarning aqiwitini xelqqa bayan qilib berdi.

¹⁷ Buning bilen xalayıq Eysagha: Yurtlirimizdin chiqip ketkeysen, dep yalwurushqa bashlidi.

¹⁸ U kémige chiqiwatqanda, ilgiri jinlar chaplashqan héliqi adem uningdin: Menmu sen bilen bille baray, dep ötündi.

¹⁹ Lékin u buninggha unimay:

— Öz öydikiliring we yurtdashliringning yénigha bérıp, ulargha Perwerdigarning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilib bergenlikini, Uning sanga rehim-sheppet körsetkenlikini xewerlendürgin, — dédi.²⁰ U qaytip bérıp, Eysaning özige qandaq ulugh ishlarni qilghanliqini «On sheher rayoni»da jar qilishqa bashlidi. Buni anglighanlarning hemmisi tolimu heyran qélishti.

Uning Yairusning qizini tirildürüshi we xun késili basqan bir ayalni saqaytishi

Mat. 9:18-26; Luqa 8:40-56

²¹ Eysa qaytidin kéme bilen déngizning u qétigha ötkende, zor bir top xalayıq uning yénigha yighildi; u déngiz boyida turatti.²²⁻²³ Mana, melum bir sinagogning chongi Yairus isimlik bir kishi keldi. U uni körüp ayighigha yiqilip:

— Kichik qizim öley dep qaldi. Bérıp uninggha qolliringizni tegküzüp qoysingiz, u saqiyp ya-shighay! — dep qattiq yélini.

²⁴ Eysa uning bilen bille bardı. Zor bir top xalayıqmu oliship qistashqan halda keynidin méngishti.²⁵ Xun tewresh késilige gırıptar bolghinigha on ikki yil bolghan bir ayal bar bolup,²⁶ u nurgun téwiplarning qolida köp azab tartip, bar-yoqini xejlep tügetken bol-simu, héchqandaq ünümi bolmay, téximu éghirliship ketkenidi.²⁷ Bu ayal Eysa heqqidiki geplerni anglap, xalayıqning otturisdin qistilip kélip, arqa tereptin uning tonini silidi.

²⁸ Chünki u könglide: «Uning tonini silisamla saqaymay qalmaymen» dep oylihanidi.

²⁹ Xun shuan toxtap, ayal késel azabidin saqaytilghanliqini öz ténide sezdi.³⁰ Eysa derhal wujudidin qudretning chiqqanliqini sézip, xalayıqning ichide keynige burulup:

— Kiyimimni silighan kim? — dep soridi.

³¹ Muxlisliri uninggha:

— Xalayıqning özüngni qistap méngiwatqanliqini körüp turuqluq, yene: «Méni silighan kim?» dep soraysenghu? — déyishti.

³² Biraq Eysa özini silighuchini tépish üçün téxiche etrapigha qarawatatti.³³ Özide néme ish-ning yüz bergenlikini sezgen ayal qorqup-titrigen halda kélip uning aldigha yiqildi we uning-gha heqiqiy ehwalni pütünley éytti.³⁴ U uninggha:

— Qizim, ishenching séni saqaytti! Tinch-xatirjemlikte qayt! Késilingning azabidin saqayghin, — dédi.

5:18 Luqa 8:38.

5:19 «ulargha Perwerdigarning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilib bergenlikini... xewerlendürgin» — yaki «ulargha Rebning sanga shunchilik ulugh ishlarni qilib bergenlikini... xewerlendürgin».

5:20 «On sheher rayoni» — grék tilida «Dékapolis».

5:21 Luqa 8:40.

5:22-23 Mat. 9:18; Luqa 8:41.

5:25 Law. 15:25; Mat. 9:20; Luqa 8:43.

5:29 «xun shuan toxtap...» — grék tilida «qan éqimi shuan toxtap...».

5:30 Luqa 6:19.

5:32 «özini silighuchini tépish üçün...» — grék tilida «silighuchi» ayalche rodta bolup, Rebbimizning özini tutqan kishining ayal ikenlikini bilgenlikini körsitidu.

5:34 «qizim, ishenching séni saqaytti!» — «saqaytti» mushu yerde grék tilida «qutquzdi» dégen söz bilen ipadiliniidu.

— «Tinch-xatirjemlikte qayt!» — bu ayal némishqa shundaq qorqti (33-ayetni körüng)? Uningda xun tewresh késili bolghanliqi üçün, Tewrat qanuni boyiche özi tegken barliq kishilerni «napak» qilghan bolidu (mesilen, ularni ibadexanigha kirish, qurbanliq qilishqa waqitliq layaqsiz qilghan bolatti). Shuning bilen u etrapniki xalayıqnı napak qilip qalmaq, belki Mesihning özinimu «napak» qilghan bolatti.

5:34 Mat. 9:22; Mar. 10:52.

³⁵ U bu sözni qiliwatqanda, sinagogning chongining öyidin beziler kélip uninggha: Qizingiz öldi. Emdi ustazni némishqa yene aware qilisiz?! — déyishti.

³⁶ Lékin Eysa bu sözlerni anglap derhal sinagogning chongigha:

Qorqmighin! Peqet ishenchte bol! — dédi. ³⁷ U peqet Pétrus, Yaqup we Yaqupning inisi Yuhanna bilen yolgha chiqti; bashqa héchkimning özi bilen bille bérishigha yol qoymidi. ³⁸ U sinagogning chongining öyi aldigha kelgende, qiyqas-chuqanni, xalayıqning qattiq nale-peryad we ah-zar kötürgenlikini körüp, ³⁹ öyge kirip ulargha:

— Némishqa qiyqas-chuqan we ah-zar kötürisiler? Bala ölmeptu, uxlap qaptu, — dédi... ⁴⁰ Ular uni mesxire qilishti; lékin u hemmeylenni tashqirigha chiqiriwétip, balining ata-anisini we öz hemrahlirini élip, bala yatqan öyge kirdi. ⁴¹ U balining qolini tutup, uninggha: «Talita kumi» dédi. Bu sözning menisi «Qizim, sanga éytimenki, ornungdin tur» dégenlik idi. ⁴² Qiz derhal ornidin turup mangdi (u on ikki yashta idi). Ular bu ishqa mutleq heyran qélishti. ⁴³ U ulargha bu ishni héchkimge éytmasliqni qattiq tapilidi, shundaqla qizgha yéğüdek birnéme bérishni éytti.

Nasaretliklarning uni chetke qéqishi

Mat. 13:53-58; Luqa 4:16-30

6¹ U u yerdin kétip, öz yurtigha keldi. Uning muxlisirimu uninggha egiship bardı. ² Shabat küni kelgende, u sinagogda telim bérishke kirishti. Telimini anglihanlardin köp adem intayin heyran bolushup:

— Bu adem bulargha nedin érishkendu? Uninggha mushundaq danaliq qandaq bérilgen? Uning qolida mushundaq möjiziler qandaq yaritilidighandu? ³ U héliqi yaghachchi emesmu, Meryemning oghli, shundaqla Yaqup, Yose, Yehuda we Simonlarning akisighu? Uning singillirimu bu yerde arimizda turuwatmamdu? — déyishti. Shuning bilen ular uninggha heset-bizarliq bilen qaridi... ⁴ Shuning bilen Eysa ulargha:

— Herqandaq peyghember bashqa yerlerde hörmetsiz qalmaydu, peqet öz yurti, öz uruqtughqanliri arisida we öz öyide hörmetke sazawer bolmaydu, — dédi...

⁵ Shuning bilen qollirini birqanche bimarning üstige tegküzüp, ularni saqaytqandin bashqa, shu yerde u héchqandaq möjize yaritalmidi. ⁶ We u ularning iman-ishenchsizlikidin heyran qaldi...

Eysaning on ikki rosulni ewetishi

Mat. 10:1, 5-15; Luqa 9:1-6

⁷ Andin u etraptiki yéza-kentlerni aylinip telim berdi.

U on ikkiylenni yénigha chaqirdi we xelq arisigha ikki-ikkidin ewetishke bashlidi. U ulargha napak rohlarni heydesh hoquqini berdi; ⁸ we ulargha: — Seperde yéninglarga hasidin bashqa nerse éliwalmanglar, ne xurjun ne nan éliwalmanglar, belwaghqa pulmu salmanglar, ⁹ putun-

5:35 Luqa 8:49.

5:39 Yuh. 11:11.

6:1 Mat. 13:53; Luqa 4:16.

6:3 «u héliqi yaghachchi emesmu, Meryemning oghli...» — Yehudiylar arisida ademler atisining ismi bilen tonulushi kérek idi. Yalghuz anisining ismini tilgha élishning özi birxil haqaret idi.

6:3 Yuh. 6:42.

6:4 Mat. 13:57; Luqa 4:24; Yuh. 4:44.

6:5 Mat. 13:58.

6:6 Mat. 9:35; Luqa 13:22.

6:7 «napak rohlar» — jinlarni körsitidu.

6:7 Mat. 10:1; Luqa 6:13; 9:1.

6:8 «xurjun» — yaki «tilemchining xaltisi».

glargha keshlarni kiyinglar, biraq ikki yekteki kiyiwalmanglar, — dep tapilidi.¹⁰ U yene:
— Bir yurtqa barghininglarda, kimning öyige qobul qilinip kirsenglar, u yurttin ketkúche shu öydila turunglar.¹¹ Qaysi yerdikiler silerni qobul qilmisa, shundaqla sözünglarni anglimisa, u yerdin ketkinginglarda, ulargha agah-guwah bolsun üçün ayighinglardiki topini qéqiwétinglar! — dédi...

¹² Shuning bilen ular yolgha chiqip, kishilerni gunahlrigha towa qilishqa jar sélip ündidi.

¹³ Ular nurghun jinlarni heydidi, nurghun bimarlarni zeytun méyi bilen mesih qilip saqaytti...

Chömlüdürgüchi Yehyaning ölümü

Mat. 14:1-12; Luqa 9:7-9

¹⁴ Uning nami meshhur bolghachqa, Hérod padishah uning heqqide anglap: «Bu adem choqum ölüm din tirilgen Chömlüdürgüchi Yehyadur. Shuning üçün mushu alahide qudretler uningda küchini körsitidu» deytti.¹⁵ Bashqilar: «U Ilyas peyghember» dése, yene beziler: «Burunqi peyghemberlerdek bir peyghember bolsa kérek» déyishetti.

¹⁶ Biraq bularni anglighan Hérod:

— Men kallisini alghan Yehyaning özi shu — u ölüm din tiriliptu! — dédi.

¹⁷⁻¹⁸ Hérodning bundaq déyishining sewebi, u ögey akisi Filipning ayali Hérodiyening wejodin adem ewetip Yehyani tutup, zindangha tashlighanidi. Chünki u shu ayal bilen nikahlanghanidi; Yehya Hérodqa tenbih béríp: «Akangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» dep qayta-qayta dégenidi...

¹⁹ Shuning üçün Hérodiye Yehyagha adawet saqlaytti; uni öltürmekchi bolghan bolsimu, lékin shundaq qilalmaytti.²⁰ Chünki Hérod Yehyani diyanetlik we muqeddes adem dep bilip, uningdin qorqatti, shunglashqa uni qoghdaytti; u uning sözlirini anglighan chaghilirida alaqzade bo-

6:9 «Eysa ulargha: — Seperde yéninglarga hasidin bashqa nerse éliwalmanglar, ne xurjun ne nan éliwalmanglar, belwaghqa pulmu salmanglar, putunglarga keshlarni kiyinglar, biraq ikki yekteki kiyiwalmanglar, — dep tapilidi» — (9-10-ayet) qiziqarliq yéri shuki, «Matta» we «Luqa»da xatirilengen bayanlar boyiche Rebbimiz ulargha hasa éliwélish we kesh kiyishnimu men'i qilghan. Pikrimiz téxi muqimlashmighini bilen oylaymizki, «Matta» bilen «Luqa» we «Markus»ta belkim ikki ayrim waqit-ehwal körsitilidu.

6:9 Ros. 12:8.

6:10 «kimning öyge qobul qilinip kirsenglar, u yurttin ketkúche shu öydila turunglar» — bu emrde chong danaliq bar. Ikki sewebtin éytilghan bolushi mumkin: — (1) kona zamanlarda köp diniy wez éytquchilar öymü-öy yoqlap pul tileytti; lékin Eysaning muxlisleri héch tilemchilik qilmasliqi kérek; (2) ular öymü-öy köchüp yürse, xelqte hertürlük heset-guman peyda bolushimu mumkin — «Némishqa ular bizning öyde qonmaydu?» yaki «Némishqa ular bizning öydin köchüp kétidu?» dégendek.

6:11 «u yerdin ketkinginglarda, ulargha agah-guwah bolsun üçün ayighinglardiki topini qéqiwétinglar!» — «ayaghdiki topini qéqiwélish» dégen bu ishareti «bizning siler bilen munasiwétimiz yoq», dégenni bildürüp, Xudaning sözini ret qilghanlarga qattiq agahlandurush idi.

6:11 Mat. 10:14,15; Luqa 9:5; 10:12; Ros. 13:51; 18:6

6:13 «ular ... Nurghun bimarlarni zeytun méyi bilen mesih qilip saqaytti» — «mesih qilish» mushu yerde ademning béshigha zeytun méyini sürüshni körsitidu. «Tebirler»ni köring.

6:13 Yaq. 5:14.

6:14 «Uning nami meshhur bolghachqa, Hérod padishah uning heqqide anglap...» — «Hérod»lar toghruluq «Tebirler»ni köring. «...uning heqqide anglap: «Bu adem ... Chömlüdürgüchi Yehyadur...» deytti» — bashqa birxil terjimisi: «...uning heqqide anglap qaldi. Beziler: «Bu adem ... Chömlüdürgüchi Yehyadur...» — déyishetti».

6:14 Mat. 14:1; Luqa 9:7.

6:17-18 «Chünki u shu ayal bilen nikahlanghanidi; Yehya Hérodqa tenbih béríp: «Akangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» dep qayta-qayta dégenidi» — Hérod ögey akisi Filipning ayali Hérodiyeni Filiptin tartiwélip andin uni ajrishishqa qayil qilip, Hérodiye bilen özi toy qilghanidi. Yehyani tutush «Hérodiyening wejodin» — belkim uning biwasite telipdin bolghan bolushimu mumkin. «Akangning ayalini tartiwélishing Tewrat qanunigha xilap» — Tewratniki «Law.» 16:18, 20:21de, birsining aka yaki ukisi hayat ehwalida, birining ayalini yene biri öz emrige élishqa bolmaydu, dep belgilengen.

6:17-18 Mat. 14:3; Luqa 3:19; 9:9; Law. 18:16; 20:21.

lup k  tetti, l  kin yenila s  zlerini anglashqa amraq idi...

²¹ Emma H  rodiye k  tken peyt axir y  tip keldi; H  rod tughulghan k  nide   z emeldarliri, ming-b  shiliri we Galiliye   lkisidiki katta erbablarni ziyapet bilen k  t  waldi; ²² h  liqi H  rodiyening qizi sorungha ch  sh  p ussul oynap berdi. Bu H  rod we hemdastixan bolghanlarga bekmu yarap ketti. Padishah qizgha: — Mendin n  me telep qilsang, shuni b  rimen, — d  di. ²³ Andin u qesem qilip yene:

— Mendin n  me telep qilsang, hetta padishahliqimning y  rimini d  sengmu shuni b  rimen, — d  di.

²⁴ Qiz sirtqa chiqip, anisidin:

— N  me telep qilay? — dep soriwidi, anisi: — Ch  m  ld  rg  chi Yehyaning kallisini telep qil, — d  di.

²⁵ Qiz derhal padishahning aldigha aldirap kirip:

— Ch  m  ld  rg  chi Yehyaning kallisini hazirla bir t  ssige qoyup ekilishlirini xalaymen, — d  di.

²⁶ Padishah buninggha nahayiti hesret chekken bolsimu, qesemliri t  peylidin we dastixanda olturghanlar wejidin, uninggha bergen s  zidin yanghusi kelmidi. ²⁷ Shunga padishah derhal bir jallat ewetip, uning kallisini   lip k  lishni emr qildi. Jallat zindangha b  rip Yehyaning kallisini   lip, ²⁸ uni bir t  ssige qoyup, qizning aldigha   lip k  lip uninggha berdi. Qiz uni anisigha tapshurdi. ²⁹ Bu ishni anglihan Yehyaning muxlisliri k  lip, jesetni   lip k  tip bir qebrige qoydi.

Eysaning besh ming kishini ozuqlandurushi

Mat. 14:13-21; Luqa 9:10-17; Yuh. 6:1-14

³⁰ Qaytip kelgen rosullar Eysaning y  nigha yighildi, n  me qilghanliri hem n  me telim berg  n-lirini uninggha melum qilishti. ³¹ K  lip-k  tiwatqanlar nahayiti k  plikidin ulargha tamaqlin-shqimu waqit chiqmidi. Shunga u ulargha:

— Y  r  nglar, men bilen xilwet bir jaygha b  rip, birdem aram   linglar, — d  di. ³² Buning bilen ular k  mige ch  sh  p, xilwet bir ch  l yerge qarap mangdi. ³³ Biraq nurghun kishiler ularning k  tiwatqanliqini bayqap, ularni tonuw  liwidi, etraptiki barliq sheherlerdin piyade yolgha chiqip, y  g  r  p, ulardin burun u yerge b  rip yighilishti. ³⁴ Eysa k  midin ch  sh  p, zor bir top ademni k  r  p, ularning padichisiz qoy padisidek bolghanliqigha ich aghritti. Shunga u ulargha k  p ishlarni   gitishke bashlidi.

³⁵ Kech kirip qalghanda, muxlisliri uning y  nigha k  lip:

— Bu ch  l bir jay iken, kech kirip ketti. ³⁶ Xalayıqni yolgha s  liwetken bolsang, ular etraptiki kent-qishlaqlargha b  rip,   zlrige nan s  tiwalsun; ch  nki ularda y  g  dek nerse yoq, — d  di.

³⁷ L  kin u ulargha jawaben:

— Ulargha   z  nglar ozuq b  ringlar, — d  di.

6:20 «H  rod Yehyani diyanetlik we muqeddes adem dep bilip...» — oqurmenlerge ayanki, Tewrat we Injilda «muqeddes» d  genning menisi «ulugh» emes, belki «pak», «Xudagha atalghan»dur. «u uning s  zlerini anglihan chaghlirida alaqzade bolup k  tetti» — bezi kona k  ch  rmilerde buning ornida: «u uning s  zlerini anglap n  me qilishni bilelmey qalatti» yaki «u uning s  zlerini anglap k  p ishlarni qilatti» d  yilidu.

6:20 Mat. 14:5; 21:26.

6:21 Yar. 40:20; Mat. 14:6.

6:22 «H  rodiyening qizi» — burunqi   ridin bolghan qizi. Bezi kona k  ch  rmilerde: «... uning qizi H  rodiye» d  yilidu. Undaq terjime toghra bolsa, H  rodiyening qizining ismining   zining ismi bilen oxshash bolushi ajayib ish emes, elwette.

6:23 Hak. 11:30.

6:27 «...padishah derhal bir jallat ewetip...» — yaki «...padishah derhal bir qarawul ewetip...».

6:27 Mat. 14:10.

6:30 Luqa 9:10.

6:31 Mar. 3:20.

6:32 Mat. 14:13; Luqa 9:10; Yuh. 6:1.

6:34 Yer. 23:1; Ez. 34:2; Mat. 9:36; 14:4; Luqa 9:11.

6:35 Mat. 14:15; Luqa 9:12; Yuh. 6:5.

Muxlislar uningdin:

— Ikki yüz kümüş dinargha ulargha nan ekélip ularni ozuqlanduramduq? — dep soridi..

³⁸ Eysa ulargha: — Qanche néninglar bar? Bérip qarap béqinglar, — dédi. Ular qarap baqqandin kéyin: — Beshi bar iken, yene ikki béliqimu bar iken, — déyishti..

³⁹ U ulargha kishilarni top-top qilib yéshil chimende olturghuzushni buyrudi. ⁴⁰ Xalayıq yüz-din, elliktin sep-sep bolup olturushti. ⁴¹ U besh nan bilen ikki béliqni qoligha élip, asmangha qarap Xudagha teshekkür-medhiye éytti, andin nanlarni oshtup, köpchilikke tutup bérish üçün muxlisirigha bérip turatti; ikki béliqnimu hemmeylenge tarqitip berdi. ⁴² Hemmeylen yep toyundi. ⁴³ Muxlislar éship qalghan nan we béliq parchilirini liq on ikki séwetke tériwaldi..

⁴⁴ Nanlarni yégen erlerning sanila besh mingche idi.

Eysaning su üstide méngishi

Mat. 14:22-33; Yuh. 6:16-21

⁴⁵ Bu ishtin kéyinla, u muxlisirigha özüm bu xalayıqni yolgha séliwétimen, angghiche siler ké-mige olturup, déngizning qarshi qirghiqidiki Beyt-Saida yézisigha ötüp turunglar, dep buyrudi..

⁴⁶ Ular ni yolgha séliwetkendin kéyin, u dua-tilawet qilish üçün taghqa chiqti. ⁴⁷ Kech kirgende, kéme déngizning otturisigha yetkenidi, u özi yalghuz quruqluqta idi. ⁴⁸ U muxlisirining palaqni küchep uruwatqanliqini kördi; chünki shamal tetür yönilishte chiqqanidi. Kéche töttinchi jések waqtida, u déngizning üstide méngip, muxlisiri terepke keldi we ularning yénidin ötüp kétidig-handek qilatti. ⁴⁹ Lékin ular uning déngizning üstide méngip kéliwatqanliqini körüp, uni alwasti oxshaydu, dep oylap chuqan sélishti. ⁵⁰ Chünki ularning hemmisi uni körüp sarasimigha chüshti. Lékin u derhal ulargha:

— Yüreklik bolunglar, bu men, qorqmanglar! — dédi.

⁵¹ U kémige, ularning yénigha chiqqandila, shamal toxtidi. Ular buningdin hoshidin ketküdek derijide qattiq heyran qélishop, némini oylashni bilmeytti; ⁵² chünki ular nan bérish möjizisini téxiche chüşhenmigenidi, ularning qelbi bixud halette turatti.

⁵³ Ular déngizning qarshi teripige ötüp, Ginnisaret dégen yurtta quruqluqqa chiqip, kémini baghlap qoydi. ⁵⁴ Ular kémidin chüşhüshi bilenla, xalayıq uni derhal tonuwélip, ⁵⁵ etraptiki hemme jaylarga yügürüşüp bardı we «U palanchi yerge chüşüptu» dep anglishi bilenla, bimarlarni zembilge sélip, shu yerge uning aldigha élip bérishiti.

⁵⁶ U meyli yéza, meyli sheher yaki qishlaqlargha barsun, xelq aghriqlarni bazarlarga élip chi-qip yatquzatti; ular uningdin aghriqlar héch bolmighanda séning yépinchangning péshige bol-simu qolini tegküzüwalsaq dep ötündi. Uninggha qolini tegküzgenlerning hemmisi saqaydi.

6:37 «ikki yüz kümüş dinar» — bir kümüş dinar (grék tilida «dinarius») bir ishchining bir künlik ish heqqi idi («Mat.» 20:2ni körüng).

6:38 Mat. 14:17; Luqa 9:13; Yuh. 6:9.

6:40 «xalayıq yüzdin, elliktin sep-sep bolup olturushti» — grék tilida «Xalayıq yüzdin, elliktin sep-sep bolup yétishti».

6:41 1Sam. 9:13; Yuh. 17:1.

6:43 «Muxlislar ...tériwaldi» — grék tilida «Ular ... tériwaldi», «Ular»ning muxlislar ikenliki «Mat.» 16:9-10de ispatlinidu. «on ikki séwet» — grék tilida «on ikki qol séwet» — démek, bir adam ikki qollap kötüreleydighan séwetler.

6:45 «Beyt-Saida yézisigha ötüp...» — yaki «Beyt-Saida yézisidin ötüp...».

6:45 Mat. 14:22; Yuh. 6:17.

6:46 Mat. 14:23; Luqa 6:12.

6:47 Mat. 14:23; Yuh. 6:16.

6:48 «Kéche töttinchi jések waqtida, u déngizning üstide méngip...» — bir kéche töt jésekke bölünetti; shunga bu waqit tang atay dégen waqit idi. «u ... ularning yénidin ötüp kétidighandek qilatti» — yaki «u ... ularning yénidin ötüp ketmekchi boldı».

—Bu intayin qiziq ish. Mumkinchiligi barki, (1) Eysaning «ötüp kétish»i — Muxlisarlgha Perwerdigarning Perishtisining Israilarni Misirdin qutquzush üçün «Ular»ning (Israilarnıng) yénidin ötüp kétish»ini esletmekchi, yaki (2) u ularning özlükidin özüni kémige chiqip hemrah bolushqa teklipl qilishini xalaytti.

6:53 Mat. 14:3.

Insanni néme napak qilidu?

Mat. 15:1-20

7¹ Bu chaghada, Perisiyler we Tewrat ustazliridin beziliri Yérusalémdin kélip uning aldigha yighildi; ²⁻⁵ shu Perisiyler we Tewrat ustazliri uning muxlisiridin bezilirining tamaqni qolini yumay, yeni «napak» halda yewatqanliqini körüp, uningdin:

— Muxlisliring némishqa ata-bowilirimizning en'enilirige riaye qilmay, belki yuyulmighan qol-liri bilen tamaq yeydu? — dep sorashti (chünki Perisiyler we pütün Yehudiylar ata-bowiliri teripidin qaldurulghan en'enini ching tutqachqa, awwal qollarini estayidilliq bilen yumisa, ta-maq yémeydu. Shuningdek bazardin qaytip kelgendimu, ular qol yumay birnerse yémeydu. Uningdin bashqa, piyale-qedeh, das-chögün we mis qachilar we diwanlarni yuyush toghrisida tapshurulghan nurghunlighan en'enilerdimu ching turidu)..

⁶ U ulargha jawab bérıp mundaq dédi:

— Yeshaya peyghember siler saxtipezler toghrangelarda aldin'ala toptoghra bésharet bergen! uning yazmisida pütülgendek: —

«Mushu xelq aghzida Méni hörmetligini bilen,

Biraq qelbi Mendin yiraq;

⁷ Ular Manga bihude ibadet qilidu.

Ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas»...

⁸ Chünki siler Xudaning emrini tashlap qoyup, insanlarning en'enisini ching tutuwalikensiler — das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétidighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler..

⁹ U ulargha yene mundaq dédi:

— Siler özliringlarning en'enisini ching tutimiz dep Xudaning emrini epchillik bilen bir chetke qayrip qoydunlar! ¹⁰ Chünki Musa peyghember: «Ata-anangni hörmet qil» we «Atisi yaki anisini haqaretligenler ölümge mehkum qilinsun» dep emr qilghan. ¹¹ Lékin siler: — Birsı «Atisi yaki anisigha: — Men silerge yardem bergüdek nersilerni alliqachan «qurban qilip» Xudagha atiwettim — désila, ¹² shu kishining ata-anisining halidin xewer élishgha bolmaydu, dep ögiti-siler. ¹³ Shundaq qilip, siler ewladliringlarga tapshurghan en'enenglarni dep Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar, we shuninggha oxshash köp ishlarni qilisiler»...

7:1 Mat. 15:1.

7:2-5 «estayidilliq bilen yumisa...» — bashqa birxil terjimisi «béghishighiche yumisa...» yaki «musht bilen yumisa...».

7:6 Yesh. 29:13; Ez. 33:31.

7:7 «Mushu xelq aghzida Méni hörmetligini bilen, biraq qelbi Mendin yiraq; ular Manga bihude ibadet qilidu; ularning ögetken telimliri peqet insanlardin chiqqan petiwalarla, xalas» — «Yesh.» 29:13.

7:7 Mat. 15:9; Kol. 2:18,20; Tit. 1:14.

7:8 «chünki siler Xudaning emrini tashlap qoyup, insanlarning en'enisini ching tutuwalikensiler — das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétidighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler» — bezi kona köchürmilerde: «das-chögün, piyale-qedehlerni yuyush we shuninggha oxshap kétidighan nurghan bashqa ishlarni en'ene qilip yürisiler» dégen sözler tépilmaydu.

7:10 Mis. 20:12; 21:17; Law. 20:9; Qan. 5:16; 27:16; Pend. 20:20; Ef. 6:2.

7:11 «Men silerge yardem bergüdek nersilerni alliqachan «qurban qilip» Xudagha atiwettim» — «qurban» mushu yerde biwasite ibarinii tilidin élinghan bolup, «sediye qilinghan» yaki «Xudagha atap qilinghan» dégen menini bildüridu.

7:13 «Shundaq qilip, siler ewladliringlarga tapshurghan en'enenglarni dep Xudaning emrini yoqqa chiqiriwettinglar» — Mesihning söziye qarighanda «Xudagha atighan tealluqatlar» téxi atighuchi kishining qolida turghanda, ulardin paydilinirise bolatti. Shu kishi belkim Tewrat ustazlirining qollishi bilen «dunyadin ketkimdin kéyin...» yaki «melum bir mezgildin kéyin...» «ibadetxanigha tapshurimen» dep qesem qilghan bolsa kérek. Yehudiylarning tarixiy xatiriliride shuninggha oxshash köpligen misallar tépildu.

— Periysiler ögetken shu hiyle-mikir: «Mal-mülküngni Xudagha atalghan («qurban qilghan») qilghan bolsang, ata-anangdin xewer almisang bolidu» emes, belki («shundaq qilghan bolsang») xewer élishinggha bolmaydu» dégendek. Ular shübhisizki axirida bu ishtin melum bir payda köridu, elwette.

7:13 Mat. 15:6; 1Tim. 4:3; 2Tim. 3:2.

Insanni néme napak qilidu?

¹⁴ Andin xalayıqni yene yénigha chaqirip, ulargha:

— Hemminglar manga qulaq sélinglar we shuni chüshininglarki, ¹⁵ insanning sirtidin ichige kiridighan nersilerning héchqandıqı uni napak qilmaydu, belki öz ichidin chiqidighan nersiler bolsa, ular insanni napak qilidu. ¹⁶ Anglıghudek qulıqı barlar buni anglısun! — dédi.

¹⁷ U xalayıqtın ayırılıp öyge kirkende, muxlisleri unıngdın bu temsil heqqide sorıdı. ¹⁸ U ulargha: — Silermu téxiche chüshenmey yürüwatamsiler?! Sirttın insanning ichige kiridighan herqandaq nersining uni napak qılalmaydighanlıqını tonup yetmeywatmamsiler? ¹⁹ Sirttın kirgen nerse insanning qelbigе emes, ashqazınigha kiridu, andin u yerdin teret bolup tashlinidu, — dédi (u bu gepni déyish bilen, hemme yémekliklerni halal qiliwetti).

²⁰ U yene söz qilip mundaq dédi:

— Insanning ichidin chiqidighinila, insanni napak qilidu. ²¹⁻²² Chünki shular — yaman niyetler, zinaxorluq, jınsiy buzuqluqlar, qatıllıq, oghrılıq, achközlük, rezillikler, aldamchılıq, shehwaniylik, hesetxorluq, til-ahanet, tekebburluq we hamaqetlikler insanning ichidin, yeni uning qelbidin chiqidu. ²³ — bu rezil ishlarıning hemmisi insanning ichidin chiqip, özini napak qilidu.

Yat ellik bir ayalning étıqadı

Mat. 15:21-28

²⁴ U ornidin turup u yerdin ayırılıp, Tur we Zidon etrapidiki rayonlargha bardi we bir öyge kirdi. Gerche u buni héchkim bilmisun dégen bolsimu, lékin yoshurup qalalmıdı. ²⁵ Derweqe, napak roh chaplashqan kichik bir qızning anisi uning toghrisidiki xewerni anglıghan haman yétip kélip, uning ayighigha yiqildi ²⁶ (ayal Yunanlıq bolup, Suriye ölkisidiki Fenikiy millitidin idi). U unıngdın qızidin jinni heydiwétishni ötündi. ²⁷ Lékin Eysa unınggha:

— Aldi bilen balılar qorsıqını toyghuzsun; chünki balılarning nénini kichik itlargha tashlap bérish toghra emes, — dédi.

²⁸ Lékin u buninggha jawaben:

— Durus, i Reb, biraq hetta itlarmu üstel astida turup balılardin chüshken nan uwaqlırını yeydighu, — dédi.

²⁹ Eysa unınggha:

— Séning mushu sözüng tüpeylidin yolunggha qayt, jin qizingdın chiqip ketti, — dédi.

³⁰ Ayal öyige qaytıp kelgende, mana qız kariwatta yatatti, jin unıngdın chiqip ketkenidi.

Eysaning bir gas-gacha ademni saqaytishi

³¹ Eysa yene Tur we Zidon shehirining etrapidiki rayonlardin chiqip, «On sheher» rayoni ot-turısidin ötüp, yene Galiliye déngizigha keldi. ³² Xalayıq uning aldigha tili éghir, gas bir ademni

7:14 Mat. 15:10.

7:15 Ros. 10:15; Rim. 14:17,20; Tit. 1:15.

7:17 Mat. 15:15.

7:21-22 «hesetxorluq» — buning bashqa birxil terjimisi: «yaman köz».

7:21-22 Yar. 6:5; 8:21; Pend. 6:14; Yer. 17:9.

7:24 «u yerdin ayırılıp, Tur we Zidon etrapidiki rayonlargha bardi» — u yer «chetelikler» turuwatqan rayon bolup, Mesihning shu yerge bérishtiki meqsiti, öz xelqıdın bir waqıt ayırılıp aram élishtin ibaret bolsa kérek.

7:24 Mat. 15:21.

7:26 «ayal... Fenikiy millitidin idi» — yaki «ayal... Fenikilik idi» yaki «ayal... Fenike rayonılıq idi». U Yehudiy emes, elwette. U eslide butperes bolushi mumkin.

7:27 «Aldi bilen balılar qorsıqını toyghuzsun; chünki balılarning nénini kichik itlargha tashlap bérish toghra emes» — Mesih Eysa bu yerde özining deslepki wezipisini Yehudiylargha xush xewerni yetküzüş, dep tekitleydu. «Kichik itlar» belkim haqaretlik söz bolmay, öydiki arzulıq pistilırını körsitidu. Mushu ayalning étıqadı toghrisida «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

7:31 Mat. 15:29.

élip kélip, uning uchisigha qolungni tegküzüp qoysang, dep ötünüshti.³³ U u ademni xalayıqtin ayrip bir chetke tartip, barmaqlirini uning qulaqlirigha tiqti, tükürüp, barmiqini uning tiligha tegküzdi.³⁴ Andin u asmangha qarap uh tartip xorsinghandin kéyin, u ademge: «Effata» (menisi «éçhil») dédi.³⁵ U ademning qulaqliri derhal éçhilip, tilimu éçhilip rawan gep qilishqa bashlidi..

³⁶ Eysa ulargha buni héchkimge éytmasliqni tapilidi. Lékin ulargha herqanche tapilighan bol-simu, bu xewerni yenila shunche keng tarqitiwetti.³⁷ Xalayıq bu ishqa mutleq heyran qélisip: — U hemme ishlarni qaltis qilidiken! Hetta gaslarni anglaydighan, gachilarni sözleydighan qilidiken, — déyishti..

Eysaning töt ming kishini toydurushi

Mat. 15:32-39

8¹ Shu künlerde, yene zor bir top xalayıq yighilghanidi. Ularning yégüdek héchnémisi bolmighachqa, u muxlisirini yénigha chaqirip:..

² — Bu xalayıqqa ichim aghriydu. Chünki ular méning yénimda turghili üch kün boldi, ularda yégüdek héchnersimu qalmidi.³ Ularni öylirige ach qorsaq qaytursam, yolda halidin kétishi mumkin. Chünki beziliri yiraqtin kelgeniken, — dédi.

⁴ Muxlisiri buninggha jawaben:

— Bundaq xilwet bir joyda bu kishilerni toydurghudek nanni nedin tapqili bolsun? — déyishti.

⁵ — Qanche néninglar bar? — dep soridi u.

Yette, — déyishti ular.

⁶ Buning bilen u xelqni yerde olturushqa buyrudi. Andin yette nanni qoligha aldi we Xudagha teshekkür-medhiye éytıp oshtup, köpchilikke tutushqa muxlisirigha berdi. Ular xalayıqqa üleshtürüp berdi.⁷ Muxlislarda yene birqanche kichik béliqmu bar idi. U Xudagha teshekkür éytıp ularni beriketlep, muxlisirigha üleshtürüp bérishni éytti.⁸ Xalayıq toyghuche yédi; ular éship qalghan parchilarni yette séwetke tériwaldi..⁹ Yégenler töt mingche kishi idi. U ularni yolgha saldi,¹⁰ andin muxlisiri bilen bille derhal kémige chüshüp, Dalmanuta tereplirige bardı..

Perisiylerning möjizilik alametni körüşhni telep qilishi

Mat. 16:1-4

¹¹ Perisiyler chiqip, uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet körset-seng, dep telep qiliship, uning bilen munazirileshkili turdi..¹² U ichide bir ulugh-kichik tinip: — Bu dewr némishqa bir «møjizilik alamet»ni istep yüridu? Shuni silerge berheq éytıp qoyayki, bu dewrge héchqandaq möjizilik alamet körsitilmeydu, — dédi..

¹³ Andin ulardin ayrilip, yene kémige chiqip, déngizning u chétige ötüp ketti.

7:32 Mat. 9:32; Luqa 11:14.

7:33 «U... barmaqlirini uning qulaqlirigha tiqti, tükürüp, barmiqini uning tiligha tegküzdi» — terjimimiz boyiche Mesih belkim öz barmiqi üstige tökürgen bolushi mumkin, bolmisa u yerge tökürgen bolsa kérek.

7:35 «...tilimu éçhilip rawan gep qilishqa bashlidi» — grék tilida «...tilining tanisi yéshilip, rawan gep qilishqa bashlidi»

7:37 Yar. 1:31.

8:1 Mat. 15:32.

8:8 «ular éship qalghan parchilarni ... tériwaldi» — «ular» — muxlislar yaki pütkül xalayıqni körsitidu. «yette séwet...» — «séwet» grék tilida bu söz bek chong bir xil séwetni körsitidu.

8:10 Mat. 15:39.

8:11 «Perisiyler chiqip, uni sinash meqsitide uningdin bizge asmandin bir möjizilik alamet körsetseng...» — Perisiyler telep qilghan «møjizilik alamet» Eysaning heqiqiy Mesih ikenlikini ispatlaydighan bir karametni körsitidu, elwette.

8:11 Mat. 12:38; 16:1; Luqa 11:29; Yuh. 6:30.

8:12 «u ichide bir ulugh-kichik tinip...» — grék tilida «U rohida bir ulugh-kichik tinip...». «Roh» mushu yerde uning özining (insaniy) rohini bildüridu.

8:12 Mat. 16:4.

Saxtipezlik «éçhitqu»sidin saqlinish

Mat. 16:5-12

¹⁴ Muxlislar nan élip kélishni untughan bolup, kémide bir tal nandin bashqa yeydighini yoq idi.

¹⁵ U ularni agahlandurup:

— Éhtiyat qilinglar, Perisiylerning éçitqusi we Hérodning éçitqusidin hézi bolunglar, — dédi..¹⁶ Muxlislar özara mulahiziliship:

— Uning bundaq déyishi nan ekelmigenlikimizdin bolsa kérek, — déyishti.

¹⁷ Eysa ularning néme déyishiwatqanliqini bilip:

— Némishqa nan yoqluqi toghrisida mulahize qilisiler? Siler téxiche pem-paraset yaki chüshenchige ige bolmidinglarmu? Qelbliringlar téximu bixudliship kétiwatamdu? ¹⁸ Közünglar turup körmeywatamsiler? Quliqinglar turup anglimaywatamsiler? Ésinglarda yoqmu? ¹⁹ Besh ming kishige besh nanni oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche kichik séwetni yig-hiwaldinglar? — dédi.

— On ikkini, — jawab berdi ular..

²⁰ — Yette nanni töt ming kishige oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche séwetni yig-hiwaldinglar? — dédi u.

— Yettini, — Jawab berdi ular..

²¹ U ulargha:

— Undaqta, qandaqsige siler téxi chüshenmeysiler? — dédi..

Beyt-Saidadiki bir korning saqaytilishi

²² Ular Beyt-Saida yézisigha keldi; xalayıq bir kor ademni uning aldigha élip kélip, uninggha qolungni tegküzüp qoysang, dep ötündi. ²³ U kor ademning qolidin tutup yézining sirtigha yétilep bardı; uning közlırige tükürüp, üstige qollirini tegküzüp:

— Birer nerse körüwatamsen? — dep soridi..

²⁴ U bëshini kötürüp:

— Kishilerni körüwatimen; ular xuddi méngip yürüwatqan dereklerdek körünüwatidu, — dédi.

²⁵ Andin u qaytidin qollirini u ademning közlırige tegküzdı. U közlırini éçiwıdı, közlıri eslige kélip, hemme nersini éniq kördı. ²⁶ Eysa uni öyige qayturup:

— Yézighimu kirme, yaki yézidiki héçkimge bu ishni uqturma, — dep tapilidi..

Pétrusning Eysani Qutquzghuchi-Mesih dep tonushi

Mat. 16:13-20; Luqa 9:18-21

²⁷ Eysa muxlisleri bilen chiqip Qeyseriye-Filippi rayonigha qarashlıq kent-yézilargha bardı. Yolda u muxlisleridin:

8:15 «Éhtiyat qilinglar, Perisiylerning éçitqusi we Hérodning éçitqusidin hézi bolunglar» — «Mat.» 16:1-12nımu köring.

8:15 Mat. 16:6; Luqa 12:1.

8:17 Mar. 6:52.

8:19 «..qanche kichik séwet..» — «séwet» grék tilida «qol séwet».

8:19 Mat. 14:17,20; Mar. 6:38; Luqa 9:13; Yuh. 6:9.

8:20 Mat. 15:36,37.

8:21 «Undaqta, qandaqsige siler téxi chüshenmeysiler?» — Mesihning bu soali muxlisleri yig-hiwalghan «on ikki (kichik) séwet» we «yette (chong) séwet» bilen munasiwetliktur.

— Qiziq bir ish shuki, Markus özining Injildiki bayanida Mesihning (ölümdin tirilishtin bashqa) jemi on toqquz alahide möjizisini xatirileydu. «Qoshumche söz»imizni körüng.

8:23 Mar. 7:32.

8:25 «U közlırini éçiwıdı..» — yaki «u bëshini kötürıwıdı...» yaki «u közlırini yoghan achti...».

8:26 «Yézighimu kirme, yaki yézidiki héçkimge bu ishni uqturma» — Mesih némishqa shundaq tapilidi? Shübhısizki, Beyt-Saidadikiler allıqachan uning köp möjizilirini körüp turup téxiche towa qilmighanidi («Mat.» 11:21ni köring).

— Kishiler méni kim deydu? — dep soridi..

²⁸ Ular uninggha:

— Beziler séni Chö müldürgüchi Yehya, beziler Ilyas peyghember we yene beziler ilgiriki peyghemberlerdin biri dep qaraydiken, — dep jawab bérishiti..

²⁹ U ulardin:

— Emdi silerchu, siler méni kim dep bilisiler? — dep soridi.

Pétrus jawaben: — Sen Mesihdursen, — dédi..

³⁰ U ulargha özi toghruluq héchkimge tinmasliqni jiddiy tapilidi.

Eysaning ölüp tirilidighanliqini aldin éytishi

Mat. 16:21-28; Luqa 9:22-27

³¹ Shuning bilen u Insan'oghlining nurhun azab-oqubet tartishi, aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi, öltürülüşü we üç kündin kéyin tirildürülüşü muqerrer ikenlikini muxlisirigha ögitishke bashlidi..³² U bu ishni ochuq-ashkara sözlep berdi. Buning bilen Pétrus uni bir chetke tartip, uni eyibleshke bashlidi..³³ Lékin u burulup muxlisirigha qarap, Pétrusni eyiblep:

— Arqamgha öt, Sheytan! Séning oylighanliring Xudaning ishliri emes, insanning ishliridur, — dédi..

³⁴ Andin muxlisiliri bilen xalayıqnımu chaqirip mundaq dédi:

— Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, özining kréstini kütürüp manga egeshsun!..³⁵ Chünki kimdekim öz jénini qutquzay dése, choqum uningdin mehrum bolidu; lékin kimdekim men üçün we xush xewer üçün öz jénidin mehrum bolsa, uni qutquzidu..

³⁶ Chünki bir adem pütkül dunyagha ige bolup, jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bol-sun?!..³⁷ U némisini jénigha téghishsun?!..³⁸ Chünki kimdekim zinaxor we gunahkar bu dewr al-dida mendin we méning sözlirimdin nomus qilsa, Insan'oghlimu atisining shan-sheripi ichide muqeddes perishtiler bilen bille kelginide, uningdin nomus qilidu..

8:27 Mat. 16:13; Luqa 9:18.

8:28 Mat. 14:2.

8:29 «Sen Mesihdursen» — «Mesih» dégen söz toghruluq «Tebrirler»imizni körüng.

8:29 Mat. 16:16; Yuh. 6:69.

8:31 «Insan'oghlining... aqsaqallar, bash kahinlar we Tewrat ustazliri teripidin chetke qéqilishi» — shu chaghda ikki «bash kahin» bar idi — «Annas» we uning küy'oghli «Qayafa».

8:31 Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 9:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7.

8:32 «Buning bilen Pétrus uni bir chetke tartip, uni eyibleshke bashlidi» — Pétrusning eyiblishi shübhisizki, özüng ulugh padishah Mesih turup, béshinggha mushundaq dehqshetlik ishlarni chüshürmesliking kérek idi, dégendek. «Mat.» 16:22ni körüng.

8:33 «Arqamgha öt, Sheytan!» — Eysa bu ayette «Sheytan» dégen bu sözini birinchidin «düşmen» dégen menide ishlipt, özining düşmini bolup qalghan Pétrusqa éytidu. Ikkinchidin, Sheytan özi Pétrus arqiliq Eysagha putlikashang bolmaqchi idi.

8:33 2Sam. 19:22.

8:34 «Kimdekim manga egishishni niyet qilsa, özidin kéchip, özining kréstini kütürüp manga egeshsun!» — «Mat.» 10:38ni, shundaqla uningdiki izahatnımu körüng.

8:34 Mat. 10:38; 16:24; Luqa 9:23; 14:27.

8:35 Mat. 10:39; 16:25; Luqa 9:24; 17:33; Yuh. 12:25.

8:36 «...jénidin mehrum qalsa, buning néme paydisi bolsun?!» — «jan» mushu yerde peqet hayatni emes, belki ademning salahiyiti, rohiy dunyasini körsitidu.

8:37 Zeb. 49:6-9

8:38 «zinaxor we gunahkar bu dewr» — «zinaxor» belkim hem jismani hem köchme (Xudagha wapasizliq qilghuchi, dégen) menidimu ishliitilidu. «Insan'oghli» — Mesih, elwette. «Tebrirler»nimu körüng.

8:38 Mat. 10:32; Luqa 9:26; 12:8; 2Tim. 2:12; 1Yuha. 2:23.

Eysaning julaliqta körünüshi

Mat. 17:1-13; Luqa 9:28-36

9¹ U ulargha yene:

— Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Xudaning padishahliqining küch-qudret bilen kelgenlikini köridighanlar bardur....

Eysaning julaliqta körünüshi

² We alte künden kéyin, Eysa Pétrus, Yaqup we Yuhannani ayrip élip, égez bir taghqa chiqti. U yerde uning siyaqi ularning köz aldidila özgirip, ³ kiyimliri yer yüzidiki héchbir aqartquchimu aqartal-mighudek derijide parqirap qardek ap'aq boldi. ⁴ Ularining köz aldida Musa we Ilyas peyghemberler tuyuqsiz köründi; ular Eysa bilen sözlashiwatqanidi. ⁵ Pétrus bu ishqa jawaben Eysagha:

— Ustaz, bu yerde bolghinimiz intayin yaxshi boldi! Birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli! — dédi. ⁶ (chünki Pétrus néme déyishini bilmey qalghanidi, chünki ular qorqunchqa chömüp ketkenidi).

⁷ Tuyuqsiz bir parche bulut ularni qapliwaldi we buluttin: «Bu Méning söyümlük Oghlumdur; uninggha qulaq sélinglar!» dégen awaz anglandi. ⁸ Ular lappide etrapigha qarishiwi, lékin yene héchkimni körmidi, öz yénida peqet Eysanila kördi.

⁹ Ular taghdin chüshüwatqanda, Eysa ulargha, Insan'oghli ölüm din tirildürülmigüche, körge-nirini héchkimge éytmashliqni emr qilip tapilidi. ¹⁰ Ular uning bu sözini könglige püküp, «ölüm din tirilish» dégenning zadi néme ikenliki heqqide özara mulahizileshti.

¹¹ Ular uningdin yene:

— Tewrat ustazliri néme üçün: «Ilyas peyghember Mesih kélishtin awwal qaytip kélishi kérek» déyishidu? — dep sorashti..

¹² U ulargha jawaben:

— Ilyas peyghember derweqe Mesihtin awwal kélidu, andin hemme ishni ornigha keltüridu; emdi némishqa muqeddes yazmilarda Insan'oghli köp azab-oqubet chékidu we xorlinidu, dep pütülgen? ¹³ Lékin men silerge shuni éytayki, Ilyas peyghember derheqiqet keldi we del

9:1 «Bu yerde turghanlarning arisidin ölümning temini tétishtin burun jezmen Xudaning padishahliqining küch-qudret bilen kelgenlikini köridighanlar bardur» — bizningche 9:1-ayettiki sözning muhim menisi 9:2-13de teswirlengen karamet ishlarni körsitidu.

— Bashqa alimler u: (1) Eysa öltürülgendin kéyin muxlisirigha qayta körünüshi bilen; (2) Muqeddes Rohning kélishi bilen; (3) Mesihtin sheripi jamaette ayan qilinishi bilen; (4) Eysaning dunyagha qaytip kélishi bilen emelge ashuruldi, dep qaraydu.

— Yuqiriqi (1)-, (2)-, (3)-pikir sel orunluq bolghini bilen, lékin Eysaning «bu yerde turghanlarning arisidin... köridighanlar bar» déginidin qarighanda, bezi rosullar bu ishni köridü, shunga muhim emelge ashurulushi 9:2-13diki «Eysaning julaliqta körünüshi» dégen ishtur, dep qaraymiz.

9:1 Mat. 16:28; Luqa 9:27.

9:2 Mat. 17:1; Luqa 9:28.

9:5 «Ustaz» — grék tilida (hem ibranii tilida) «Rabbi» déyilidu. «birini sanga, birini Musagha, yene birini Ilyasqa atap bu yerge üç kepe yasayli!» — bu söz we pütün weqe toghruluq yene «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körtüg.

9:7 Qan. 18:19; Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; Luqa 3:22; 9:35; Kol. 1:13; 2Pét. 1:17.

9:9 Mat. 17:9; Luqa 9:36.

9:11 Mal. 4:5; Mat. 11:14; Luqa 1:17.

9:12 «Ilyas peyghember derweqe Mesihtin awwal kélidu, andin hemme ishni ornigha keltüridu» — «Ilyasning awwal kélishi» we uning «hemmini ornigha keltürüshi»ni körsetken bésharet we bashqa tepsilatiri Tewrat, «Mal.» 4:5-6de xatirlinidu. «emdi némishqa muqeddes yazmilarda ins'an'oghli köp azab-oqubet chékidu we xorlinidu, dep pütülgen?» — «némishqa...?» — Eger ulugh Ilyas peyghember kélip Mesih üçün yol teyyarlighan bolsa, zadi «némishqa» xelq Mesihtin qobul qilmaydu? Yehya peyghember derweqe «Ilyas peyghember»ning rohi we küchide kelgini bilen («Luqa» 1:17) u öltürülen we Mesihmu uninggha oxshash öltürüldü (13-ayetnimu köring).

9:12 Mal. 4:5; Zeb. 22:6; Yesh. 53:4; Dan. 9:26; Weh. 11:4-7

muqaddes yazmilarda u heqqide pütülgendek, kishiler uninggha némini xalisa shundaq qildi...

Jin chaplashqan balining azad qilinishi

Mat. 17:14-20; Luqa 9:37-43

¹⁴ Ular muxlislarning yénigha qaytip barghinida, zor bir top ademlerning ularning etrapigha olishiwalghanliqini, birnechche Tewrat ustazlirining ular bilen munazire qilishiwatqanliqini kórdi. ¹⁵ Uni körgen pütün xalayıq intayın heyran bolushti we yügürüp kélip uning bilen salamlashti. ¹⁶ U ularđın:

— Ular bilen néme toghruluq munazire qilishiwatisiler, — dep soridi. ¹⁷ Xalayıqtin bireylen uninggha:

— Ustaz, men oghlumni séning aldinggha élip keldim, chünki uninggha gacha qilghuchi bir roh chaplishiwalghan. ¹⁸ Her qétim roh uni chirmiwalsa, uni tartishturup yiqitidu, shuning bilen balining aghzi köpüklisip, chishliri kiriship kétidu; qaqshal bolup qalidu. Muxlisliringdin jinni heydiwetkeysiler dep tilidim, biraq ular qilalmidi, — dédi.

¹⁹ U jawaben: — Ey étiqadsız dewr, siler bilen qachanghiche turay?! Men silerge yene qachanghiche sewr qılay? — Balini aldimgha élip kélinglar — dédi.

²⁰ Ular balini uning aldigha élip keldi. Eysani körüşh bilenla roh balining pütün bedinini tartishturuwetti. Bala yiqılıp, aghzidin köpük chiqqan péti yerde yumılap ketti.

²¹ U balining atisidin:

— Bu ish béshigha kelginige qanche uzun boldi? — dep soridi.

U: — Kichikidin tartip shundaq, ²² jin uni halak qilish üçhün köp qétim otqa we sugha tashlıdı. Emdi bir amal qılalsang, bizge ich aghritip shapaet qilghaysen! — dédi.

²³ Eysa uninggha: — «Qılalsang!» deysenghu! Ishenchte bolghan ademge hemme ish mumkindur! — dédi.

²⁴ Balining atisi derhal: — Men ishinimen; ishenchsizlikimge medet qilghaysen! — dédi yighlap nida qılıp. ²⁵ Emdi Eysa köpchilikning yügürüşüp kelgenlikini körüp, héliqi napak rohqá tenbih bérıp:

— Ey ademni gas we gacha qilghuchi roh! Buyruq qilimenki, uningdin chiq, ikkinchi kirgüchi bolma! — dédi.

²⁶ Shu haman jin bir chirqiridi-de, balini dehshetlik tartishturup, uningdin chiqıp ketti. Bala ölüktek yétip qaldı, xalayıqning köpinchisi «U öldi!» déyishti. ²⁷ Lékin Eysa balini qolidin tutup yólıdı, bala ornidin turdı.

²⁸ Eysa öyge kirgendin kéyin, muxlisliri uning bilen yalghuz qalghanda uningdin: — Biz néme üçhün jinni heydiwételmiduq? — dep sorashti.

²⁹ U ulargha: — Bu xil jin dua we rozidin bashqa yol bilen chiqirilmas, — dédi.

9:13 «lékin men silerge shuni éytayki, Ilyas peyghember derheqiqet keldi we del muqaddes yazmilarda u heqqide pütülgendek, kishiler uninggha némini xalisa shundaq qildi» — mushu yerde Mesih Yehya peyghemberni yene Ilyas peyghemberge oxshitudu.

9:13 Mal. 4:5,6

9:16 «U ularđın: — ... dep soridi» — «ular» mushu yerde (1) muxlislirini; (2) xalayıqning özlirini (3) Tewrat ustazlirini körsitishi mumkin. Bizningche (2) yaki (3) toghra bolushi kérek; xalayıqtin biri mushu soalgha jawab bérıdı. Bezi kona köchürmileride «ular»ning ornida «Tewrat ustazliri» déyilidu.

9:17 «men oghlumni séning aldinggha élip keldim» — bu kishining «séning aldinggha» dégini uning Mesih we muxlislirini «bir ademdek» dep qaraytti, dep bildürıdı. Bir tereptin mushu közqarash toghrıdır.

9:17 Mat. 17:14; Luqa 9:37,38.

9:18 «uni tartishturup yiqitidu» — yaki «uni yerge yiqitiwétidu». «qaqshal bolup qalidu» — yaki «pütün ezayi qétip qalidu».

9:20 Mar. 1:26.

9:23 Luqa 17:6.

9:28 Mat. 17:19.

9:29 «Bu xil jin dua we rozidin bashqa yol bilen chiqirilmas» — bezi kona köchürmilerde «rozidin» dégen söz tépilmaydu.

«Markus»

Eysaning ölüp tirilidighanliqini yene aldin éytishi

Mat. 17:22-23; Luqa 9:43-45

³⁰ Ular shu yerdin ayrilip, Galiliyedin ötüp kétiwatatti. Biraq u buni héchkimning bilishini xali maytti..³¹ Chünki u muxlisirigha:
— Insan'oghli insanlarning qoligha tapshurulup, ular uni öltüridu. Öltürülüp üç kündin kéyin u tirilidu, — dégen telimni bériwatatti.³² Lékin muxlislar bu sözni chüshenmidi hemde uningdin sorashqimu pétinalmidi.

Heqiqiy ulugh kim?

Mat. 18:1-5; Luqa 9:46-48

³³ U KeperNahum shehirige keldi. Öyge kirgende u ulardin:
— Yolda néme toghrisida mulahizileshtinglar? — dep soridi..³⁴ Lékin ular shük turdi, chünki ular yolda qaysimiz eng ulugh dep bir-biri bilen mulahizileshtenidi.
³⁵ U olturup, on ikkeylenni yénigha chaqirip, ulargha:
— Kim birinchi bolushni istigen bolsa, shu hemmeylenning eng axirqisi we hemmeylenning xizmetkari bolsun, — dédi..³⁶ Andin u kichik bir balini otturida turghuzdi we uni quchiqigha élip turup, ulargha mundaq dédi..
³⁷ — Kim méning namimda mushundaq kichik balini qobul qilsa, méni qobul qilghan bolidu. Kim méni qobul qilsa, u méni emes, belki méni ewetküchini qobul qilghan bolidu..

Qarshi turmasliqning özi qollighanliqtur

Luqa 9:49-50

³⁸ Yuhanna uninggha:
— Ustaz, séning naming bilen jinlarni heydewatqan birsini kördüq. Lékin u biz bilen birge san-ga egeshkenlerdin bolmighachqa, uni tostüq, — dédi..
³⁹ Lékin Eysa: — Uni tosmanglar. Chünki méning namim bilen bir möjize yaratqan birsi arqidinla méning üstümdin yaman gep qilishi mumkin emes..⁴⁰ Chünki bizge qarshi turmighan-lar bizni qollighanlardur. ⁴¹ Chünki men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Mesihke mensup bolghanliqlar üçün, méning namimda silerge hetta birer piyale su bergen kishimu öz in'amigha érishmey qalmaydu..

Gunahning ézitquluqi

Mat. 18:6-9; Luqa 17:1-2

⁴² Lékin manga étiqad qilghan bundaq kichiklerdin birini gunahqa putlashturghan herqandaq ademni, u boynigha yoghan tügmen téshi ésilghan halda déngizgha tashliwétilgini ewzel bolatti..
⁴³ Eger emdi qolung séni gunahqa putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki qolung bar halda dozaxqa, yeni öchürülmes otqa kirginingdin köre, cholaq halda hayatliqqa kirgining ewzeldur..⁴⁴ Chünki dozaxta shularni yeydighan qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot

9:30 Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 10:33; Luqa 9:22; 18:31; 24:7.

9:33 Mat. 18:1; Luqa 9:46; 22:24.

9:35 Mat. 20:27; Mar. 10:43.

9:36 Mar. 10:16.

9:37 «Kim méning namimda mushundaq kichik balini qobul qilsa...» — yaki «kim méning namimda mushundaq kichik balini kütse...».

9:37 Mat. 18:5; Luqa 9:48; Yuh. 13:20.

9:38 Luqa 9:49.

9:39 1Kor. 12:3.

9:41 Mat. 10:42.

9:42 Mat. 18:6; Luqa 17:2.

9:43 Qan. 13:7; Mat. 5:30; 18:8.

öchmeydu...

⁴⁵ Eger emdi putung séni gunahqa putlashtursa, uni késip tashliwet. Chünki ikki putung bar halda dozaxqa, yeni öchürülmes otqa tashlanghiningdin köre, tokur halda hayatliqqa kirgining ewzel. ⁴⁶ Chünki dozaxta shularni yeydighan qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu...

⁴⁷ Eger közüng séni gunahqa putlashtursa, uni oyup tashliwet. Ikki közüng bar halda otluq dozaxqa tashlanghiningdin köre, singar közlük bolup Xudaning padishahliqigha kirgining ewzel.

⁴⁸ Chünki dozaxta shularni yeydighan qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu...

⁴⁹ Hemme adem ot bilen tuzlinidu we herbir qurbanliq tuz bilen tuzlinidu...

⁵⁰ Tuz yaxshi nersidur. Halbuki, eger tuz öz tuzluqini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu? Özünglarda tuz tépilsun we bir-biringlar bilen inaqliqta ötünglar...

Talaq toghrisidiki telim

Mat. 19:1-12

10¹ U u yerdin qozghilip, Yehudiye ölkisi terepliridin ötüp, Iordan deryasining u qétidiki rayonlarghimu bardi. Top-top ademler yene uning etrapigha olishiwalghanidi. U aditi boyiche ulargha telim bérishke bashlidi. ² Bezi Perisiyler uning yénigha kélip uni qiltaqqa chüshürish meqsitide uningdin:

— Bir ademning ayalini talaq qilishi Tewrat qanunigha uyghunmu? — dep soridi.

³ Lékin u jawaben: — Musa peyghember silerge néme dep buyrughan? — dédi. ⁴ Ular: — Musa peyghember kishining ayalini bir parche talaq xéti yézipla talaq qilishigha ruxset qilghan, — déyishi.

9:44 «Chünki dozaxta shularni yeydighan qurt-qongghuzlar ölmeydu, yalqunluq ot öchmeydu» — bezi kona köchürmilerde bu 44- we 46-ayet tépilmaydu.

9:44 Yesh. 66:24.

9:46 Yesh. 66:24

9:48 Yesh. 66:24

9:49 «Hemme adem ot bilen tuzlinidu we herbir qurbanliq tuz bilen tuzlinidu» — bu sirliq jümle choquq «Law.» 2:13, «Chöl.» 31:23, «Ez.» 43:23, «Yesh.» 34:6 we 66:20 hemde yuqiriqi 42-48 ayetler bilen munasiwetliktur. Menisi belkim: — (1) gösh-köktatlarni tuz bilen uzun saqlighili bolghandek, Mesihge ishenmigenler dozaxning otida «chirimay, saqlinip» menggü jazalinidu; yaki (2) Mesihge egeshkenler mushu dunyada (tuz yarigha sépilgendek) japa-musheqqet, azab-oqubet chékidu; yaki (3) menisi her ikki tereptikidek bolidu — démek, herbir kishi özining Eysa Mesihke bolghan munasiwitide muwapiq japa-musheqqet, azab-oqubet chékidu; étiaqachilar mushu dunyada japa-musheqqetler arqiliq tawlinip paklinidu, étiaqsizlar dozaxta menggü azab tartidu. Bizningche 3-menis toghra kélishi mumkin. Rebbimiz bu yerde hem étiaqachilarni hem étiaqsizlarnimu közde tutidu. Bizningche peqet étiaqachilar Xudagha atilidighan qurbanliq bolalaydu, shunga ayetning birinchi qisimda hemme adem, ikkinchi qisimda étiaqachilar («qurbanliq» süpitide) közde tutulidu.

9:49 Law. 2:13.

9:50 «Tuz yaxshi nersidur. Halbuki, eger tuz öz tuzluqini yoqatsa, uninggha qaytidin tuz temini qandaqmu kirgüzgili bolidu?» — tuz bolsa (1) tem béridu; (2) chirip kétishtin tosidu; (3) zexim-yarilarni saqaytidu. Muxlislarning bu dunyagha bolghan roli buninggha oxshap kétishi kérek.

«Özünglarda tuz tépilsun we bir-biringlar bilen inaqliqta ötünglar» — bu sirliq jümlining menisi üçün «Mat.» 5:13, «Ef.» 4:29, «Kol.» 4:6ni köring. Étiaqachilar «tuzluq» bolsa öziñi pak tutidu, lékin buningdin Hali chongliq qilmaydu — belki muhebbiti, xatirjemliki we xushalliqi bilen gunahta tutulghanlarni Xudaning yoligha jelp qilghuchilardur.

9:50 Mat. 5:13; Luqa 14:34; Rim. 12:18; Ibr. 12:14.

10:1 Mat. 19:1.

10:2 «qiltaqqa chüshürish meqsitide» — eslide Yehya peyghember Hérod padishahqa «talaq qilsang bolmaydu» dep tenbih bérip, uning chishigha tégip öltürülgénidi. Shühhisizki, Persiylarning meqsetlirining biri: — Eysamu «talaq qilishqa bolmaydu» dése, Hérod padishah uni Yehyagha oxshash öltürüwétetti.

10:4 «Musa peyghember kishining ayalini bir parche talaq xéti yézipla talaq qilishigha ruxset qilghan» — mushu emrning toghrisi «Qan.» 24:1de tépiliidu.

—Yene «qoyup bérish» («talaq qilish») toghrisidiki bir yekün üçün «1Kor.»diki «qoshumche söz»nimu (7-bab toghruluq) köring.

10:4 Qan. 24:1, 3; Yer. 3:1; Mat. 5:31.

⁵ Eysa ulargha:

— Tash yürekliklaringdin u silerge bu emrni pütken;⁶ lékin Xuda alem apiride bolghinida insanlarni «Er we ayal qilip yaratti»..⁷ «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship, ⁸ ikkilisi bir ten bolidu». Shundaq iken, er-ayal emdi ikki ten emes, belki bir ten bolidu..⁹ Shuning üçün, Xuda qoshqanni insan ayrimisun, — dédi..

¹⁰ Ular öyge qaytip kélip kirgende, muxisliri uningdin bu heqte soridi. ¹¹ U ulargha:

— Ayalini talaq qilip, bashqa birini emrige alghan kishi ayaligha gunah qilip zina qilghan bolidu..¹² Érini qoyuwétip, bashqa erge tegken ayalmu zina qilghan bolidu, — dédi..

Eysaning kichik balilargha bext tilishi

Mat. 19:13-15; Luqa 18:15-17

¹³ Qolungni tegküzgeysen dep, kishiler kichik balilirini uning aldigha élip kéliwatatti. Biraq muxlislar élip kelgenlerni eyibldi..¹⁴ Buni körgen Eysa achchiqlinip, muxlisirigha: Balilar aldimga kelsun, ularni tosmanglar. Chünki Xudaning padishahliqi del mushundaqlargha tewedur..¹⁵ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, Xudaning padishahliqini sebiy bali-dek qobul qilmisa, uninggha hergiz kirelmeydu, — dédi. ¹⁶ Shuning bilen u balilarni quchiqigha élip, ulargha qollirini tegküzüp bext tilidi..

Puldarlar Xudaning padishahliqigha kirelemdu?

Mat. 19:16-30; Luqa 18:18-30

¹⁷ U yolgha chiqqanda, birsi uning aldigha yügürüp kélip, uning aldida tizlinip uningdin: — I yaxshi ustaz, men qandaq qilsam menggülik hayatqa mirasliq qilimen? — dep soridi..

¹⁸ Lékin Eysa uninggha:

— Méni némishqa yaxshi deysen? Peqet biridin, yeni Xudadin bashqa héchkim yaxshi emestur.

¹⁹ Sen Tewrattiki «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, xiyanet qilma, ata-anangni hörmet qil» dégen perhiz-perzlerni bilisen, — dédi..

²⁰ U adem jawaben: — Ustaz, bularning hemmisige kichikimdin tartip emel qilip kéliwatimen, — dédi.

²¹ Eysaning uninggha qarap muhebbiti qozghaldi we uninggha:

— Sende yene bir ish kem. Béríp pütün mal-mülkingni sétip, pulini yoqsullargha bergin we

10:6 Yar. 1:27, 2:24, 5:2; Mat. 19:4.

10:7 Yar. 2:24; 1Kor. 6:16; Ef. 5:31.

10:8 «Shu sewebtin er kishi ata-anisidin ayrilidu, ayali bilen birliship ikkilisi bir ten bolidu» — «Yar.» 2:24.

10:8 Yar. 2:24

10:9 1Kor. 7:10.

10:11 Mat. 5:32; 19:9; Luqa 16:18; 1Kor. 7:10.

10:12 «Ayal érimi qoyuwétip... » — Yehudiy jemiyyide bu intayin az körüldighan ehwal. Lékin Yehudiy emesler arisida daim yüz béretti. Shunga shübhisizki, Mesihning mushu yerde közde tutqini Yehudiy emeslernimu öz ichige alidu.

—Yene «qoyup bérish» («talaq qilish») toghrisidiki bir yekün üçün «1Kor.»diki «qoshumche söz»nimu (7-bab toghruluq) körting.

10:13 Mat. 19:13; Luqa 18:15.

10:14 «Xudaning padishahliqi del mushundaqlargha tewedur» — yaki «Xudaning padishahliqi del mushundaqlarning terkib tapqandur».

10:14 Mat. 18:3; 19:14; 1Kor. 14:20; 1Pét. 2:2.

10:16 «Shuning bilen u balilarni quchiqigha élip, ulargha qollirini tegküzüp bext tilidi» — bu ayettki grék tiligha qarighanda, mumkinchilik barki, u bir-birlep quचाqlap, balilargha ayrim-ayrim bext tilidi.

10:16 Mat. 19:15; Mar. 9:36.

10:17 Mat. 19:16; Luqa 18:18.

10:19 «Zina qilma, qatilliq qilma, oghriliq qilma, yalghan guwahliq berme, xiyanet qilma, ata-anangni hörmet qil» — mushu emrlar «Mis.» 20:12-16, «Qan.» 5:16-20 we 24:14de tépilidu.

10:19 Mis. 20:12-16; 21:12; Qan. 5:16-20; Qan. 24:14; Rim. 13:9.

shundaq qilsang, ershte xezineng bolidu; andin kélip kréstni kötürüp manga egeshkin! — dédi...

²² Lékin mushu sözni anglap, uning chirayi tutulup, qayghugha chömüp u yerdin ketti. Chünki uning mal-dunyasi nahayiti köp idi.

²³ Andin Eysa chörisige sepsélip qarap, muxlisirigha:

— Mal-dunyasi köplerning Xudaning padishahliqigha kirishi némidégen teslikte bolidu-he! — dédi...

²⁴ Muxlislar uning sözlirige intayin heyran bolushti, lékin Eysa ulargha yene jawaben:

— Balilirim, mal-mülükke tayanghanlar üçün Xudaning padishahliqigha kirish némidégen tes-he! ²⁵ Tögingning yingnining közidin ötüşü bay ademning Xudaning padishahliqigha kiris-hidin asandur! — dédi.

²⁶ Ular buni anglap intayin bek heyran bolushup, bir-biridin:

Undaqt, kim nijatqa érisheleydu? — dep sorashti. ²⁷ Eysa ulargha qarap:

— Bu ish insan bilen wujudqa chiqishi mumkin emes, lékin Xuda üçün mumkin emes bol-maydu; chünki Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu, — dédi...

²⁸ Buning bilen Pétrus uninggha:

— Mana, biz bolsaq, hemmini tashlap sanga egeshtuq!? — dégili turdi..

²⁹ Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

— Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, men üçün we xush xewer üçün öyi, aka-ukiliri, acha-singilliri, atisi, anisi, ayali, baliliri yaki yer-zéminliridin waz kechkenler-ning hemmisi ³⁰ bu zamanda bularning yüz hessisige, yeni öy, aka-uka, acha-singil, ana, balilar we yer-zéminlarga (ziyankeshlikler qoshulghan halda) muyesser bolmay qal-maydu we kélidighan zamandimu menggülik hayatqa érishmey qalmaydu. ³¹ Lékin shu chaghda nurghun aldida turghanlar arqigha ötidu, nurghun arqida turghanlar aldigha ötidu...

Eysaning ölüp tirilidighanliqini yene aldın éytishi

Mat. 20:17-19; Luqa 18:31-34

³² Ular Yérusalémgha chiqidighan yolda idi, Eysa hemning aldida kétéwatatti. Muxlisiri bek heyran idi hemde uninggha egeshkenlermu qorqunch ichide kétéwatatti. Eysa on ikkeylenni yene öz yénigha tartip, ulargha öz béshigha chüshidighanlirini uqturushqa bashlap:..

³³ — Mana biz hazir Yérusalémgha chiqip kétéwatimiz. Insan'oghli bash kahinlar we Tewrat ustazlirigha tapshurulidu. Ular uni ölümgé mehkum qilidu we yat elliklerge tapshuridu. ³⁴ Ular

10:21 «...Andin kélip kréstni kötürüp manga egeshkin!» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «krést kötürüp» dégen söz tépilmaydu.

—«Krést kötürüsh» dégen uqum toghrisida «Mat.» 10:38diki izahat we bashqa izahatlarni köring.

—«Eysaning uninggha qarap muhebbiti qozghaldi» dégen sözige qarighanda, mumkinchiliki barki, menggülik hayatni izdigen yash bay yigit del Markusning özi idi. Bu yigit Markus bolmisa, «Eysaning muhebbiti» toghruluq qandaqmu xewer tapalaydu?

10:21 Mat. 6:19; Luqa 12:33; 1Tim. 6:17.

10:23 Pend. 11:28; Mat. 19:23; Luqa 18:24.

10:24 «mal-mülükke tayanghanlar üçün Xudaning padishahliqigha kirish némidégen tes-he!» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «mal-mülüklerge tayanghanlar üçün» dégen söz tépilmaydu.

10:27 «chünki Xudagha nisbeten hemme ish mumkin bolidu» — grék tilida: «chünki Xuda bilen hemme ish mumkin bolidu».

10:27 Ayup 42:2; Yer. 32:17; Zek. 8:6; Luqa 1:37.

10:28 Mat. 4:20; 19:27; Luqa 5:11; 18:28.

10:31 Mat. 19:30; 20:16; Luqa 13:30.

10:32 «muxlisiri» —Mushu yerde grék tilida «ular» bilen bildürülüdu. «Muxlisiri bek heyran idi hemde uninggha egeshkenlermu qorqunch ichide kétéwatatti» — ularning heyran qélish yaki qorqunchta bolushning sewebi: (1) u adettikidek ular bilen bille mangmay, belkim namelun sewebtin aldida yalghuz mangatti; (2) u xeter yüz bérish mumkinchiliki bolghan shu sheherge aldirap kétéwatidu.

10:32 Mat. 16:21; 17:22; 20:18; Mar. 8:31; 9:31; Luqa 9:22; 18:31; 24:7.

bolsa uni mesxire qilib, qamchilap, uning üstige töküridu we uni öltüridu. Lékin üç kündin kéyin u qayta tirilidu, — dédi..

Yaqup bilen Yuhannaning telipi

Mat. 20:20-28

³⁵ Zebediyning oghulliri Yaqup bilen Yuhanna uning aldigha kélip:

— Ustaz, sendin néme tilisek orundap berseng, dep ötünimiz, — déyishti..

³⁶ U ulargha: — Silerge néme qilib bérishimni xalaysiler? — dédi.

³⁷ — Sen shan-sheripingde bolghiningda, birimizni ong yéningda, birimizni sol yéningda olturghuzghaysen, — déyishti ular.

³⁸ Eysa ulargha jawaben: — Néme telep qilghanliqlinglarni bilmeywatisiler. Men ichidighan qedechni ichelemsiler? Men qobul qilidighan chömüldürüşni silermu qobul qilalamsiler?..

³⁹ — Qilalaymiz, — déyishti ular.

Eysa ulargha:

— Derweqe, men ichidighan qedehimni silermu ichisiler we men qobul qilidighan chömüldürülüş bilen chömüldürülsiler. ⁴⁰ Biraq ong yaki sol yénimda olturushqa nésip bolush méning ilikimde emes; belki kimlerge teyyarlanghan bolsa, shulargha bérilidu, — dédi..

⁴¹ Buningdin xewer tapqan qalghan on muxlis Yaqup bilen Yuhannadin xapa bolushqa bashlidi. ⁴² Lékin Eysa ularni yénigha chaqirip, mundaq dédi:

— Silerge melumki, yat eller üstidiki hökümran dep hésablanghanlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilib hakimiyet yürgüzidu, we hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu. ⁴³ Biraq silerning aranglarda bundaq ish bolmaydu; belki silerdin kim mertiwilik bolushni xalisa, u silerning xizmitinglarda bolsun; ⁴⁴ we kim aranglarda birinchi bolushni istise, u hemme ademning quli bolsun. ⁴⁵ Chünki Insan'oghlimu derweqe shu yolda köpchilik méning xizmitimde bolsun démey, belki köpchilikning xizmitide bolay we jénimni pida qilish bedilige nurgun adamlarni hörlükke chiqiray dep keldi..

Qarighu Bartimayning közining saqaytilishi

Mat. 20:29-34; Luqa 18:35-43

⁴⁶ Ular Yérixo shehirige keldi. Eysa muxlisliri we zor bir top adamlar bilen bille Yérixodin chiqqan waqitta, Timayning Bartimay isimlik qarighu oghli yol boyida olturup, tilemchilik qiliwa-

10:34 «ular bolsa uni mesxire qilib, qamchilap...» — Rim impériyeside jaza qamchiliri birneche tasmiq bolup, herbir tasmiqqa qoghushun we ustixan parchiliri baglanghan bolidu. Qamchilighan waqtida jazalanghuchi yalingachlinip, yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti. Jazalanghuchi bezi waqitlarda hetta mushu qamchilashtin öletti.

10:35 Mat. 20:20.

10:38 «Men ichidighan qedechni ichelemsiler?» — bu ayetniki «qede» dégen söz, Eysaning tartidighan azab-oqubiti we kréstiki ölümünü közde tutidu. «Men qobul qilidighan chömüldürüşni silermu qobul qilalamsiler?» — Mesih körsetken bu «chömüldürüş» shübhisizki, öz ölümüdür. «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizde yazghan «chömüldürüş» toghruluq izahatirimizni körüng.

10:38 Mat. 20:22; Luqa 12:49,50.

10:40 Mat. 25:34.

10:41 Mat. 20:24.

10:42 «yat eller üstidiki hökümran dep hésablanghanlar qol astidiki xelq üstidin buyruqwazliq qilib hakimiyet yürgüzidu, we hoquqdarliri ularni xojayinlarche idare qilidu» — «yat eller» mushu söz adette Yehudiy emeslerni körsitidu. Lékin mushu yerde étiqadsiz, Xudani tonumaydighan dunyadiki ellerni tekitleydu.

10:42 Mat. 20:25; Luqa 22:25.

10:43 1Pét. 5:3.

10:45 «Insan'oghlimu... jénimni pida qilish bedilige nurgun adamlarni hörlükke chiqiray dep keldi» — némidin «azad qilish»? — gunahdin azad qilishtur.

10:45 Yuh. 13:14; Ef. 1:7; Fil. 2:7; Kol. 1:14; 1Tim. 2:6; Tit. 2:14.

tatti...⁴⁷ U «Nasaretlik Eysa»ning u yerde ikenlikini anglap:

— I Dawutning oghli Eysa, manga rehim qilghaysen! — dep tovlashqa boshlidi..

⁴⁸ Nurghun ademler uni «Ün chiqarma» dep eyiblidi. Lékin u:

— I Dawutning oghli, manga rehim qilghaysen, — dep téximu ünlük tovlidi.

⁴⁹ Eysa toxtap:

Uni chaqiringlar, — dédi. Shuning bilen ular qarighuni chaqirip uninggha:

— Yüreklik bol! Ornungdin tur, u séni chaqiriwatidu! — déyishti. ⁵⁰ U adem chapinini sélip tashlap, ornidin des turup Eysaning aldigha keldi.

⁵¹ Eysa jawaben uningdin:

— Sen méni néme qil deysen? — dep soridi.

Qarighu:

— I igem, qayta köridighan bolsam'idi! — dédi..

⁵² Eysa uninggha:

— Yolunggha qaytsang bolidu, étiqading séni saqaytti, — déwidi, u shuan köreleydighan boldi we yol boyi Eysagha egiship mangdi..

Eysaning Yérusalémgha tentenilik kirishi

Mat. 21:1-11; Luqa 19:28-40; Yuh. 12:12-19

11¹⁻² Ular Yérusalémgha yéqinlaship, Zeytun téghining étikidiki Beyt-Fagi we Beyt-Aniya yézilirigha yéqin kelginide, u ikki muxlisigha aldin mangdurup ulargha:

— Siler udulunglardiki yézigha béringlar. Yézigha kiripla, adem balisi minip baqmighan, baghlaqliq bir texeyni körisiler. Uni yéship bu yerge yétilep kélinglar...³ Eger birsi silerdin: «Némishqa bundaq qilisiler?» dep sorap qalsa, «Rebning buninggha hajiti chüshti we u hélila uni bu yerge ewetip béridu» — denglar, — dep tapilidi..

⁴ Ular kétép acha yol üstidiki öyning derwazisi sirtida baghlaghliq turghan bir texeyni kördi. Ular tanini yeshti...⁵ U yerde turghanlardin beziler:

— Texeyni yéship néme qilisiler? — déyishti.⁶ Muxlislar Eysaning buyrughinidek jawab berdi, héliqi kishiler ulargha yol qoydi.⁷ Muxlislar texeyni Eysaning aldigha yétilep kélip, üstige öz yépincha-chapanlirini tashlidi; u üstige mindi...⁸ Emdir nurghun kishiler yépincha-chapanlirini yolgha payandaz qilip saldi; bashqiliri derexlerdin shax-shumbilarni késip yolgha yaydi..

⁹ Aldida mangghan we keynidin egeshkenler:

«Hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun!...¹⁰ Atimiz Dawutning kélidighan padishahliqigha mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!»

10:46 «Timayning Bartimay isimlik qarighu oghli» — «qarighu» grék tilida «héliqi qarighu» déyilidu — démek, Bartimay jamaetler ichide köp ademlerge tonush idi.

10:46 Mat. 20:29; Luqa 18:35.

10:47 «i Dawutning oghli Eysa...!» — Tewrattiki peyghemberlarning bésharetlik yazmiliri boyiche Mesih Dawut padishahning ewladliridin bolushi kérek idi. Shunga «Dawutning oghli» Mesihning yene bir atilishi idi.

10:51 «i igem, qayta köridighan bolsam'idi!» — «igem» mushu yerde grék tilida intayin chongqur hörmetni ipadileydighan «Rabboni» dégen söz bilen ipadilinidu.

10:52 Mat. 9:22; Mar. 5:34.

11:1-2 «adem balisining téxi minip baqmighan bir texey» — mundaq ulaghqa xatirjem minishi adette mumkin emes, elwette.

11:1-2 Mat. 21:1; Luqa 19:29.

11:3 «u hélila uni bu yerge ewetip béridu» — bashqa birxil terjimisi «u derhal silerge yétilitip qoyidu».

11:4 «Ular kétép acha yol üstidiki öyning derwazisi sirtida baghlaghliq turghan bir texeyni kördi» — adette kochilar intayin tar bolghachqa, mal-charwılar kochida baghlap qoyulmaytti. Texeyning «acha yol»da baghlaghliq bolushi Xudaning iradisining ularning uni élip méngishi oghriliqche ish bolmisun dégenlikini ispatlaydu.

11:7 2Pad. 9:13; Yuh. 12:14.

11:8 «...bashqiliri derexlerdin shax-shumbilarni késip yolgha yaydi» — bezi kona köchürmilerde «bashqiliri étizlardin kesken shax-shumbilarni yolgha payandaz qilip saldi» dep oqulidu.

11:9 Zeb. 118:26.

— dep warqirishatti...

¹¹ U Yérusalémgha béríp ibadetxana hoylilirigha kirdi; we etrapidiki hemmini közdin kechürgen-din kéyin, waqit bir yerge béríp qalghachqa, on ikkeylen bilen bille yene Beyt-Aniyagha chiqti....

Méwisiz enjür derixining lenetke qélishi

Mat. 21:18-19

¹² Etisi, ular Beyt-Aniyadin chiqqanda, uning qorsiqi échip ketkenidi... ¹³ Yiraqtiki yopurmaqliq bir tüp enjür derixini bayqap, uningdin birer méwe tapalarmenmikin dep yénigha bard; lékin tüwige kelgende yopurmaqtin bashqa héch nerse tapalmidi. Chünki bu enjür pishidighan pesil emes idi... ¹⁴ U derexke söz qilip:

— Buningdin kéyin menggü héchkim sendin méwe yémige! — dédi. Muxlisirimu buni anglidi.

Eysaning ibadetxanini tertipke sélishi

Mat. 21:12-17; Luqa 19:45-48; Yuh. 2:13-22

¹⁵ Ular Yérusalémgha keldi; u ibadetxana hoylilirigha kirip, u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydeshke bashlidi we pul tégishküchilerning shirelirini, paxtek-kepter satquchilarning orundqlirini örüwetti; ¹⁶ we héchkimning héchqandaq mal-buyumlarni ibadetxana hoyliliridin kötürüp ötüshige yol qoymidi. ¹⁷ U xelqce:

— Muqeddes yazmilarda: «Méning öyüm barliq eller üçün dua-tilawetxana dep atilidu» dep pütül-gen emesmu? Lékin siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwettinglar! — dep telim bashlidi....

¹⁸ Bash kahinlar we Tewrat ustazliri buni anglap, uni yoqitishning charisini izdeshke bashlidi; pütkül xalayiq uning telimige teejuplinip qalghachqa, ular uningdin qorqatti...

¹⁹ Kechqurun, u muxlisliri bilen sheherning sirtigha chiqip ketti...

11:10 «Hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchige mubarek bolsun! Atimiz Dawutning kélidighan padishahliqigha mubarek bolsun! Ershielada teshekkür-hosannalar oqulsun!» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharetin élinghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzhaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende menisi «Xudagha teshekkür-medhiye»mu bolup qalghanidi. «Zebur» 118-küyidiki izahatlarnimu körüng.

—Oqurmenlarning éside barki, «mubarek» dégen sözning «bext-beriket körsün!» yaki «bext-beriketlik bolsun!» dégen tüp menisi bar.

11:11 «U Yérusalémgha béríp ibadetxana hoylilirigha kirdi» — Yérusalémdeki bu chong ibadetxana toghruluq «Tebirler» we «Hagay»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

11:11 Mat. 21:12,14; Luqa 19:45; Yuh. 2:14.

11:12 Mat. 21:18.

11:13 «Yiraqtiki yopurmaqliq bir tüp enjür derixini bayqap, uningdin birer méwe tapalarmenmikin dep yénigha bard» — Qanaan (Pelestin)diki enjür derexliride yopurmaq bolsa, méwimu bolushi kérek.

—Bu enjür derixide körüngen karamet möjize rohiy bir heqiqetni sürelep béridu, elwette.

11:15 «u ibadetxana hoylilirigha kirip...» — ibadetxana toghruluq: eyni chaghada, Yehudiylarning nurghun ibadetxaniliri (sinagoglar) bolup, bu Yehudiylarning eng köp yighilip ibadet qilidighan jayi idi. Xudaning emri boyiche, peqet Yérusalémdeki bu merkiziy ibadetxanidila qurbanliq qilsa toghra bolatti. «u yerde élim-sétim qiliwatqanlarni heydeshke bashlidi we pul tégishküchilerning shirelirini, paxtek-kepter satquchilarning orundqlirini örüwetti» — ibadetxana hoylilirida sétilghan haywan we uchar-qanatlar xelqning qurbanliq qilishi üçün idi. Ibadetxanigha sediqe bergüchiler pulini yerlik pulgha tégishkendin kéyin bérishi kérek idi.

11:15 Mal.3:1-5; Mat. 21:12; Luqa 19:45; Yuh. 2:14.

11:17 ««Méning öyüm barliq eller üçün dua-tilawetxana dep atilidu»... siler uni bulangchilarning uwisigha aylanduruwettinglar!» — «Yesh.» 56:7 we «Yer.» 7:11ni körüng. Eysaning «bulangchilarning uwisi» dégen sözi ikki bisliq bolup, bir tereptin bash kahinlarning sodigerlerge qurbanliqlarni sétish hoquqini sétip bergenlikini körsitidu; ikkinchidin, bu kahinlarning xelqning Xudaning heqiqitini anglash pursitini bulap, uning ornigha özlirining mertiwisini yuqiri kötürüdighan her türlüq qaide-yosunlarni ularning boynigha artip qoyghanliqini körsitidu.

11:17 1Pad. 8:29; Yesh. 56:7; Yer. 7:11; Mat. 21:13; Luqa 19:46.

11:18 Yesh.49:7, Mat.21:46.

11:19 «Kechqurun, u muxlisiliri bilen sheherning sirtigha chiqip ketti» — grék tilida «Kechqurun, ular sheherning sirtigha chiqip ketti». Bashqa birxil terjimisi: «Kechqurunliri, Eysa bilen muxlisliri sheherning sirtigha chiqip kettetti». Ishlar derweqe her küni shundaq bolatti.

Enjür derixidin élinidighan ibret

²⁰ Etisi seherde, ular enjür derixining yénidin ötüp kétiwétip, derexning yiltizidin qurup ketkenlikini bayqashti..²¹ Derexni halitini ésigе keltürgen Pétrus:

— Ustaz, qara, sen qarghighan enjür derixi qurup kétiptu! — dédi..

²² Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— Xudaning ishenchide bolunglar..²³ Men silerge shuni berheq éytip qoyayki, kimdekim bu taghqa: Bu yerdin kötürülüp déngizgha tashlan!» dése we shundaqla qelbide héch guman qilmay, belki éytqinining emelge éshishigha ishench bar bolsa, u éytqan ish uning üçhün emelge ashidu..²⁴ Shu sewebtin men silerge shuni éytimenki, dua bilen tiligen herbir nerse bolsa, shuninggha érishtim, dep ishininglar. Shunda, tiligininglar emelge ashidu..

²⁵ We ornunglardin turup dua qilghininglarda, birersige ghuminglar bolsa, uni kechürünglar. Shuning bilen ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilidu..²⁶ Lékin siler bashqilarni kechürüm qilmisanglar, ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilmaydu..

Eysaning hoquqining sürüshdürülüşhi

Mat. 21:23-27; Luqa 20:1-8

²⁷ Ular Yérusalémgha qaytidin kirdi. U ibadetxana hoylilirida aylinip yürgende, bash kahinlar, Tewrat ustazliri we aqsaqallar uning yénigha kélip:

²⁸ — Sen qiliwatqan bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatisen? Sanga bu ishlarni qilish hoquqini kim bergen? — dep soridi..

²⁹ Eysa ulargha jawaben:

— Menmu silerdin bir soal soray. Siler uninggha jawab bersenglar, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytip bérimen: ³⁰ — Yehya yürüzgen chömüldürüş bolsa, ershtinmu, yaki insanlardinmu? Manga jawab bersenglarchu!

³¹ Ular özara mulahize qiliship:

— Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üçhün Yehyagha ishenmidinglar?» deydu..

³² Eger: «Insanlardin kelgen» dések,... bolmaydu! — déyishti (chünki barliq xelq Yehyani peyghember dep qarighachqa, ular xelqtin qorqatti)..

³³ Buning bilen, ular Eysagha:

— Bilmeymiz, — dep jawab bérishiti.

— Undaqta, menmu bu ishlarni qaysi hoquqqa tayinip qiliwatqanliqimni éytmaymen, — dédi u ulargha.

11:20 «derexning yiltizidin qurup ketken...» — bu karamet möjize rohiy bir heqiqetni süretlep béridu, elwette.

11:21 «Ustaz» — grék tilida «Rabbi».

11:22 «Xudaning ishenchide bolunglar» — grék tilida «Xudaning ishenchige ige bolunglar».

11:23 Mat. 17:20; 21:21; Luqa 17:6.

11:24 Yer. 29:12; Mat. 7:7; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; 16:24; Yaq. 1:5, 6; 1Yuha. 3:22; 5:14.

11:25 Mat. 6:14; Kol. 3:13.

11:26 «Lékin siler bashqilarni kechürüm qilmisanglar, ershtiki Atanglarmu silerning gunahliringlarni kechürüm qilmaydu» — bezi kona köchürmilerde mushu -26-ayet tépilmaydu. Némila bolmisun, bu ayet heqiqettur. «Mat.» 6:15ni körüng.

11:26 Mat. 18:35.

11:27 Mat. 21:23; Luqa 20:1.

11:28 Mis. 2:14; Ros. 4:7; 7:27.

11:31 «Ular özara mulahize qiliship: — Eger «Ershtin kelgen» dések, u bizge: «Undaqta, siler néme üçhün Yehyagha ishenmidinglar?» deydu» — mushu diniy erbablarning hemmisi eslide Yehya peyghemberning yetküzgen xewirige jawaben: «Bizge towa qilish kérek emes» dégen we Yehya «ménig keynimde kélidighan» dep körsetken Mesihning kélishige ishenmey, uning chömüldürüşhini ret qilghanidi, elwette.

11:32 Mat. 14:5; Mar. 6:20.

Rezil ijarikeshler heqqidiki temsil

Mat. 21:33-46; Luqa 20:9-19

12¹ Andin, u ulargha temsiller bilan sözleshke bashlidi:
— Bir kishi bir üzümzarliq berpa qilib, etrapini chitlaptu; u bir sharab kölkichi qéziptu we bir közet munarini yasaptu. Andin u üzümzarliqni baghwenlerge ijarige béríp, özi yaqa yurtqa kétiptu.² Üzüm pesli kelgende, baghwenlerdin üzümzarliqtiki méwilerdin téghishlikini ekélisht üchün bir qulini ularning yénigha ewetiptu.

³ Lékin ular uni tutuwélip dumbalap, quruq qol qayturuptu.⁴ Xojayin yene bir qulni ularning yénigha ewetiptu. Uni bolsa ular chalma-késeek qilib, bash-közini yérip, haqaretlep qayturuptu.⁵ Xojayin yene birsini ewetiptu. Lékin uni ular öltürüptu. U yene tola qullarni ewetiptu, lékin ular bezilirini dumbalap, bezilirini öltürüptu.⁶ Xojayinning yénida peqet uning söyümlük bir oghlila qalghachqa, ular oghlumnighu hörmét qilar dep, u uni eng axiri bolup baghwenlarning yénigha ewetiptu.⁷ Lékin shu baghwenler ózara: «Bu bolsa mirasxor; kélinglar, uni öltürüwéteyli, shuning bilen mirasi bizningki bolidu!» déyishiptu.⁸ Shunga ular uni tutup öltürüp, üzümzarliqning sirtigha tashliwétiptu.⁹ Emdi üzümzarliqning xojayini qandaq qilidu? U özi kélip baghwenlerni öltüridu we üzümzarliqni bashqilargha béridu.¹⁰ Emdi siler muqeddes yazmildardin munu ayetni oqup baqmighanmusiler? —

«Tamchilar tashliwetken tash bolsa,

Burjek téshi bolup tiklendi...

¹¹ Bu ish Perwerdigardindur,

Közimiz aldida karamet bir ishtur»...

¹² Ular uning bu temsilni özlirige qaritip éytqanliqini chüshendi; shunga ular uni tutush yolini izdeshti; halbuki, xalayıqtin qorqushup, uni tashlap kétép qalidi.

«Qeyserge baj tapshuramduq?» dégen qiltaq

Mat. 22:15-22; Luqa 20:20-26

¹³ Shuningdin kéyin, ular birnechke Perisiy we Hérodning terepdarlarini uni öz sözi bilen qiltaqqa chüshürüsh meqsitide uning aldigha ewetti.¹⁴ Ular kélip uninggha: — Ustaz, silini semimiy adem, ademlerge qet'iy yüz-xatire qilmaydu, héchkimge yan basmaydu, belki kishilerge Xudaning yolini sadiqliq bilen ögitip kéliwatidu, dep bilimiz. Siliche, Rim impératori Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq? ¹⁵ Zadi baj tapshuramduq-

12:1 Zeb. 80:8-9; Yesh. 5:1; Yer. 2:21; 12:10; Mat. 21:33; Luqa 20:9.

12:7 Yar. 37:18; Zeb. 2:8; Mat. 26:3; Yuh. 11:53

12:10 «Tamchilar tashliwetken tash bolsa, burjek téshi bolup tiklendi» — «burjek téshi» bolsa herqandaq imaretning ulidiki eng muhim uyultash bolup, ul sélinghanda birinchi bolup qoyulidighan tashtur. Yehudiy kattiwashlar «rohiy hayat»ning burjek téshi bolghan Mesihni tashlihiwetmekchi idi, we derweqe tashliwetti.

12:10 Zeb. 118:22-23; Yesh. 28:16; Mat. 21:42; Luqa 20:17; Ros. 4:11; Rim. 9:33; 1Pét. 2:6.

12:11 «... Bu ish Perwerdigardindur, közimiz aldida karamet bir ishtur» — toluq bésharet (10-11) «Zeb.» 118:22-23de tépiliidu.

12:11 Zeb. 118:22,23

12:13 «Hérod padishahning terepdarlari» — Hérod padishah Rim impériyesi teripidin teyinlengen bolup, u Yehudiy bolmighachqa Yehudiylarning köpinchisi uninggha intayin öch idi. Shundaq bolghini bilen öz menpeitini közleydighan, uni qollaydighan «Hérod terepdarlari» bar idi.

— «Hérodlar» toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

12:13 Mat. 22:15; Luqa 20:20.

12:14 «Qeyserge baj-séliq tapshurush...» — Rimning herbir impératorigha «Qeyser» dégen nam-unwan bériletti; mesilen Qeyser Awghustus, Qeyser Yulius, Qeyser Tibérius qatarliqlar. «Qeyserge baj-séliq tapshurush Tewrat qanunigha uyghunmu-yoq?» — eyni waqitta, Yehudiylar rimliqlarning zulmi astida yashawatqanidi. Eger Eysa: «Rim impératorigha baj tapshurush toghra» dése, bu geptin azadliqni istigen Yehudiylar uni «Mana taza bir yalaqchi, xain iken» dep tillishatti. «Baj tapshurmasliq kérek» dégen bolsa, u Rim impériyesige qarshi chiqqan bolatti; andin ular uni Rim waliyisigha erz qilghan bolatti. Ular mushundaq soallarni sorash arqiliq Eysani gépidin tutuwélip, rimliqlarning qoligha tapshurup, uninggha ziyankeshlik qilmaqchi bolushqan.

«Markus»

tapshurmamduq? — déyishti.

Lékin u ularning saxtipezlikini bilip ulargha:

— Némishqa méni sinimaqchisiler? Manga bir «dinar» pulni ekélinglar, men körüp baqay, — dédi.

¹⁶ Ular pulni élip keldi, u ulardin:

— Buning üstidiki sûret we nam-isim kimning? — dep soridi.

— Qeyserning, — déyishti ular.

¹⁷ Eysa ulargha jawaben: — Undaq bolsa, Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar, — dédi. Shuning bilen ular uninggha intayin heyran qélishi.

Tirilishke munasiwetlik mesile

Mat. 22:23-33; Luqa 20:27-40

¹⁸ Andin «Ölgenler tirilmeydu» deydighan Saduqiylar uning aldigha kélip qistap soal qoydi:..

¹⁹ — Ustaz, Musa peyghember Tewratta bizge: «Bir kishi ölüp kétip, ayali tul qélip, perzent körmigen bolsa, uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçhün nesil qaldurushi lazim» dep yazghan...²⁰ Burun yette aka-uka bar idi. Chongi öylinip perzent qaldurmayla öldi. ²¹ Ikkinchi qérindishi yenggisini emrige élip, umu perzent körmey öldi. Üchinchisining ehwalimu uningkige oxshash boldi. ²² Shu teriqide yettisi oxshashla uni élip perzent körmey ketti. Axirda, u ayalmu alemdin ötti. ²³ Emdi tirilish künide ular tirilgende, bu ayal qaysisining ayali bolidu? Chünki yettisining hemmisi uni xotunluqqa alghan-de! — déyishti.

²⁴ Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

— Siler ne muqeddes yazmilarni ne Xudaning qudrisini bilmigenlikinglar sewebidin mushundaq azghan emesmusiler? ²⁵ Chünki ölümdin tirilgende insanlar öylenmeydu, erge tegmeydu, belki ershtiki perishtilerge oxshash bolidu..

²⁶ Emdi ölgenlerning tirilishi mesilisi heqqide Tewratta, yeni Musagha chüshürülgen kitabtiki «tikenlik» weqeside, Xudaning uninggha qandaq éytqinini, yeni: «Men Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen!» déginini oqumidinglarmu?...²⁷ U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklerning Xudasidur! Shunga siler qattiq ézip ketkensiler!..

Eng muhim emr

Mat. 22:34-40; Luqa 10:25-28

²⁸ Ulargha yéqin kelgen, munazirileshkenlirini anglighan we Eysaning ulargha yaxshi jawab bergenlikini körgen bir Tewrat ustazi uningdin:

12:15 «Manga bir «dinar» pulni ekélinglar, men körüp baqay» — «dinar» yaki «dinarius» dégen Rim impériyesidiki birxil pul birliki bolup, üstige Qeyserning süriti bésilghanidi, elwette. Bir «dinarius» texminen bir ademning künlük heqqi bolatti («Mat.» 20:2ni körüng).

12:16 Mat. 17:25; Rim. 13:7; Yar. 1:26

12:17 «Qeyserning heqqini Qeyserge, Xudaning heqqini Xudagha tapshurunglar» — démek, «Qeyserge Qeyserning heqqi (uning süriti chüshürülgen nerse)ni tapshurunglar» — Qeyserge baj tölesh kérek. Emma qandaq nerse üstide «Xudaning süriti» bar? Insan özi «Xudaning süriti» bolup, biz pütünimizni Xudagha tapshurishimiz kérektur («Yar.» 1:26-27ni körüng).

12:17 Mat. 17:25; 22:21; Rim. 13:7.

12:18 «Saduqiylar» — bu mezhepdikiler toghruluq «Mat.» 16:1diki izahatni we «Tebirler»ni körüng.

12:18 Mat. 22:23; Luqa 20:27; Ros. 23:8.

12:19 «Bir kishi ölüp kétip...» — grék tilida «birsning akisi yaki ukisi ölse,...». «uning aka yaki inisi tul qalghan yenggisini emrige élip, qérindishi üçhün nesil qaldurushi lazim» — «Qan.» 25:5.

12:19 Yar. 38:8; Qan. 25:5, 6.

12:25 Mat. 22:30; 1Yuha. 3:2.

12:26 «Men Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen!» — «Mis.» 3:6.

12:26 Mis. 3:6,15; Mat. 22:31,32; Ros. 7:32; Ibr. 11:16.

12:27 «U ölüklerning Xudasi emes, belki tiriklerning Xudasidur!» — Eysaning bu sözi toghruluq «Matta»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

— Pütün emrlarning ichide eng muhimi qaysi? — dep soridi..

²⁹ Eysa mundaq jawab berdi:

— Eng muhim emr shuki, «Anglighin, ey Israil! Perwerdigar Xudayimiz bolghan Reb birdur...» ³⁰ Perwerdigar Xudayingni pütün qelbing, pütün jéning, pütün zéhning we pütün küchüng bilen söygin». Mana bu eng muhim emr. ³¹ Uninggha oxshaydighan ikkinchi emr bolsa: — «Qoshnangni özüngni söygendek söy». Xéhqandaq emr bulardin üstün turmaydu..

³² Tewrat ustazi uninggha: — Toghra éytingiz, ustaz, heqiqet boyiche sözlidingiz; chünki U birdur, Uningdin bashqisi yoqtur; ³³ insanning Uni pütün qelbi, pütün eqli, pütün jéni we pütün küchi bilen söyüshi hem qoshnisinimu özi söygendek söyüshi barliq köydürme qurbanliqlar hem bashqa qurbanliq-hediyelerdinmu artuqtur.

³⁴ Eysa uning aqilanilik bilen jawab berginini körüp:

— Sen Xudaning padishahliqidin yiraq emessen, — dédi.

Shuningdin kéyin, héchkim uningdin soal sorashqa pétinalmidi..

Qutquzhuchi-Mesih — Dawutning oggli hem Rebbi

Mat. 22:41-46; Luqa 20:41-44

³⁵ Ibadetxana hoylilirida telim bergende, Eysa bulargha jawaben mundaq soalni otturigha qoydi:

Tewrat ustazlirining Mesihni «Dawutning oggli» déginini qandaq chüshinisiler? ³⁶ Chünki Dawut özi Muqeddes Rohta mundaq dégenhu: —

«Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: —

«Men séning dühmenliringni textipering qilghuche,

Méning ong yénimda olturghin!»..

³⁷ Dawut Mesihni shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi Mesih qandaqmu Dawutning oggli bolidu?

U yerdiki top-top xelq uning sözini xursenlik bilen anglaytti..

Eysaning Tewrat ustazlirini eyblishi

Mat. 23:1-36; Luqa 20:45-47

³⁸ U ulargha telim berginide mundaq dédi:

— Tewrat ustazliridin hoshiyar bolunglar. Ular uzun tonlarni kiyiwalghan halda kérilip yürüşke, bazarlarda kishilerning ulargha bolghan uzun salamlirigha, ³⁹ sinagoglarda aldinqi orunlarda, ziyapetlerde törde olturushqa amraq kélidu. ⁴⁰ Ular tul ayallarning barliq öy-bésatlirini

12:28 Mat. 22:34; Luqa 10:25.

12:29 Qan. 4:35; 6:4-5; 10:12; Luqa 10:27.

12:31 Law. 19:18; Mat. 22:39; Rim. 13:9; Gal. 5:14; Yaq. 2:8.

12:32 «Chünki u birdur, uningdin bashqisi yoqtur» — «U» Xudani körsitidu, elwette.

12:34 Qan. 4:35; 6:4-5; Yesh. 45:21

12:35 «bulargha jawaben mundaq soalni otturigha qoydi» — grék tilida «mundaq jawab berdi: —». «Dawutning oggli» — mushu yerde «Dawutning ewladi»ni körsitidu, elwette.

12:35 Mat. 22:41; Luqa 20:41.

12:36 «Perwerdigar méning Rebbimge éyttiki: — «Men séning dühmenliringni textipering qilghuche, méning ong yénimda olturghin!» — Zeb.» 110:1.

12:36 Zeb. 110:1; Ros. 2:34; 1Kor. 15:25; Ibr. 1:13; 10:13.

12:37 «Dawut Mesihni shundaq «Rebbim» dep atighan tursa, emdi Mesih qandaqmu Dawutning oggli bolidu?» — démek, Qutquzhuchi-Mesih padishah Dawutning ewladi bolsimu, lékin padishah Dawut Mesihni «Rebbim» dégen yerde Mesih Dawuttin ulugh bolidu, hem tughulushtin burunla «Reb» süpitide idi.

12:38 «Tewrat ustazliri... bazarlarda kishilerning ulargha bolghan uzun salamlirigha... amraq kélidu» — «uzun» dégen söz grékche tékistte yooq; tarix tetqiqatirigha asasen ulargha qilghan «salamlar»ni intayin uzun we murekkep dep bilimiz.

12:38 Mat. 23:5, 6; Luqa 11:43; 20:46.

yewalidu we köz-köz qilib yalghandin uzundin-uzun dualar qilidu. Ularning tartidighan jazasi téximu éghir bolidu!.

Tul ayalning ianisi

Luqa 21:1-4

⁴¹ U ibadetxanidiki sediqe sanduqining udulida olturup, uninggha pullirini tashlawatqan xalayiqqa qarap turatti. Nurghun baylar uninggha xéli köp pul tashlashti. ⁴² Namrat bir tul ayal-mu kélip, tiyinning töttin biri qimmitidiki ikki leptonni tashlidi..

⁴³ U muxlisirini yénigha chaqirip, ulargha mundaq dédi:

— Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu namrat tul ayalning iane sanduqigha tashlighini bashqilarning hemmisining tashlighanliridin köptur. ⁴⁴ Chünki bashqilar özlirining éship tashqanliridin sediqe qildi; lékin bu ayal namrat turupmu, özining bar-yoqini — tirik-chilik qilidighining hemmisini sediqe qilib tashlidi.

Ibadetxanining weyran qilinishidin béshare; axirqi zamanlardiki alametler

Mat. 24:1-44; Luqa 21:5-33

13 ¹ U ibadetxanidin chiqiwatqanda, muxlisiridin biri uninggha:
— Ustaz, qara, bu némidégen heywetlik tashlar we imaretler-he! — dédi..

² Eysa uninggha jawaben:

— Sen bu heywetlik imaretlerni kördüngmu? Bir tal tashmu tash üstide qalmaydu, hemmisi qaldurulmay gumran qilinidu, — dédi..

³ U Zeytun téghida, yeni ibadetxanining udulida olturghanda, Pétrus, Yaqup, Yuhanna we Andriyaslar uningdin astighina:

⁴ — Bizge éytqinchu, bu ishlar qachan yüz béridu? Bu barliq weqelarning yüz béridighanliqini körsitidighan néme alamet bolidu? — dep sorashti..

⁵ Eysa ulargha jawaben söz bashlap mundaq dédi:

— Hézi bolunglarki, héchkim silerni azdurup ketmisun. ⁶ Chünki nurghun kishiler méning namimda kélip: «Mana özüm shudurmen!» dep, köp adamlarni azduridu. ⁷ Siler urush xewerliri we urush shepilirini anglighininglarda, bulardin alaqzade bolup ketmenglar; chünki bu ishlar-ning yüz bérishi muqerrer. Lékin bu zaman axiri yétip kelgenliki emes. ⁸ Chünki bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu. Jay-jaylarda yer tewreshler yüz béridu, acharchiliqlar we qalaymiqanchiliqlar bolidu. Mana bu

12:40 Mat. 23:14; Luqa 20:47; 2Tim. 3:6; Tit. 1:11.

12:41 «sediqe sanduqi» — grék tilida bu söz adette «xezine»ni körsitidu. Lékin mushu yerde ibadetxanidiki xezine üçhün sediqiler yighilidighan jay, belkim chong bir sanduqni körsetse kérek.

12:41 2Pad. 12:10; Luqa 21:1.

12:42 «ikki lepton» — «lepton» dégen bu pul «dénarius»ning 1/128i bolup, bir ishlemchining «alte minut»luq heqqige toghra kéletti.

12:43 2Kor. 8:12.

13:1 Mat. 24:1; Luqa 21:5.

13:2 1Pad. 9:7, 8; Mik. 3:12; Luqa 19:44.

13:3 Mat. 24:3; Luqa 21:7.

13:4 Ros. 1:6.

13:5 Yer. 29:8; Ef. 5:6; 2Tés. 2:2, 3; 1Yuha. 4:1.

13:6 «Mana özüm shudurmen» — «Mana özüm Mesihdurmen» dégen menini bildüridu.

13:6 Yer. 14:14; 23:21.

ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas...

⁹ Siler bolsanglar, özünglarga pexes bolunglar; chünki kishiler silerni tutqun qilip sot mehkimilirige tapshurup béridu, sinagoglarda qamchilinisiler. Siler méning sewebimdin emirler we padishahlar aldigha élip bérilip, ular üçün bir guwahliq bolsun dep soraqqa tartilisiler...

¹⁰ Lékin bulardin awwal xush xewer pütkül ellerge jakarlinishi kérek...¹¹ Emdil ular silerni apirip soraqqa tapshurghanda, néme déyish heqqide ne endishe ne mulahize qilmanglar, belki shu waqit-saitide silerge qaysi gep bérilse, shuni éytinglar; chünki sözligüchi siler emes, Muqeddes Rohtur...¹² Qérindash qérindishigha, ata balisigha xainliq qilip ölümge tutup béridu. Balilarmu ata-anisi bilen zitliship, ularni ölümge mehkum qilduridu...¹³ Shundaqla siler méning namim tüpeylidin hemme ademning nepritige uchraysiler, lékin axirghiche berdashliq bergenler qutqulidu...

Yérusalémda weyran qilghuchi «yirginchlik nomussizliq» peyda bolidu; «dehshetlik azab-oqubet»

¹⁴ «Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ning özi turushqa tégishlik bolmighan yerde turghinini körgininglarda, (kitabxan bu sözning menisini chüshengey) Yehudiye ölkiside turuwatqanlar taghlarga qachsun...¹⁵ Ögziye turghan kishi öyige chüshmey yaki öyidiki birer némini alghili ichige kirmey qachsun. ¹⁶ Étizlarda turuwatqan kishi bolsa chapinini alghili öyige yanmisun. ¹⁷ U künlérde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way! ¹⁸ Qachidighan waqtinglarning qishqa toghra kélip qalmasliqi üçün dua qilinglar...¹⁹ Chünki u chaghda Xuda yaratqan dunyaning apiride qilinghandin buyan mushu chaghqiche körülüp baqmighan hem kelgüsdimu körülmeydighan zor azab-oqubet bolidu...²⁰ Eger Perwerdigar u künlerni azaytmisa, héchqandaq et igisi qutulalmaydu. Lékin U Öz tallighanliri üçün u künlerni azaytidu...²¹ Eger u chaghda birsi silerge: «Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «Qaranglar, u ene u yerde!» dése, ishenmenglar...²² Chünki saxta mesihler we saxta peyghemberler mey-

13:8 «bir millet yene bir millet bilen urushqa chiqidu, bir padishahliq yene bir padishahliq bilen urushqa chiqidu» — ibraniy tilida (shundaqla grék tilida) bu ibare dunya boyiche kéngeygen urushlarni körsitishi mumkin («Yesh.» 19:2, «2Tar.» 15:3-6de bu turaqliq ibare toghruluq misallar bar. «**Mana bu ishlarning yüz bérishi «tughutning tolghiqining bashlinishi» bolidu, xalas»** — Eysa Mesih qaysi ishning «tughulidu»ghanliqini biwasite démeydu. Töwendiki sözlirige qarighanda, buni yéngi dewrning tughulushi dep qaraymiz.

13:8 Yesh. 19:2.

13:9 «**sot mehkimiliri**» — grék tilida «**sanhédrinlar**». Yehudiylarning mehkimilirini we belkim bashqa herxil soraqxanilarni körsitidu.

13:9 Mat. 10:17; 24:9; Luqa 21:12; Yuh. 15:19; 16:2; Weh. 2:10.

13:10 «**bulardin awwal xush xewer pütkül ellerge jakarlinishi kérek**» — «awwal» dégen sözge qarighanda, xush xewerning her joygha jakarlinishi zamanning axiridin awwal, shundaqla belkim 9-ayette éytılghan nahayiti éghir ziyankeshlikdin awwal bolushi mumkin («Mat.» 24:14ni köring).

13:11 Mat. 10:19; Luqa 12:11; 21:4.

13:12 Ez. 38:21; Mik. 7:6.

13:13 Mat. 10:22; 24:13; Luqa 21:19; Weh. 2:7,10.

13:14 «**Weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq**» — buning toghrisida Tewrat «Dan.» 9:24-27ni we u toghruluq izahatlarni köring.

13:14 Dan. 9:27; Mat. 24:15; Luqa 21:20,21; 2Tés. 2:4

13:17 «**u künlérde hamilidar ayallar we bala émitiwatqanlarning haligha way!**» — undaq kishilerge qéchish epsiz bolidu, elwette.

13:18 «**Qachidighan waqtinglarning qishqa toghra kélip qalmasliqi üçün dua qilinglar**» — Yehudiy diniy erbablarning Tewrat qanunigha bolghan chüshenchisige asasen, Yehudiylar adette shabat (dem élish) künide sheher derwazisi we dukanlarni taqishi kérek. Bu küni seper qilish men'i qilinghan bolghachqa, Pelestinde turghanlarga nisbeten yémeklik sétiwélishe we bashqa yerlerge qéchish intayin qulaysiz bolidu.

—«Qish»ta Yehudiyede derya-wadilarda su pat-pat téship turghachqa, qishtimu qéchish intayin tes bolidu.

13:19 Mat. 24:21

13:20 «**U Öz tallighanlar üçün**» — grék tilida «**U tallighan tallighanliri üçün**» dégenlik bilen ipadilidu — Xuda Özining tallighanlirigha baghligan muhebbitini alahide tekitleydu.

13:21 «**«Qaranglar, bu yerde Mesih bar!» yaki «qaranglar, u ene u yerde!» dése, ishenmenglar**» — «u» — Mesihni körsitidu.

13:21 Mat. 24:23; Luqa 21:8.

dangha chiqidu, möjizilik alametler we karametlarni körsitidu; shuning bilan eger mumkin bolidighan bolsa, ular hetta Xuda tallighanlarni hem azduridu..²³ Shuning üçün, siler hoshiyar bolunglar. Mana, men bu ishlarning hemmisini silerge aldin'ala uqturup qoydum.

Insan'oghlining kélishi

²⁴ Emdi shu künlerde, shu azab-oqubet ötüp ketken hamam, quyash qariyidu, ay yoruqluqini bermeydu..²⁵ yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lerzige kélidu..²⁶ Andin kishiler Insan'oghlining ulugh küch-qudret we shan-sherep bilen bulutlar ichide kéliwatqanliqini köridu..²⁷ U öz perishtilirini ewetidu, ular uning tallighanlirini dunyaning töt teripidin, zéminning chetliridin asmanning chetlirigiche yighip jem qilidu..

Enjür derixidin sawaq élish

²⁸ — Enjür derixidin mundaq temsilni biliwélinglar: — Uning shaxliri kökirip yopurmaq chiqarghanda, yazning yéqinlap qalghanliqini bilisiler..²⁹ Xuddi shuningdek, men baya dégenlirimning yüz bériwatqanliqini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishiq aldida turuwatqanliqini biliwélinglar..

³⁰ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu..³¹ Asman-zémin yoqilidu, biraq méning sözlirim hergiz yoqalmaydu..

Hoshiyar bolunglar

³² Lékin shu küni yaki waqit-saiti toghruluq xewerni héchkim bilmeydu — hetta ne ershtiki perishtilermu bilmeydu, ne oghul bilmeydu, uni peqet Atila bilidu..³³ Hoshiyar bolunglar, segek bolup dua qilinglar, chünki u waqit-saetning qachan kélidighanliqini bilmeysiler..³⁴ Bu xuddi yaqa yurtqa chiqmaqchi bolghan ademning ehwaligha oxshaydu. Yolgha chiqidighan chaghda, u qullirigha öz hoquqini béqitip, herbirige öz wezipisini tapshuridu we derwaziwenningmu segek bolushini tapilaydu. ³⁵ Shuningdek, silermu segek bolunglar; chünki öyning igisining qaytip kélidighan waqtining — kechqurunmu, tün yérimimu, xoraz chillighan waqitmu yaki seher waqitmu — uni bilemeysiler; ³⁶ u tuyuqsiz kelgende, silerning uxlawatqinlarning üstige chüshmisun! ³⁷ Silerge éyqtinimni men hemmeylenge éytimen: Segek turunglar!

13:22 Qan. 13:2; 2Tés. 2:11.

13:24 Yesh. 13:10; Ez. 32:7; Yo. 2:10,31; 3:15; Mat. 24:29; Luqa 21:25; Weh. 6:12.

13:25 «yultuzlar asmandin tökülüp chüshidu, asmandiki küchler lerzige kélidu» — «Yesh.» 13:10, 34:4, «Yo.» 2:10ni körlüng. «Asmandiki küchler» belkim barliq jin-sheytanlarni körsitidu; «lerzige kélidu» belkim ularning küchtin qélishini körsitidu.

13:25 Yesh. 13:10; 34:4.

13:26 «Andin kishiler Insan'oghlining ulugh küch-qudret we shan-sherep bilen bulutlar ichide kéliwatqanliqini köridu» — «Dan.» 7:13ni körlüng.

13:26 Dan. 7:10; Mat. 16:27; 24:30; Mar. 14:62; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

13:27 «dunyaning töt teripidin» — grék tilida «töt shamaldin» bilen ipadiliniidu.

13:28 Mat. 24:32; Luqa 21:29.

13:29 «men baya dégenlirimning yüz bériwatqanliqini körgininglarda, uning yéqinlap qalghanliqini, hetta ishiq aldida turuwatqanliqini biliwélinglar» — bu tékisttiki «uning (yéqinlap qalghanliqi)» yaki Insan'oghlining özini, yaki kélidighan künni, yaki Xudaning padishahliqini körsitidu («Luqa» 21:31).

13:30 «bu alametlerning hemmisi emelge ashurulmay turup, bu dewr ötmeydu» — eger tilgha élinghan alamet Yérusalémning weyran bolushigha (miladiye 70-yili) (13:2) qaritilghan bolsa, undaqta «dewr» dégen söz tebiyiki (1) Eysaning dewride yashap ötkén ademlerni körsitidu. Eger Mesihning dunyagha qaytip kélishige (13:26) qaritilghan bolsa, «dewr» dégen söz belkim (2) pütün Yehudiye xelqini (3) bu ayetlerde éytilghan «dehshetlik azab-oqubet»tiki weqelerning bashlinish dewride yashighanlarni körsitidu. Shunga barliq weqeler shu dewr ichide yüz béridu, dégenlik bolidu. Bizningche (3)-sherh aldi-keyni ayetlerge eng bap kélidu.

13:31 Zeb. 102:25-27; Yesh. 40:8; 51:6; Ibr. 1:11.

13:32 Mat. 24:36; Ros. 1:7.

13:33 Mat. 24:42; 25:13; Luqa 12:40; 21:36; 1Tés. 5:6.

«Markus»

Rehberlarning suyoqst qilishi

Mat. 26:1-5; Luqa 22:1-2; Yuh. 11:45-53

14¹ «Ötöp kétish» héyti we «pétir nan héyti»gha ikki kün qalghanidi. Bash kahinlar we Tewrat ustazliri uni hiyle-neyreng bilen tutup öltürüshning charisini izdeytti...² Chünki ular:

— Bu ish héyt-ayem künliri qilinmisun. Bolmisa, xelq arisida malimanchiliq chiqishi mumkin, — déyishti.

Ixlasmen ayalning Eysani etirlishi

Mat. 26:6-13; Yuh. 12:1-8

³ Emdi u Beyt-Aniya yézisida, «Simon maxaw»ning öyide dastixanda olturghanda, aq qashtéshi shishide nahayiti qimmatlik sap sumbul etirni kötürüp kelgen bir ayal uning yénigha kirdi. Ayal aq qashtéshi shéshini chéqip, etirni Eysaning bëshigha quydi...

⁴ Lékin beziler buninggha xapa bolushup, bir-birige:

— Bu etir néme dep shundaq israp qilinidu?⁵ Chünki bu etirni üç yüz dinardin artuq pulgha satqili bolatti, puli kembeghellerge sediqe qilinsa bolmamti! — déyishti. Ular ayalgha shundaq tapa-tene qilghili turdi...

⁶ Lékin Eysa ulargha:

— Uning ixtiyarigha qoyunglar, néme dep uning könglini aghritisiler? U méning üstümge yaxshi ish qildi.⁷ Chünki kembegheller daim aranglarda bolidu, xalighan waqitlinglarda ulargha xeyr-saxawet körsiteleysiler; lékin méning aranglarda bolushum silerge daim nésip boliwer-meydu!⁸ Ayal chaming yétishiche qildi; u méning bedininming depne qilinishigha aldın'ala teyyarliq qilip, uninggha etir-may quyup qoydi...⁹ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, bu xush xewer pütkül dunyaning qeyéride jakarlansa, bu ayal eslinip, uning qilghan bu ishi terip-linidu, — dédi.

Yehudaning Eysagha satqunluq qilishi

Mat. 26:14-16; Luqa 22:3-6

¹⁰ Shu waqitta, on ikkiylendin biri bolghan Yehuda Ishqariyot uni ulargha tutup bérish meqsitide bash kahinlarning aldigha bardı.¹¹ Ular buni anglap xushal bolup ketti we uninggha pul bérishke wede qilishti. Yehuda uni tutup bérishke muwapiq pürset izdep yüretti.

Ötöp kétish héytining kechlik tamiqi

Mat. 26:17-25; Luqa 22:7-14, 21-23; Yuh. 13:21-30

¹² Pétir nan héytining birinchi küni, yeni ötöp kétish héytining qurbanliq qozisi soyulidighan küni, muxlislar uningdin:

14:1 «Ötöp kétish» héyti we «pétir nan héyti»gha ikki kün qalghanidi — bu ikki héytning tepsilatlıri üçün «Mis.» 12-bab, «Law.» 23-babni we «Tebirler»ni köring. Ibraniy tilida «Pésaq», yaki «Pasxa» héyti dep atilidu.

14:1 Mat. 26:2; Luqa 22:1; Yuh. 11:55; 13:1.

14:3 «Simon maxaw» — yeni «Maxaw késili» déyilidighan Simon — Simon belkim ilgiri maxaw késilige giritpar bolghanidi. Bizningche bu ish we «Yuh.» 12:1-11de xatirilengen weqe bir ishtur.

14:3 Mat. 26:6; Luqa 7:37; Yuh. 11:2; 12:3.

14:5 «bu etirni üç yüz dinardin artuq pulgha satqili bolatti» — «dinar» yaki «dinarius» dégen Rim impériyesidiki birxil pul birliki bolup, bir «dinarius» texminen bir ademning bir künlik heqqi bolatti. «Mat.» 20:2ni köring.

14:7 Qan. 15:11.

14:8 «uninggha etir-may quyup qoydi» — yaki «uninggha mesih qildi».

14:10 Mat. 26:14; Luqa 22:4.

— Ötüp kêtish héytining tamiqini yéyishing üçün bizning qeyerge béríp teyyarlashimizni xalaysen? — dep soridi...

¹³ U muxlisiridin ikkiylenni aldın mangghuzup ulargha:

— Sheherge kiringlar, u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu. Uning keynidin ménginglar...¹⁴ U adem nege kirse shu öyning igisige: «Ustaz: Muxlisirim bilen ötüp kêtish héytining tamiqini yeydighan méhmanxana qeyerde?— dep sorawatidu» — denglar.¹⁵ U silerni bashlap üstünki qewettiki retlengen seremjanlashturulghan chong bir éghiz öyni körsitidu. Mana shu yerde bizge teyyarlıq qilip turunglar, — dédi.

¹⁶ Muxlislar yolgha chiqip sheherge kirip, yoluqqan ishlarining hemmisi u éytqandek boldi. Shu yerde ular ötüp kêtish héytining tamiqini teyyarlashti.¹⁷ Kech kirgende, u on ikkeylen bilen öyge keldi...¹⁸ Ular dastixanda olturup ghizalanghanda Eysa:

— Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, aranglardiki bireylen, men bilen bille ghizaliniwatqan birsi manga satqunluq qilidu, — dédi...

¹⁹ Ular bu sözdin qayghugha chömüp, bir-birlep uningdin:

— Men emestimen? — dep soridi. Yene birsi: — Men emestimen? — dédi.

²⁰ Lékin u ulargha:

— Shu kishi on ikkeylenning biri, yeni qolidiki nanni men bilen teng tawaqqa tögürgüchi bolidu.²¹ Insan'oghli derweqe özi toghrisida muqeddes yazmilarda pütülgendek alemdin kétidu; biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa uninggha yaxsi bolatti! — dédi...

«Rebning ziyapiti»

Mat. 26:26-30; Luqa 22:15-20; 1Kor. 11:23-25

²² Ular ghizaliniwatqanda, Eysa bir nanni qoligha élip teshekkür éytqandin kéyin, uni oshtup, muxlisirigha üleshtürüp berdi we:

— Élinglar, bu méning ténim, — dédi...

²³ Andin u qoligha jamni élip Xudagha teshekkür éytqandin kéyin, uni muxlisirigha sundi. Ularning hemmisi uningdin ichishti.

²⁴ U ulargha: — Bu méning qénim, nurghun ademler üçün töküldighan, yéngi ehdini tüzidighan qénimdur...²⁵ Men silerge berheq shuni éytip qoyayki, Xudaning padishahliqida yéngidin sharabtin ichidighan küngiche, üzüm télining sherbitini hergiz ichmeymen, — dédi.

²⁶ Ular bir medhiye küyini éytqandin kéyin talagha chiqip, Zeytun téghigha qarap kêtishti.

14:12 «pétir nan héytining birinchi küni, yeni ötüp kêtish héytining qurbanlıq qozisi soyulidighan küni» — «pétir nan héyti» yette kün bolidu, birinchi küni «ötüp kêtish» héytime teng bolidu. Bu küni, Yehudiylar öyliride qoza soyup, pétir nan bilen yeydu. «Ötüp kêtish héytining tamiqi» — buning muhim qismi «ötüp kêtish qurbanlıq qozisi» idi («Mis. 12:3-11, «Law. 23:5, «Chöl. 28:16, «Qan.» 16:1-7ni körlüng).

14:12 Mis. 12:17; Mat. 26:17; Luqa 22:7.

14:13 «Sheherge kiringlar» — «sheher» — Yérusalém shehirige, démek. «u yerde kozida su kötürüwalghan bir er kishi silerge uchraydu» — Qanaanda (Pelestinde) er kishiler бүгүнге qeder adette su kötürmeydu.

14:17 Mat. 26:20; Luqa 22:14.

14:18 «dastixanda olturup ghizalanghanda...» — grék tilida «dastixanda yétip ghizalanghanda...».

14:18 Zeb. 41:9; Ros. 1:17.

14:21 «... biraq Insan'oghlining tutup bérilishige wasitichi bolghan ademning haligha way! U adem tughulmighan bolsa uninggha yaxsi bolatti!» — Yehuda bu sözni anglighandin kéyin derhal chiqip bash kahinlarning yénigha barghan bolsa kérek. «Markus», «Luqa», «Yuhanna»diki ««ötüp kêtish» héytining kechlik tamiqi» toghrisidiki bayanlarni körlüng.

14:22 «Eysa bir nanni qoligha élip teshekkür éytqandin kéyin» — yaki «Eysa nanni qoligha élip (uni) beriketligendin kéyin...».

14:22 Mat. 26:26; Luqa 22:19; 1Kor. 11:23.

14:24 «Bu méning qénim, nurghun ademler üçün töküldighan, yéngi ehdini tüzidighan qénimdur» — «yéngi ehde» Tewrat, «Yer.» 31:31-34, «Luqa» 22:20ni, «Ibr.» 13:20ni körlüng. Bezi kona kechürmilerde peqet «ehde» déyilidu.

Muxlislarning Eysani tashlab kêtishi

Mat. 26:31-35; Luqa 22:31-34; Yuh. 13:36-38

²⁷ Andin Eysa ulargha:

Siler hemminglar tandurulup putlishisiler, chünki muqeddes yazmilarda:

«Men padichini uruwétimen,

Qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» dep pütülgen..

²⁸ Lékin men tirilgendin kéyin Galiliyege silerdin burun barimen, — dédi.. ²⁹ Lékin Pétrus uninggha:

— Hemmeylen tandurulup putlashsimu, men hergiz putlashmaymen, dédi.

³⁰ Eysa uninggha: — Men sanga berheq shuni éytip qoyayki, бүгүн, yeni бүгүн kéche xoraz ikki qétim chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen, — dédi..

³¹ Lékin Pétrus téximu qet'iylik bilen uninggha:

— Sen bilen bille ölidighan ish kérek bolsimu, sendin hergiz tanmaymen, — dédi. Qalghan hem-misimu shundaq déyishti..

Eysaning Gétsimane baghchisidiki dua-tilawiti

Mat. 26:36-46; Luqa 22:39-46

³² Andin ular Gétsimane dégen bir jaygha keldi. U muxlislargha: — Men dua-tilawet qilip kel-güche, mushu yerde olturup turunglar, dédi..

³³ U Pétrus, Yaqup we Yuhannani birge élip mangdi we sür bésip, roh-qelbide tolimu perishan bolushqa bashlidi.. ³⁴ U ulargha:

— Jénim ölidighandek bekmu azablanmaqta. Siler bu yerde qélip, oyghaq turunglar, — dédi..

³⁵ U sel nérirraq béríp, özini yerge étip düm yatti we mumkin bolsa, u deqiqining öz bëshigha chüshmey ötüp kêtishi üçhün dua qilip:..

³⁶ — I Abba Ata, Sanga hemme ish mumkindur; bu qedehni mendin ötküzüwetkeysen! Lékin bu ish men xalighandek emes, sen xalighandek bolsun, — dédi..

³⁷ U üçheylenning yénigha qaytip kelginide, ularning uxlap qalghanliqini körüp, Pétrusqa: — Ey Simon, uxlawatamsen?! Bir saetmu oyghaq turalmidingmu?! ³⁸ Éziqturulushtin saqlinish üçhün, oyghaq turup dua qilinglar. Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdur, — dédi..

14:27 «Men padichini uruwétimen, qoylar patiparaq bolup tarqitiwétilidu» — «Zek.» 13:7. Mushu bësharette sözligüchi Xudaning özi, elwette.

14:27 Zek. 13:7; Mat. 26:31; Yuh. 16:32.

14:28 Mat. 26:32; 28:10; Mar. 16:7.

14:30 Mat. 26:34; Luqa 22:34; Yuh. 13:38.

14:31 Yuh. 13:37.

14:32 Mat. 26:36; Luqa 22:39; Yuh. 18:1.

14:33 «Eysa ...roh-qelbide tolimu perishan bolushqa bashlidi» — grék tilida «u ... rohta tolimu perishan bolushqa bashlidi».

14:34 Yuh. 12:27.

14:35 «u deqiqining öz bëshigha chüshmey ötüp kêtishi üçhün ...» — grék tilida «shu saetning öz bëshigha chüshmey ötüp kêtishi üçhün...».

14:35 Luqa 22:41.

14:36 «I Abba Ata, Sanga hemme ish mumkindur» — ibraniy tilida «abba» dégen söz oghulning atisigha bolghan yéqinchiliqini bildüridu. Uyghurchidiki «söyümlük ata» dégenge yéqin kélidu. Bu söz hem muhebbet hem chongqur hörmetnimu bildüridu.

«bu qedehni mendin ötküzüwetkeysen!» — «bu qedeh» uning aldisida turidighan azab-oqubetlerni körsitidu.

—Tewratning köp yerliride «qedeh» del shu menide ishilitilidu (mesilen «Zeb.» 75:8, «Yesh.» 51:17, 22, «Yer.» 25:15de).

14:36 Yuh. 6:38.

14:37 Mat. 26:40; Luqa 22:45.

14:38 «Roh pidakar bolsimu, lékin kishining etliri ajizdu» — «kishining etliri» grék tilida «et». Injilda «et» yaki «et-ten» daim dégüdek ademning öz téni teripidin azdurulidighan, gunahkar tebiitini körsitidu. «Rim.»diki «kirish söz»imizni körüng.

14:38 Gal. 5:17.

³⁹ Andin u yene béríp, oxshash sözler bilen qaytidin dua qildi. ⁴⁰ U ularning yénigha qaytip kelginide, ularning yene uxlap qalghanliqini kördi, chünki ularning közliri uyqugha ilinghanidi. Ular uninggha néme déyishini bilmey qaldi. ⁴¹ U üçinchi qétim ularning yénigha qaytip ulargha:

— Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler? Emdi boldi bes! Waqit-saiti keldi; mana, Insan'oghli gunahkarlarning qoligha tapshuruldi! ⁴² Qopunglar, kéteyli; mana, manga satqunluq qilidighan kishi yéqin keldi! — dédi.

Eysaning tutqun qilinishi

Mat. 26:47-56; Luqa 22:47-53; Yuh. 18:3-12

⁴³ We shu deqiqide, uning sözi téxi tügimeyla, mana, on ikkeylendin biri bolghan Yehuda keldi; uning yénida bash kahinlar, Tewrat ustazliri we aqsqaqallar teripidin ewetilgen qilich-toqmaqlarni kötürgen zor bir top adem bar idi. ⁴⁴ Uninggha satqunluq qilghuchi ular bilen alliburun isharetni békitip: «Men kimni söysem, u del shudur. Siler uni tutup, yalap élip kétinglar» dep kélishkenidi. ⁴⁵ U kélip udul Eysaning aldigha béríp:

— Ustaz, ustaz! — dep uni söyüp ketti...

⁴⁶ Ular uninggha qol sélip, uni tutqun qildi. ⁴⁷ We uning yénida turghanlardin bireylen qilichini sughurup, bash kahinning chakirigha uruwidi, uning quligini shilip chüshürüwetti.

⁴⁸ Eysa jawaben ulargha:

— Bir qaraqchini tutidighandek qilich-toqmaqlarni kötürüp méni tutqili kepsilerghu? ⁴⁹ Men her küni ibadetxana hoylilirida siler bilen bille bolup telim bérettim, lékin siler u chaghda méni tutmidinglar. Lékin bu ishlarning yüz bérishi muqeddes yazmilarda aldın pütülgenlerning emelge ashurulushi üçün boldi, — dédi.

⁵⁰ Bu chaghda, hemmeylen uni tashlap qéchip kétishti. ⁵¹ Peqet uchisigha kanap rext yépinchaqliwalghan bir yigit uning keynidin egiship mangdi. Yash eskerler uni tutuwéliwidi, ⁵² lékin u kanap rexttin boshinip, yalingach péti ulardin qéchip ketti.

Aliy kéngeshmide sotlinish

Mat. 26:57-68; Luqa 22:54-55, 63-71; Yuh. 18:13-14, 19-24

⁵³ Emdi ular Eysani bash kahinning aldigha élip bérishiti. Bash kahinlar, barliq aqsqaqallar bilen Tewrat ustazlirimu u yerge uning yénigha yighildi. ⁵⁴ Pétrus uninggha taki bash kahinning sarayidiki hoylining ichigiche yiraqtin egiship keldi; u qarawullar bilen bille otning nurida ot-sinip olturdi. ⁵⁵ Bash kahinlar we pütün aliy kéngeshme ezaliri Eysani ölümge mehkum qilish üçün, guwah-ispat izdidi, emma tapalmidi. ⁵⁶ Chünki nurghun kishiler uni erz qilip yalghan

14:41 «Siler téxiche uxlawatamsiler, téxiche dem éliwatamsiler?» — yaki bolmisa: «Emdi uxlawérisiler, dem éliwérisiler!» (démek, kinayilik gep) yaki peqet: «Emdi uxlanglar, dem élinglar!».

14:43 Mat. 26:47; Luqa 22:47; Yuh. 18:3.

14:45 «Ustaz, ustaz» — «Ustaz» ibraniy tilida «Rabbi» déyilidu.

—Ibraniylar arisida ademning ismini ikki qétim chaqirish adette inatayin chongqur héssiyat, alahide amraqliqni bildüridu.

14:45 2Sam. 20:9.

14:49 1Sam. 24:14-15; Zeb. 22:6-7; 69:9; Luqa 24:25

14:50 Ayup 19:13; Zeb. 88:8, 18; Zek.13:7

14:52 «...uchisigha kanap rext yépinchaqliwalghan bir yigit... lékin u kanap rexttin boshinip, yalingach péti ulardin qéchip ketti» — birnecheche sherhchiler bu «melum yash yigit»ni Markusning özi iken, dep qaraydu. Bizmu qoshulimiz. U mushu yerde özi «muxlis» dep atimaydu. Belkim u mushu yerde barliq kishilerning Eysadin waz kéchip uni tashlighanliqini tekitlimekchi bolidu.

14:53 «Bash kahinlar, barliq aqsqaqallar bilen Tewrat ustazlirimu u yerge uning yénigha yighildi» — «uning yénigha» bash kahin Qayafaning yénigha, démek.

14:53 Mat. 26:57; Luqa 22:54; Yuh. 18:13,24.

14:55 «aliy kéngeshme» — ibraniy tilida «Sanhédrin»

14:55 Mat. 26:59; Ros. 6:13.

guwahchiliq bergan bolsimu, ularning guwahliqliri bir-birige udul kelmeytti. ⁵⁷ Bezi ademler ornidin turup, uning üstidin erz qilip yalghan guwahliq bérup:

⁵⁸ — Biz uning: «Insan qoli bilen yasalghan bu ibadetxanini buzup tashlap, insan qoli bilen yasalminghan bashqa bir ibadetxanini üç kün ichide yasap chiqimen» dégenlikini angliduq, — dédi... ⁵⁹ Hetta ularning bu heqtiki guwahliqlirimu bir-birige mas kelmidi.

⁶⁰ Andin bash kahin hemmeylenning aldida ornidin turup, Eysadin:

— Qéni, jawab bermensen? Bular séning üstüngdin zadi qandaq guwahliqlarni bériwatidu? — dep soridi. ⁶¹ Lékin Eysa shük turup, héchqandaq jawab bermidi. Bash kahin uni qistap yene uningdin:

— Sen Mubarek Bolghuchining Oghli Mesihmusen? — dep soridi...

⁶² Shundaq, men özüm, — dédi Eysa, — we siler kéyin Insan'oghlining Qudret Igisining ong yénida olturidighanliqini we asmandiki bulutlar bilen kélidighanliqini körisiler...

⁶³ Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap:

— Emdi bashqa herqandaq guwahchining néme hajiti? ⁶⁴ Özünglar bu kupurluqni anglidinglar! Emdi buninggha néme deysiler? — dédi.

Ularining hemmisi u ölüm jazasigha buyrulsun, dep höküm chiqirishti. ⁶⁵ Andin beziliri uninggha tükürüşke bashlidi, yene uning közlrini téngip, mushtlap: «Qéni, peyghemberchilik qilip bésharet bére!» déyishti. Qarawullarmu uni shapilaq bilen kachatlidi...

Pétrusning Eysadin ténishi

Mat. 26:69-75; Luqa 22:56-62; Yuh. 18:15-18, 25-27

⁶⁶ Pétrus sarayning töwenki hoylisida turghanda, bash kahinning dédekliridin biri kélip, ⁶⁷ is-sinip olturghan Pétrusni körüp, uninggha tikilip qarap:

— Senmu Nasaretlik Eysa bilen bille idingghu, — dédi.

⁶⁸ Lékin u ténip:

— Séning néme dewatqanliqningni bilmidim hem chüshenmidim, — dédi-de, tashqirigha, der-wazining aywinigha chiqip turdi. Shu esnada xoraz bir chillidi.

⁶⁹ Uni yene körgen héliq dédek yene u yerde turghanlarga:

— Bu ulardin biri, — dégili turdi. ⁷⁰ Pétrus yene inkar qildi.

Bir'azdin kéyin, u yerde turghanlar Pétrusqa yene:

— Berheq, sen ularning birisen. Chünki senmu Galiliyelik ikensenghu?! — déyishti...

14:58 «Insan qoli bilen yasalghan bu ibadetxanini buzup tashlap, insan qoli bilen yasalminghan bashqa bir ibadetxanini üç kün ichide yasap chiqimen» — «Yuh.» 2:19ni körüng. Ular Mesihning sözini burmilghanidi.

14:58 Mar. 15:29; Yuh. 2:19.

14:60 Mat. 26:62.

14:61 «Sen Mubarek Bolghuchining Oghli Mesihmusen?» — «Mubarek Bolghuchi» — Xuda Özidur.

14:61 Yesh. 53:7; Ros. 8:32.

14:62 «siler kéyin Insan'oghlining Qudret Igisining ong yénida olturidighanliqini we asmandiki bulutlar bilen kélidighanliqini körisiler» — Tewrat, «Dan.» 7:13ni körüng.

14:62 Dan. 7:13; Mat. 16:27; 24:30; 25:31; Luqa 21:27; Ros. 1:11; 1Tés. 4:16; 2Tés. 1:10; Weh. 1:7.

14:63 «Shuning bilen bash kahin tonlirini yirtip tashlap...» — bash kahin Eysani «kupurluq qildi» dep qarap, özining buninggha bolghan chöchüshi we ghezipini ipadilesh üçün kiyimlirini yirtqan. Eysaning özining Mesih ikenlikini étirap qilishi, uning Xudagha xas hoquq we shöhret mendidur, dégenlikidur. Yene shuni éytimizki, bash kahinning tonlirini yirtishning özi Tewrat qanunigha xilap idi («Law.» 10:6, 21:10).

14:65 «beziliri uninggha tükürüşke bashlidi, yene uning közlrini téngip, mushtlap: «qéni, peyghemberchilik qilip bésharet bére!» — «Mat.» 26:68de mushu kishilarning: «... «Qéni bésharet bére, séni kim urdi?» déyishkenlikimu xatirilidu. «Qarawullarmu uni shapilaq bilen kachatlidi» — yaki «Qarawullarmu uni arisigha éliwélap kachatlidi».

14:65 Ayup 16:10; Yesh. 50:6; Yuh. 19:3.

14:66 Mat. 26:58,69; Luqa 22:55; Yuh. 18:16,17.

14:69 Mat. 26:71; Luqa 22:58; Yuh. 18:25.

14:70 «Berheq, sen ularning birisen. Chünki senmu Galiliyelik ikensenghu?!» — ularning dégenliri Pétrusning teleppuzigha asasen bolsa kérek. «Mat.» 26:72-73ni körüng.

⁷¹ Lékin u qattiq qarghashlar bilan qesem qilip:

— Siler dewatqan héliqi ademni tonumaymen! — dédi.

⁷² Del shu chaghda xoraz ikkinchi qétim chillidi. Pétrus Eysaning özige: «Xoraz ikki qétim chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen» dégen sözini ésige aldi; we bularni oylap yighlap ketti.....

Eysaning Pilatusning aldida sotlinishi

Mat. 27:1-2, 11-14; Luqa 23:1-5; Yuh. 18:28-38

15¹ Etisi tang étishi bilenla, bash kahinlar aqsqaqallar, Tewrat ustazliri we pütkül aliy kéngeshmidikiler bilen meslihetlaship, Eysani baghlap apirip, waliy Pilatusqa tapshurup berdi..

² Pilatus uningdin:

— Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.

U jawaben: — Éytqiningdek, — dédi..

³ Bash kahinlar uning üstidin qayta-qaytidin erz-shikayetlerni qilishti. ⁴ Pilatus uningdin yene: — Jawab bermemsen? Qara, ular üstüngdin shunchiwala shikayet qiliwatidu!? — dep soridi..

⁵ Biraq Eysa yenila héch jawab bermidi; Pilatus buninggha intayin heyran qaldi..

Eysa we Barabbas

Mat. 27:15-31; Luqa 23:13-25; Yuh. 18:39-40; 19:1-16

⁶ Her qétimliq ötüp kétish héytida, xalayıq qaysibir mehbusti telep qilsa, waliy uni qoyup béretti.. ⁷ Eyni waqitta, zindanda Barabbas isimlik bir mehbust bar idi. U özi bilen bille topilang kötürgen hemde topilangda qatilliq qilghan nechcheylen bilen teng solanghanidi..

⁸ Xalayıq chuqan-süren sélip waliyidin burun hemishe ulargha qilghinidek yene shundaq qilishini tileshti..

⁹ Pilatus ulargha:

— Siler Yehudiylarning padishahini qoyup bérishimni xalamsiler? — dédi ¹⁰ (chünki u bash kahinlarning hesetxorluqi tüpeylidin uni tutup bergenlikini biletti). ¹¹ Lékin bash kahinlar xalayıqni: «Buning ornigha, Barabbasni qoyup ber» dep telep qilishqa küshkürtti..

¹² Pilatus jawaben ulardin yene:

— Undaq bolsa, siler «Yehudiylarning padishahi» dep atighan kishini qandaq bir terep qil dewatisiler? — dédi.

¹³ — Ular yene awazini kötürüp: — Uni kréstligin! — dep warqirishatti.

¹⁴ Pilatus ulargha: — Némishqa? U néme rezillik ötküzüptu? — dédi.

Biraq ular téximu ghaljirlaship:

14:72 «...we bularni oylap yighlap ketti» — bashqa birxil terjimisi: — «... we köngli buzulup yighlap ketti».

14:72 Mat. 26:34,75; Luqa 22:61; Yuh. 13:38; 18:27.

15:1 Zeb. 2:2; Mat. 27:1; Luqa 22:66; 23:1; Yuh. 18:28; Ros. 3:13.

15:2 «U jawaben: — Éytqiningdek, — dédi» — Eysaning «Éytqiningdek» dégen jawabining grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oyliighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu.

15:2 Mat. 27:11; Luqa 23:3; Yuh. 18:33.

15:4 Mat. 27:13; Yuh. 19:10.

15:5 Yesh. 53:7

15:6 Mat. 27:15; Luqa 23:17; Yuh. 18:39.

15:7 Mat. 27:16; Luqa 23:19; Yuh. 18:40.

15:8 «Xalayıq chuqan-süren sélip...» — bashqa birxil terjimisi: «Xalayıq (waliyning) aldigha kélip...»

15:11 Mat. 27:20; Luqa 23:18; Yuh. 18:40; Ros. 3:14.

— Uni kréstligin! — dep warqirashti. ¹⁵ Shunga Pilatus, xalayıqni razi qilmaqchi bolup, Barab-
basni ulargha chiqirip berdi. Eysani bolsa qamchilatqandin kéyin, kréstlesh üçhün leshkerlirige
tapshurdi...

Leshkerlarning Eysani mesxire qilishi

¹⁶ Andin leshkerler Eysani waliy ordisdiki seynagha élip kirip, pütün leshkerler topini bu
yerge jem bolushqa chaqirdi. ¹⁷ Ular uning uchisigha sösün renglik ton kiydürüshti, andin
ular tikenlik shaxchilardin toqughan bir tajni béshigha kiygüzdi. ¹⁸ Andin uni mubareklep:
«Yashighayla, i Yehudiylarning padishahi!» déyishti. ¹⁹ Andin béshigha qomush bilen hedep
urup, uninggha qarap tükürüshti we uning aldida tiz püküp, sejde qilishti...

²⁰ Ular uni shundaq mazaq qilghandin kéyin, uningdin sösün tonni salduruwétip, uchisigha
öz kiyimlirini kiydürdi; andin ular uni kréstlesh üçhün élip chiqishti.

Uning kréstlinishi

Mat. 27:32-44; Luqa 23:26-39; Yuh. 19:17-19

²¹ Kurini shehiridin bolghan, Simon isimlik bir kishi yézidin kélip, u yerdin ötüp kétiwatatti
(bu kishi Iskender bilen Rufusning atisi idi). Leshkerler uni tutup kélip, Eysaning kréstini
uninggha mejburiy kötürgüzdi. ²² Ular Eysani Golgota (terjimisi, «bash sönge») dégen yer-
ge élip keldi; ²³ andin ular uninggha ichish üçhün murmekki arilashturulghan achchiq sha-
rab berdi; lékin u uni qobul qilmidi...

²⁴ Ular uni kréstligendin kéyin, kiyimlirini özara bölüşhüwélish üçhün, herqaysisining
ülüşhini békitishke herbir kiyimning üstige chek tashlidi. ²⁵ Uni kréstligen waqit künni-
ning üçinchi saiti idi. ²⁶ Uni eyibligen shikayetnamide «Yehudiylarning padishahi» dep pütül-
genidi...

²⁷ Ular uning bilen teng ikki qaraqchinimu kréstlidi, biri ong teripide, yene biri sol teripide
idi. ²⁸ Shundaq qilip, muqeddes yazmildiki: «U jinayetchilerning qatarida sanaldi» dégen
söz emelge ashuruldi. ²⁹ U yerdin ötkenler bashlirini chayqiship, uni haqaretlep:

15:15 «Eysani bolsa qamchilatqandin kéyin...» — Rim impériyeside jaza qamchiliri birnechche tasmi-
liq bolup, herbir tasmiyigha qoghushun we ustixan parchiliri baghlanghan bolidu. Qamchilighan waqtida jazagha tartilghuchi Yalingachlinip,
yerge tizlandurulup, ikki yénida turghan leshker uni qamchilaytti.

15:15 Mat. 27:26; Yuh. 19:1.

15:16 «waliy ordisdiki seyna» — grék (latin) tilida «praytorium». «leshkerler topi» — (grék tilida «kohort») 500-600
kishidin terbiy tapqan.

15:16 Mat. 27:27; Yuh. 19:2.

15:17 «Ular uning uchisigha sösün renglik ton kiydürüshti» — «sösün reng» shu chaghdá shahane kiyimning renggi
shundaq idi («Mat.» 27:28, «Yuh.» 19:2ni köring). Ular shu «shahane ton» arqiliq Eysani «sen padishahmu?!» dep mazaq
qilmaqchi.

15:19 «andin béshigha qomush bilen hedep urup...» — yaki «andin béshigha hasa bilen hedep urup...».

15:21 «Leshkerler uni tutup kélip, Eysaning kréstini uninggha mejburiy kötürgüzdi» — «Eysaning krésti» toghruluq:
Eysa özini jazalaydighan qoral bolghan shu krést (chapras yagham)ni yüdüp méngishi kérek idi. U shundaq qattiq
qamchilanghanki, halsirap yüdüp mangalmisa kérek.

15:21 Mat. 27:32; Luqa 23:26.

15:22 Mat. 27:33; Luqa 23:33; Yuh. 19:17.

15:23 «... ular uninggha ichish üçhün murmekki arilashturulghan achchiq sharab berdi; lékin u uni qobul qilmidi» —
kréstke mixlinidighanlarga aghriqni peseytish meqsitide dora arilashturulghan sharab bérilidiken. Biraq Eysa ret qildi.

15:24 «herqaysisining bölüşhini békitishke herbir kiyimning üstige chek tashlidi» — yaki «herqaysisining bölüşhini
békitishke kiyimlirini üçhün chek tashlidi».

15:24 Zeb. 22:18; Mat. 27:35; Luqa 23:34; Yuh. 19:23.

15:25 «künni üçinchi saiti» — hazirqi waqit bolsa, etigen saet toqquz idi.

15:26 «Uni eyibligen shikayetnamide «Yehudiylarning padishahi» dep pütülgenidi» — bu shikayetname uning béshining
yuqiri teripige békitilgenidi («Mat.» 27:37).

15:26 Mat. 27:37; Luqa 23:38; Yuh. 19:19.

15:28 «U jinayetchilerning qatarida sanaldi» — «Yesh.» 53:12.

15:28 Yesh. 53:12; Luqa 23:27.

— Uhuy, sen ibadetxanini buzup tashlap, uch kün ichide qaytidin yasap chiqidighan adem,³⁰ emdi özüngni qutquzup krésttin chüshüp baqqina! — déyishti.
³¹ Bash kahinlar bilen Tewrat ustazlirimu özara shundaq mesxire qilip:
— U bashqilarni qutquzuptiken, özini qutquzalmaydu. ³² Israilning padishahi bolghan Mesih emdi krésttin chüshüp baqsunchu, shuni körsekla uninggha étiqad qilimiz! — déyishti. Uning bilen teng kréstlengenlermu uni shundaq haqaretleshti.

Eysaning ölümü

Mat. 27:45-56; Luqa 23:44-49; Yuh. 19:28-30

³³ Emdi künning altinchi saiti kelgende, pütkül zéminni qarangghuluq qaplidi we toqquzinchi saitigiche dawam qildi.³⁴ Toqquzinchi saette Eysa yuqiri awaz bilen: «Éloi, Éloi, lama shawaqtani?», menisi: — «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» dep qattiq nida qildi.³⁵

³⁵ U yerde turuwatqanlarning beziliri buni anglap:
— Mana, u Ilyas peyghemberge nida qiliwatidu, — déyishti. ³⁶ Ulardin bireylen yügürüp béríp, bir parche bulutni achchiq sharabqa chilap, qomushning uchigha sélip uninggha ichküzüp:
— Toxtap turunglar! Qarap baqayli, ilyas peyghember uni chüshürgili kétermikin? — dédi.³⁷
³⁷ Eysa qattiq warqiridi-de, rohini qoyuwetti.³⁸ We shu esnada ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwenge ikki parche bölüp yirtildi.³⁹
³⁹ Emdi uning udulida turghan yüzbéshi uning qandaq nida qilip rohini qoyuwetkenlikini körüp:
— Bu adem heqiqeten Xudaning oghli iken! — dédi.

⁴⁰ U yerde yene bu ishlargha yiraqtin qarap turuwatqan birnechche ayallarmu bar idi. Ularning arisida Magdalliq Meryem, kichik Yaqup bilen Yosening anisi Meryem we Salomilar bar idi.⁴¹ Ular eslide Eysa Galiliye ölkiside turghan waqitta uninggha egiship, uning xizmitide bolghanlar idi; bulardin bashqa uning bilen Yérusalémgha birge kelgen yene nurghun ayalarmu uning ehwaligha qarap turatti.

15:29 Zeb. 22:7-8; 69:19-22; 109:25; Mat. 27:39; Luqa 23:35; Yuh. 2:19.

15:33 «künning altinchi saiti kelgende, pütkül zéminni qarangghuluq qaplidi we toqquzinchi saitigiche dawam qildi» — hazirqi waqit sistémisi boyiche mushu halet chüsh waqtidin (saet on ikkiddin) bashlap saet üchkiche dawam qildi.

15:33 Mat. 27:45; Luqa 23:44.

15:34 «Toqquzinchi saette» — hazirqi waqit bolsa saet üçlerde. «Éloi, Éloi, lama shawaqtani?», menisi: — «Xudayim, Xudayim, méni némishqa tashliwetting?» — «Zeb.» «1:22»ni körüng.

15:34 Zeb. 22:1-2; Mat. 27:46.

15:36 Zeb. 69:21; Yuh. 19:29.

15:37 «Eysa... rohini qoyuwetti» — «rohini qoyuwetti» dégenning bashqa birxl terjimisi «Eysa... tiniqini toxtatti».

15:38 «... shu esnada ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwenge ikki parche bölüp yirtildi» — bu perde ibadetxanidiki eng muqeddes jayni muqeddes jaydin ayrip turidighan perde bolup, uning yirtilishi insanlarning Xudaning aldigha baridighan yolining Eysaning ölümü bilen échilghanliqini bildüridu (ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni sirttki hoylidin ayriyidighan yene bir «sirtqi perde» bar idi, lékin buni körsitish üçün adette bashqa atalghu ishilitidu).

15:38 2Tar. 3:14; Mat. 27:51; Luqa 23:45.

15:39 Mat. 27:54; Luqa 23:47.

15:40 «Yosening anisi Meryem» — «Mat.» 27:56de «Yüsüpnig anisi Meryem».

15:40 Mat. 27:55; Luqa 23:49.

15:41 Luqa 8:2, 3.

Eysaning depne qilinishi

Mat. 27:57-61; Luqa 23:50-56; Yuh. 19:38-42

⁴² Kechqurun kirip qalghanda («teyyarlash küni», yeni shabat küninging aldinqi küni bolghachqa),⁴³ aliy kengeshmining tolimu mötiwer ezasi, Arimatiyalıq Yüsüp bar idi. Umu Xudaning padi-shahliqini kütüwatqan bolup, jür'et qilip waliy Pilatusning aldigha kirip, uningdin Eysaning jesitini bérishni telep qildi.⁴⁴ Pilatus Eysaning alliqachan ölgenlikige heyran boldi; u yüzbéshini chaqirip, uningdin Eysaning ölginige xéli waqit boldimu, dep soridi.⁴⁵ Yüz béshidin ehwalni uqqandin kéyin, Yüsüpke jesetni berdi.⁴⁶ Yüsüp ésil kanap rext sétiwélip, jesetni krésttin chühürüp kanap rextte képenlidi we uni qiyada oyulghan bir qebrigé qoydi; andin qebrining aghzigha bir tashni domilitip qoydi.⁴⁷ We Magdalliq Meryem bilen Yosening anisi Meryem uning qoyulghan yérini körüwaldi.

Eysa ölümün tirilidu

Mat. 28:1-8; Luqa 24:1-12; Yuh. 20:1-10

16¹ Shabat küni ötüshi bilenla, Magdalliq Meryem, Yaqupning anisi Meryem we Salomilar bérıp Eysaning jesitige sürüş üçün xushpuraqliq buyumlarni sétiwaldi.² Heptining birinchi küni ular bek baldur, tang seherde ornidin turup, kün chiqishi bilen qebrigé bardi.³ Ular özara: «Bizge qebrining aghzidiki tashni kim domilitiship bérer?» déyishti.⁴ Lékin ular bashlirini kütürüp qariwidi, tashning bir yangha domilitiwétilginini kördi — eslide u tash nahayiti yoghan idi.⁵ Ular qebrigé kirgende, ong terepte olturghan, aq ton kiygen, yash bir ademni kördi, we qattiq dekke-dükkige chüshti.⁶ Lékin u ulargha: — Dekke-dükkige chüshmenglar. Siler kréstlengüchi Nasaretlik Eysani izdewatisiler. U tirildi, u bu yerde emes. Mana ular uni qoyghan jay!⁷ Lékin béringlar, uning muxlisirigha we Pétrusqa: «U Galiliyege silerdin awwal baridiken; u silerge éytqinidek, siler uni shu yerde köridikensiler» denglar, — dédi.⁸ Ular qebridin chiqipla beder qachti. Ularni titrek bésip hoshini yoqitay dégenidi; bek qorqup ketkechke, héchkimge héchnémini éytmidi.

15:42 «teyyarlash küni» — adette shabat küninging aldinqi küni körsitidu. Shabat küni herqandaq ishlesh (mesilen otun térish, ot yéqish, xémir yughurush qatarliqlar) men'i qilinghachqa, shabat künidiki barliq tamaqlarni andinqi küni, yeni jüme küni de teyyarlash kerek idi. Uning üstige, qaide boyiche, öltürülgenlerning jesiti shabat küni de kréstte qalsa bolmaytti («Qan.» 21:23ni köring).

15:42 Mat. 27:57; Luqa 23:50; Yuh. 19:38.

15:46 Mat. 12:40; 26:12; 27:60; Luqa 23:53.

16:1 «Shabat küni ötüshi bilenla» — shabat küni shenbe küni kechte kün pétishi bilen bashlinatti. «... Eysaning jesitige sürüş üçün xushpuraqliq buyumlarni sétiwaldi» — yaki «Eysaning jesitige sürüş üçün xushpuraqliq buyumlarni sétiwalghanidi». Bu ishqa qarighanda, ayallar uning ölümün tirilidighanliqini héch oylap baqmighanidi!

16:1 Mat. 28:1; Luqa 24:1; Yuh. 20:1.

16:2 «heptining birinchi küni» — yeni yekshenbe küni.

16:5 Mat. 28:2; Yuh. 20:12.

16:6 Mat. 28:5; Luqa 24:5.

16:7 «...béringlar, uning muxlisirigha we Pétrusqa: «U Galiliyege silerdin awwal baridiken; u silerge éytqinidek, siler uni shu yerde köridikensiler» denglar» — Markus biwasite démigini bilen hemmimiz bu sözlügüchi «yash adem»ni perishte dep bilimiz (5-ayetni köring).

16:7 Mat. 26:32; 28:10; Mar. 14:28; Ros. 1:3; 13:31; 1Kor. 15:5.

16:8 «héchkimge héchnémini éytmidi» — menisi, belkim muxlisiridin bashqa héchkimge éytmidi (mesilen, «Mat.» 28:8, 10ni köring).

16:8 Mat. 28:8; Luqa 24:9; Yuh. 20:18.

Eysaning magdalliq Meryemge körünüshi

Mat. 28:9-10; Yuh. 20:11-18; Luqa 24:13-35

⁹ Eysa heptining birinchi küni tang seherde tirilgandin kéyin, awwal Magdalliq Meryemge köründi. U eslide uningdin yette jinni heydiwetkenidi. ¹⁰ Meryem chiqip, matem tutup yighliship turghan, burun uning bilen bille bolghanlarga xewer berdi. ¹¹ Uning tirik ikenlikini we Meryemge körüngenlikini anglighanda, ular ishenmidi.

Eysaning ikki muxlisigha körünüshi

¹² Bu ishlardin kéyin, u ularning ichidiki yézigha kétéwatqan ikkiylenge bashqa siyaqta köründi. ¹³ Bularmu qalghanlarning yénigha qaytip, ulargha xewer qilghan bolsimu, lékin ular bularghimu ishenmidi.

Eysaning on bir muxlisigha körünüshi

Mat. 28:16-20; Luqa 24:36-49; Yuh. 20:19-23; Ros. 1:6-8

¹⁴ Andin on bireylen dastixanda olturup ghizaliniwatqanda, u ulargha köründi we ularning étiqadsizliqi we tash yürekliki üçün ularni tenbih bérip eyibledi; chünki ular özining tirilginini körgerlerge ishenmigenidi.

¹⁵ U ulargha mundaq dédi:

— Pütkül jahangha bérip, yaritilghuchilarning herbirige xush xewerni jakarlanglar. ¹⁶ Étiqad qilip, chömüldürüshni qobul qilghanlar qutquzulidu. Étiqad qilmighanlar bolsa gunahqa békutilidu.

¹⁷ Étiqad qilghanlarning izlirigha mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu: — ular Méning namim bilen jinlarni heydiwétidu; ular yéngi tillarda sözleydu, ¹⁸ ular yılanlarni qollirida tutidu, herqandaq zeherlik nersini ichsimu, ulargha zerer yetküzmeydu; qollirini bimarlarga tegküzüp qoysa, késelliri saqiyp kétidu.

16:9 «Eysa heptining birinchi küni tang seherde tirilgandin kéyin, awwal magdalliq Meryemge köründi. U eslide uningdin yette jinni heydiwetkenidi...» — 9-20-ayetler ikki qedimiy köchürmidin bashqa, hemme köchürmilerdin tépilidu. Biz ularning «Markus»ning heqiqiy bir qismi ikenlikige héch gumanimiz yoq; biraq mushu yerde sehiye cheklimisidin toluq ispat keltürelmeymiz. Inglizche bilidighan oqurmenlarning «Dén Burgon»ning ««Markus»ning axirqi on ikki ayetliri» dégen kitabini Internétin tapalaydighanliqigha ishinimiz.

16:9 Luqa 8:2; Yuh. 20:14,16.

16:12 Luqa 24:13.

16:14 Luqa 24:36; Yuh. 20:19; 1Kor. 15:5.

16:15 Mat. 28:19; Yuh. 15:16.

16:16 Yuh. 3:18; 12:48.

16:17 «yéngi tillar» — démek özi ögenmigen tillar. «Ros.» 2:4-11ni, «1Kor.» 12-, 14-babni we munasiwetlik izahatlarni körüng.

16:17 Luqa 10:17; Ros. 2:4; 5:16; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6,12.

16:18 «ular yılanlarni qollirida tutidu...» — mesilen, «Ros.» 28:3-6ni körüng. «Étiqad qilghanlarning izlirigha mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu... .. qollirini bimarlarga tegküzüp qoysa, késelliri saqiyp kétidu» — éniqki, étiqad qilghuchilar üçün «möjizilik alametler» Mesihke iman-ishench keltürgendin kéyinla kélidu («mushundaq möjizilik alametler egiship hemrah bolidu» (17-ayet)). «Alametlerni körsem, andin ishinimen» dégüchiler herdaim köp, elwette.

16:18 Luqa 10:19; Ros. 28:5, 8.

«Markus»

Eysaning asmangha kôtürölüşhi

Luqa 24:50-53; Ros. 1:9-11

¹⁹ Shunga Reb ulargha bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, asmangha kôtürüldi, Xudaning ong yénida olturdi.²⁰ Muxlislar chiqip, her yerge béríp xush xewerni jakarlap yürdi. Reb ular bilen teng ishlep, söz-kalamigha hemrah bolup egeshken möjizilik alametler bilen uninggha ispat berdi.

16:19 «Shunga Reb ulargha bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, asmangha kôtürüldi, Xudaning ong yénida olturdi» — «shunga» — Reb wede qilghan «möjizilik alametler» peqet Muqeddes Roh arqiliq bolatti; u ershke kôtürülmigen bolsa, Muqeddes Roh kéelmeytti. **Shunga** (Öz söz-kalamini isshpatlaydighan möjizilik alametlerni mumkin qilish üçün) u ershke kôtürülmise bolmaytti.

16:19 Luqa 24:50,51; Ros. 1:9.

16:20 «Reb ular bilen teng ishlep...» — bezi kona köchürmilerde «Reb Eysa ular bilen teng ishlep...» déyilidu.

16:20 Ros. 1:2; 14:3; 1Tim. 3:16; Ibr. 2:4.

Qoshumche söz

«Markus»niki bezi muhim témilar «Matta» dégen bayandimu tépilidu. Biz «Matta»diki «qoshumche söz»imizde bu témilar üstide azraq toxtalduq. Halbuki, biz mushu yerde oqurmenlarning diqqitini Mesihning 8:19-21de xatirilengen bayanigha tartmaqchimiz: —

«Besh ming kishige besh nanni oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche kichik séwetni yighiwaldinglar? — dédi.

— On ikkini, — jawab berdi ular.

— Yette nanni töt ming kishige oshtughinimda, parchilargha liq tolghan qanche séwetni yighiwaldinglar? — dédi u.

— Yettini, — jawab berdi ular.

U ulargha:— Undaқта, qandaqsige siler téxi chüshenmeysiler? — dédi».

Bu söz Markusqa (belkim Pétrus arqiliq) chongqur tesir yetküzgen bolushi mumkin. Ajayib bir ish shuki, u biz üçhün yazghan bayanida Eysaning on toqquz (on ikki + yette) alahide möjizisini xatiriligen (tengdishi yoq möjize, uning ölüp tirilishi buningdin sirt, elwette). Bular töwendikidek: —

«Markus»ta xatirilengen on toqquz alahide möjize

- (1) Napak roh chaplashqan adem (1:10-28)
- (2) Simonning qéyanisi (1:29-31)
- (3) Maxaw késili bar ademni saqaytishi (1:40-45)
- (4) Palechni saqaytishi (2:1-12)
- (5) Qoli qurup ketken adem (3:1-6)
- (6) Boranni peseytishi (4:35-41)
- (7) «Qoshun» dégen kishi (5:1-20)
- (8) Yairusning qizi (5:21-24, 35-43)
- (9) Xun tewresh késili bar ayal (5:25-34)
- (10) Besh ming ademni ghizalandurush (6:35-44)
- (11) Déngiz üstide méngish (6:52)
- (12) Suriyediki ayalning qizi (7:24-30)
- (13) Gas we gacha adem (7:31-37)
- (14) Töt ming ademni ghizalandurush (8:1-9)
- (15) Beyt-Saidadiki kor ademni saqaytishi (8:22-26)
- (16) Mesihning siyaqining özgirishi (9:1-13)
- (17) Jin chaplashqan oghul bala (9:14-29)
- (18) Kor bolghan Bar-Timaus (10:46-52)
- (19) Enjür derixige lenet oqush (11:12-14, 19-25)

Rebbimiz bu 19 karamet möjizidin bashqa nurghunlighan möjizilerni yaratqan («Yuh.» 20:30).

Ishinimizki, Markus Mesihning yuqiriqi sözide tilgha élinghan shu «on toqquz siwet nan parchiliri»ni öz bayanida teswiriligen on toqquz möjizige oxshitidu. Markus bizge, uning

«Markus»

bayanidiki bu on toqquz möjizini emeliyette «peqet Mesihning möjizilirining liq bayliqlargha tolghan xezinisidin éship tashqan azraq «parchiliri» xalas», démekchi. Qedirlik oqurmenmu mushundaq bir «parche»ge mohtaj boldimu? Némishke uningdin tileselni kéchiktürisiz?